

*in semn de cea mai înaltă stimă și de cea mai
dincă considerație
omagiul*
N. Dobrescu

CONTRIBUȚIUNI
LA
ISTORIA BISERICII ROMÂNE

INTEMEIEREA MITROPOLIILOR

ȘI

A CELOR DINTÂI MĂNĂSTIRI DIN ȚARĂ

DE

Nicolae Dobrescu

Reproducere din Revista «Biserica Ortodoxă Română».

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

1906.

Ilustrului său Profesor
D-lui Dimitre Onciul

Omagiu și recunoștință

Elevul.

P R E F A Ț Ă

Sub titlul de «*Anfänge der Kirchenorganisation in den rumänischen Fürstentümern*» o parte, destul de mică, din lucrarea de față a fost prezentată Universității din Viena ca dizertațiune pentru obținerea gradului de doctor în specialitatea istoriei. În acea dizertațiune, care, după zisa celui, pe care îl întrebasesem cu privire la extensiune, trebuia să fie «*nicht zu gross*», nu m'am putut ocupa decât numai de întemeierea mitropoliilor din Țara Românească și Moldova, urmărind cestiunea după «*Acta Patriarchatus Constantinopolitani*» și spunând în introducerea dela fie-care din cele două părți ale dizertațiunii, câteva cuvinte asupra originilor celor două principate române.

Aflându-mă, după trecerea examenelor, în Cernăuți, mi s'a oferit ocaziunea de a găsi, în bibliotecile de acolo, o mulțime de cărți românești, pe care nu le putusem avea în Viena, în timpul când lucram la pomenita dizertațiune. Permițându-mi apoi timpul, am luat din nou, de astădată în alte proporții, studiul cestiunei, pe care o tratasem mai numai în linii generale, în dizertațiune. Atunci am complectat mai întâi și chiar am modificat unele din părțile dize-

tațiunei, preste care, din cauza cadrului restrâns, sau trecusem prea repede sau le lăsasem cu totul la o parte. După aceea, pe baza cărților românești, ce le-am găsit în Cernăuți, și a celor pe care le-am putut procura din țară, am scris literatura cestiunei întemeierii mitropoliei române. Apoi am adâncit studiul mai departe: prelungindu-l înapoi până în secolul al XI-lea, adică până la cele dintâi mențiuni documentare cu privire la istoria bisericii române, (dizertația atingeă mai numai cestiuni din jumătatea a doua a secolului al XIV). Pe urmă am adăogit părțile privitoare la întemeierea celor dintâi mănăstiri din Muntenia; am scris apoi câteva cuvinte despre întemeietorul celor dintâi mănăstiri la noi, Nicodim; în fine, ceva, cât se poate spune despre bisericile și preoții din acel timp. Aceasta cu privire la Țara Românească. Acelaș lucru l-am făcut și în partea a II-a privitoare la Moldova, și aci am complectat mai întâi partea acea a dizertațiunei, care trată despre întemeierea mitropoliei Moldovei. Din desvoltare în desvoltare am ajuns numai în această cestiune să dau lucrărei de față o proporție de trei ori mai mare decât cum eră în dizertațiune, unde lucrul eră numai în general schițat. Asemenea am făcut tot în această cestiune și unele modificări, care se impuneau în urma acelor desvoltări. După aceea am adăogit unele capitole nouă ca: stabilirea scaunului mitropoliei Moldovii la Suceava, fondarea celor dintâi mănăstiri și biserici în această țară, etc. În felul cum se prezintă acum, și cum iese la lumină această lucrare, față cu dizertațiunea amintită, imaginea plantei și a sămânței din care planta își trage obârșia, cred că este cea mai nemerită. Și e clar pentru ori-cine că planta nu e tot una cu sămânța din care s'a născut, de și una coprinde în miniatură pe cealaltă.

Contribuțiunile de față au de obiect cestiuni privitoare la istoria bisericii române din secolul al XI-lea până către începutul secolului al XV-lea. Secolul al XV-lea întreg și cele următoare vor fi obiectul unor alte contribuțiuni viitoare, care, dacă timpul și împrejurările nu vor fi contrare, cred, că nu vor întârziă să urmeze acestora.

Viena 12/25 Aprilie 1905.

N. Dobrescu

Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri în țară.

Cele dintâi mențiuni ce se fac în documente, cu privire la istoria bisericeii române.

În starea actuală a lucrurilor se știe că timpul, când apar Românii pentru întâiași dată pe arena istoriei, este jumătatea a doua a secolului al X-lea. Nu numai din Cedren¹⁾, ci mai ales dintr'un document²⁾ din anul 980 se atestă aparițiunea lor și anume la sudul Dunării. Imprejurarea că izvoarele bizantine sunt cele dintâi care pomenesc despre Români, se explică prin faptul că aci, în răsăritul Europei, Românii se aflau în apropiere imediată de poporul grecesc, care, în afară poate de cel chinez, posedă o foarte bogată literatură istorică. Timp de două mii de ani Grecii și Bizantinii, începând cu Herodot și venind până la Halkondyles, au continuat cu sânguință cronica Orientului³⁾.

¹⁾ Kedrenos, ed. Bonn. II, 435 și Rössler, Romänische Studien, Leipzig 1871 pag. 107.

²⁾ Publicat în „Λόγος νοουθετηπὸς πρὸς Βασιλέα“ anexat la „Kekaumeni strategicon“ et incesti scriptoris de officiis libellus, ed. B. Wassiliewsky et V. Jernstedt, Petersburg 1836.

Schlumberger, L'épopée byzantine à la fin du 10ème siècle, Paris 1896 pag. 635 și următoarele. Convorbirile literare, anul XXXIX, No. 2. pag. 101 și următoarele.

³⁾ K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur, München 1897 2te Aufl. pag. 219.

La Bizantini se află și cea dintâi mențiune istorică privitoare la biserica română, datând din primele decenii ale secolului al XI-lea.

Dar cu ce ocaziune și când anume?

După îndelungate și înviersunate lupte cu Bulgarii, împăratul bizantin Vasile II supuse în anul 1018 primul imperiu bulgar. în întinderea sa din urmă; căci unele părți, ca Bulgaria dunăreană, fuseseră deja de mai înainte anexate. În politica sa înțeleaptă, prevăzătoare, Vasile II păstră constituțiunea politică și bisericească a imperiului bulgar, cu reședința în timpul din urmă la Ohrida. Politică însă, care mai târziu nu a mai fost observată sub urmașii săi.

Biserica autocefală din Ohrida primi în anul 1019 o căpetenie națională în persoana Arhiepiscopului Ioan. Trei hrisoave ale împăratului Vasile II¹⁾ îi garantează întinderea jurisdicțiunei sale bisericești nu numai peste eparhii bulgărești și sârbești, ci și peste cele care se aflau în teritoriile cucerite dela Greci, «sub țarii Simeon și Petru de glorioasa amintire»²⁾. În cel de al doilea din aceste hrisoave, cu data din anul 1020 luna Mai, împăratul Vasile restabilind —după cererea Arhiepiscopului de Ohrida— întinderea diecesei ca pe vremea țarului Petru (927—968), îi supune Dristra (Silistra) Bodinis (Vidin) Rhasos (Rasa); după aceea pe mai mulți sufragani ai mitropoliților de Tesalonic, Naupacta și Dirachion, apoi adaogă mai jos: «... καὶ ταύτας διακατέχειν καὶ δεσπόζειν παρακελευόμεθα, καὶ ὅσα ἕτερα ὑπελείφθησαν κάστρα ἐκτὸς τῶν σιγγιλλίων τῆς Βασιλείας μου, ταῦτα πάντα κατέχειν τὸν αὐτὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον καὶ λαμβάνειν τὸ κανονικὸν αὐτῶν πάντων καὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάρειον Τουρκῶν, ὅσοι ἐντὸς Βουλγαρικῶν ὄρων εἰσὶ, τιμᾶν δὲ αὐτὸν καὶ σέβεσθαι μέγας καὶ ἀκούειν τοῦ λόγου αὐτοῦ.....»³⁾.

Din cuvintele de mai sus ale documentului reiese că

¹⁾ Publicate de E. Golubinski în: Istoria bisericii bulgare, sârbe și române, (rusește) Moscova 1861 pag. 259—263. Apoi în „Byzantinische Zeitschrift“, anul II pag. 42—46.

²⁾ Heinrich Gelzer: Abriss der byzantinischen Kaisergeschichte, în Krumbacher. Geschichte der byz. Lit. pag. 996.

³⁾ Golubinsky op. cit. pag. 263 Byzant. Zeitschrift II, 46.

arhiepiscopului de Ohrida i se recunoaște, între altele, jurisdicțiunea bisericească și *asupra Vlahilor (Românilor) din toată Bulgaria.*

Care și unde sânt acești Români?

Părerile, exprimate asupra acestui pasagiu, au fost și sunt diferite. Așa Jirecek ¹⁾ crede că prin Vlahii din toată Bulgaria se înțeleg Românii dela sudul Dunării aflători în regiunile dela Vidin și Belgrad până la Janina.

H. Gelzer se exprimă în diferite rânduri în mod diferit. Așa o dată zice că e vorba de «bulgarische Vlach» ²⁾, altă dată «die durch Bulgarien zerstreuten Vlahen» ³⁾, iar a treia oară «die wandernden Rumänen» ⁴⁾. Dintre istoricii noștrii Dl. D. Onciul ⁵⁾ crede că aci documentul în chestiune ar avea în vedere pe Românii dela nordul Dunării, și nu pe cei dela sud, care locuiau în părțile ce formau imperiul bulgar în timpul din urmă, părți care sunt îndestul determinate prin numirea celor 30 episcopate dependente de Ohrida. Nu cred că în acest pasagiu să fie vorba numai de Românii dela sudul Dunării, precum nici numai de cei dela nordul Dunării, ci de Românii *din toată Bulgaria.* Istoriceste este constatat că Bulgaria din timpul primului imperiu se întindea și la nordul Dunării, sau, cu cuvintele curente, primul imperiu bulgar se întinsese și la nordul Dunării. În hrisovul în chestiune întinzându-se sfera de jurisdicțiune a arhiepiscopului de Ochrida și peste teritorii care nu mai făceau parte din imperiul bulgar în întinderea ce o avea la cucerire, îmi pare cu mult mai probabil că aci nu poate fi vorba numai de unii dintre Români, ci de Românii aflători în toate părțile foste mai nainte bulgărești, de Românii din întreaga Bulgarie de altă dată, neexcluzându-se Românii dela nordul Dunării. Către această parte, încă de prin secolele VII până în al X-lea, se pornise un curent destul de puternic de «admigare», care curent prin supu-

¹⁾ Geschichte der Bulgaren, Prag. 1876 pag. 217.

²⁾ Byzantinische Zeitschrift II. 56.

³⁾ Byzantinische Zeitschrift II 60.

⁴⁾ Der Patriarhat von Aehrida, H. Gelzer, 1902 pag. 11.

⁵⁾ Originele principatelor române pag. 142.

nerea Bulgarilor de către Bizantini va fi crescut de bună seamă ¹⁾).

Dar chiar de am concede că hrisovul împăratului Vasile II, din Mai 1020, nu ar avea în vedere de cât pe Românii dela sudul Dunării, un lucru îmi pare a fi afară de ori-ce îndoială și anume: că Românii câți se aflau pela anul 1000 în nordul Dunării, se vor fi adresat, pentru trebuințele lor religioase, la episcopiile existente pe malul stâng al fluviului ca cea din Vidin, Silistra etc, care episcopii, cum văzurăm, erau dependente acum de arhiepiscopia de Ochrida. Așa că dacă nu toți ar fi înclinați să admită o dependență directă de arhiepiscopia de Orhida și pentru Românii din nordul Dunării, cum am admis și susținut mai sus, apoi atunci o dependență indirectă, adecă prin episcopiile Dunărene, cred că va fi în afară de ori-ce îndoială chiar și pentru aceia, cari susțin că cuvintele hrisovului, s'ar referi numai la Românii dela sudul Dunării; căci nu se poate admite că acești episcopi să nu le fi sfințit Românilor dela nord preoți și să nu le fi preîntâmpinat și alte trebuințe religioase, când Românii se vor fi îndreptat către ei. Apoi se știe că Dunărea nu a pus, între nordul și sudul ei, o graniță peste care nu se mai putea trece, ci mai de grabă ea a fost un punct, un mijloc de legătură, de unire; căci fluviile și râurile nu întotdeauna despart, hotărând granițe, ci și unesc, punând în legătură mal de mal. În fine legături bisericești între cei ce se aflau la nordul Dunării cu cei dela sudul ei se și constată istoricește și anume chiar pela începutul secolului al XI-lea ²⁾).

Mențiunea ce o face hrisovul împăratului Vasile II, cu privire la istoria bisericii române, este însemnată nu numai prin aceia că e, pre cât știu cea dintâi în această privință, dar mai ales prin faptul că ea ne arată pe Români, ca aflându-se în legătură cu un centru bisericesc ca cel din Ochrida, deja în prima jumătate a secolului al XI-lea

¹⁾ Convorbiri literare, anul al XXXIX pag. 111.

²⁾ Viața sf. Gerard episcop de Morisena (azi Cianad pe Mureș) în: Endlicher: Monumenta arpadiana pag. 214—215. Fessler-Klein, Geschichte von Ungarn vol. I pag. 113 și D. Onciul, op. cit. pag. 132

și acest lucru își are și el însemnătatea sa, căci vedem cum deja mai înainte de schisma dintre biserica orientală și cea occidentală (1054) Românii se aflau în legături bisericești cu centre și episcopi care aveau să rămână ortodoxi și care luptară chiar pentru ortodoxie, cum a fost de exemplu Leon, arhiepiscopul Ochridei din acel timp.

*
* *

În timpul predominării byzantine în Balcani între 1018 și 1186 găsim atestată chiar și existența unui episcopat special pentru Români. În două cataloage ¹⁾ de eparhiile supuse arhiepiscopiei de Orhida în acest interval de timp, e vorba între altele și de o episcopie a Românilor, numită o dată *ἡ Βλάχων* în unul din aceste cataloage, iar în cel-alt *ὁ Βρεανότης ἦτοι Βλάχων*²⁾. Gelzer revindecă acest episcopat pentru Românii din peninsula balcanică. Neapărat că pe baza numai a acestor indicii nu s'ar putea spune nimic sigur cu privire la sediul acestui episcopat, la timpul când s'a înființat sau desființat; un lucru însă îmi pare destul de probabil: că acest episcop al Românilor de la sudul Dunării, își va fi întins autoritatea sa bisericească și asupra Românilor care se aflau la nordul Dunării pe acea vreme.

*
* *

Timp îndelungat nu a durat situațiunea arhiepiscopiei de Ochrida, așa cum o recunoscuse și confirmase împăratul bizantin Vasile II. Multe din eparhiile, ce i se subordonară în 1019—1020, fură mai pe urmă incorporate scaunului patriarhal din Constantinopole sau mitropoliților din Tesalonic Larisa și Dyrrachion ³⁾, dela care fuseseră luate. Rotunjirea aceasta a teritorului supus jurisdicțiunii arhiepiscopului de Ochrida se făcù însă nu numai în ce privește eparhiile dela sud, ci și în cele dela nord sau du-

¹⁾ Publicate în *Byzantinische Zeitschrift* vol. I, pag.—256—257.

²⁾ *Byzantinische Zeitschrift* I, 259.

³⁾ H. Gelzer, *der Patriarhat von Achrida*, Leipzig 1902, pag. 10.

nărene. Revolta fraților Petru și Asan duse la înființarea celui de al doilea imperiu bulgar ¹⁾, pe care noi, Românii ne am obicinuit a'l numi imperiul româno-bulgar. O consecință a acestei nouă constelațiuni politice este și întemeierea mitropoliei de Târnova în anul 1186, care mai târziu a fost ridicată la rangul de Patriarhie. Episcopii eparhiilor dela Dunăre, ca cel din Vidin, Niș, Branicevo deveniră de acum înainte dependenți de scaunul arhiepiscopal de Târnova ²⁾. Tot în a doua jumătate a secolului al XII se începă și consolidarea statului sârbesc sub Ștefan Nemanja ³⁾. Micile formațiuni politice de până atunci fură reunite de el într'un singur întreg, apoi începă lupta cu Bizantinii pentru ca să libereze pe Sârbi de sub stăpânirea lor ⁴⁾. Bizantinii se uniseră cu stăpânitorii sârbi depozdați și alungați de Ștefan Nemanja, dar fură învinși ⁵⁾. Împăratul Manuel Comneanu trebui în cele din urmă să facă pace cu Nemanja, recunoscându-l de Mare-Jupân; unificarea statului sârbesc, realizată de Nemanja, se recunoște de asemenea ⁶⁾. După moartea împăratului Manuel Comneanu (1180), Nemanja întinse stăpânirea sa spre sud, luând dela Bizantini mai multe orașe, cetăți și ținuturi pe care le încorporează cu statul său ⁷⁾. O consecință a consolidării politice a statului sârbesc începută de Ștefan Nemanja și continuată și de urmașii săi, fu și întemeierea unei Mitropolii proprii a Sârbilor; constituirea Ierarhiei lor naționale. Intemeietorul fu un fiu al lui Ștefan Nemanja, care devenind călugăr luase numele de Sava, și e cunoscut la sârbi, în general cu numele de Sfântul Sava. El întemeie în anul 1219 Mitropolia sârbească în Zitscha, organizează ierarhia, împărțind teritoriul în 12 episcopii ⁸⁾. Dintre aceste

1) C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876 pag. 223—234.

2) C. Jirecek, op. cit. pag. 237 și *Byz. Zeitschrift* II, pag. 61.

3) Engel, *Geschichte von Serbien* pag. 199.

4) Episkop Nikanor Ruzitschitsch, *Gross-Zupan Stephan Nemanja*. Jena, 1897, pag. 38 și 40.

5) Episkop Nikanor Ruzitschitschi op. cit. pag. 42 și 43.

6) *Ibidem* pag. 44.

7) *Ibidem* pag. 48.

8) Episkop Nikanor Ruzitschitsch; *Das Kirchlich religiöse Leben, bei den Serben*, Göttingen 1896 pag. 21 și 23.

episcopii mai în apropiere de Dunăre erau cea dela Belgrad și Branicevo¹⁾. Ultima episcopie am văzut-o mai sus ca dependentă și de arhiepiscopul de Târnova, căci granița între Sârbi și Bulgari a oscilat. Dar întemeierea ierarhiei bulgare și sârbe, care fură apoi recunoscute și de Patriarhul Constantinopolei, nu se făcū de cât în detrimentul întinderei jurisdicțiunei arhiepiscopului de Ochrida, care din cele 31 de eparhii dela 1019—1020, nu mai rămăsese de cât cu *cinci*, plus alte cinci înființate din nou²⁾.

Dar de ce această scădere, reducere aproape totală a întinderei jurisdicțiunei arhiepiscopiei de Ochrida? Și de ce mai ales accentuarea faptului că în părțile nordice ale peninsulei belcanice, de a lungul Dunării, se constituiră nouă ierarhii pe la finea secolului al XII și începutul celui de al XIII-lea?

Pentru a înlătură o eroare, după părerea mea în care s'a crezut prea multă vreme!

Scriitorii noștri de până acum, aproape toți, erau de părere că jurisdicțiune arhiepiscopiei de Ochrida asupra Românilor, din nordul Dunării mai ales, a continuat multă vreme, până chiar după întemeierea principatelor române, în secolul XIV și chiar după ce se întemeiară mitropoliiile românești indepedente însă de Patriarhia de Constantinopole.

Din mai multe puncte de vedere, părerea aceasta nu îmi pare cătuși de puțin admisibilă. Mai întâi că noi cu Grecii nu am avut în trecut (în evul mediu) pe teren bisericesc și politic, mari comunități de interese, și se știe că arhiepiscopia din Ochrida a fost grecizată nu peste multă vreme dela recunoașterea ei de împăratul Vasile II, și grecizată a rămas. Lucrul se schimbă când e vorba de Sârbi, dar mai ales de Bulgari cu care soarta ne a făcut vecini. De pe la finea secolului al XII și începutul celui de al XIII, ambele aceste popoare își au ierarhia lor proprie recunoscută mai pe urmă și de Patriarhul din Constantinopole, care în timpul recunoașterii ierarhiei bulgărești residă

¹⁾ Episkop Nikanor Ruzitschisch; Das Kirchlich-religiöse Leben bei den Serben pag. 22—23 și Engel, Geschichte von Serbien pag. 220.

²⁾ H. Gelzer, Der Patriarhat von Achrida pag. 11.

la Nicea. Nu văd de ce s'ar susține că Românii au continuat să întrețină relațiuni bisericești cu îndepărtata, redusă și grecizată arhiepiscopie de Ochrida, când aci peste Dunăre îndată, în imediata apropiere de Românii din nordul Dunării, se afla ierarhia sârbă, și mai ales cea bulgară, cu scaune episcopale de a lungul Dunării, de unde Românii puteau primi preoții, de care aveau nevoie să le cîtiască rugăciuni, să le officieze serviciul divin. În fine argumentul ce se aducea pentru susținerea unei îndelungate dependențe de arhiepiscopia de Ochrida, rezultă dintr'o donfusiune. Anume: în Acta Patriarhatus Constantinopolitani II, 230 se face mențiune în anul 1393 de un $\kappa\omicron\pi\rho$ Μηρξος , pe care scriitorii noștri l-au identificat cu Mircea cel mare (1386—1418). Dar acel $\kappa\omicron\pi\rho$ Μηρξος din Acta Patriar. Const. nu are nimic de a face cu Mircea cel bătrîn al nostru. Acel Μηρξος este un dinast sârbesc din Albania, anume Mircea Zarkovici, domn peste Valona, Chimara și Berat 1391—1414 ¹⁾ Pe acest Mircea Zarkovici îl cunună un $\acute{\alpha}\rho\chi\iota\epsilon\pi\iota\sigma\kappa\omicron\pi\omicron\varsigma$ Ἀχριδῶν , nenumit. Confundându-se despotul sârbesc cu Domnitorul românesc, se tragea concluzia din vorbele $\acute{\alpha}\rho\chi\iota\epsilon\pi\iota\sigma\kappa\omicron\pi\omicron\varsigma$ ἡμῶν Ἀχριδῶν , că aci este vorba de o dependență bisericească a Românilor de arhiepiscopia de Ochrida ²⁾, ce dură încă pînă către finea secolului al XIV-lea, lucru care, cred, după lămuririle date, că nu se mai poate susține. Cel mult pînă către finea secolului al XII-lea va fi ținut dependența bisericească a Românilor din nordul Dunării de arhiepiscopia de Ochrida, iar de pe la începutul secolului al XIII, de învecinatele ierarhii slave, în special de cea bulgărească, care în Vidin, Silistra etc, aveau scaune episcopale în imediata apropiere de Românii aflători la nord de Dunăre. Părerea ce exprimăm, devine cu atît mai admisibilă, cu cît mulți dintre istorici, nu toți însă, sunt de părere că cel de al doilea imperiu bulgar, numit de noi imperiul româno-bulgar, se întindea și la nordul Dunării.

¹⁾ Pentru mai multe detalii, conf. C. Jirecek în *Byzantinische Zeitschrift* XIII pag. 197.

²⁾ Melchisedec *Cronica Romanului* pag. 57. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor* vol. I, Iași 1888 pag. 457—458.

Dar când apar istoricește Românii la nordul Dunării?

Existența Românilor la nordul Dunării e adeverită pentru întâiași dată, tot de scriitorii bizantini și anume de Cinamus, un scriitor de istorie, care a trăit în secolul al XII¹⁾. Timpul aparițiunei Românilor la nordul Dunării, este a doua jumătate a secolului al XII-lea²⁾. Părțile ocupate de ei în acest timp erau, partea răsăriteană a Țării-Românești³⁾, apoi partea de miază-zi și de miază noapte a Moldovii⁴⁾. În ce privește regiunea dintre Tisa și Carpați, deși mărturiile istorice contemporane venirei Ungurilor nu fac mențiune despre existența Românilor în aceste părți, totuși cronicile ungurești, scrise ce e drept ceva mai târziu, sunt unanime în a recunoaște, cu «Anonymis notarius» în frunte, că Românii existau deja în aceste părți la venirea Ungurilor⁵⁾. Documentele ungurești contemporane, abia în prima jumătate a secolului al XIII-lea, adeveresc existența Românilor în nordul Dunării. Așa în anul 1222 e vorba în documente odată de «terra Blacorum»⁶⁾, altă dată vine forma «Blachorum»⁷⁾; iar în anul 1223 «Blaccis»⁸⁾.

Lipsită de interes nu va fi, cred, dacă vom arunca o scurtă privire și asupra felului de viață, ce duceau Românii pe această vreme la nordul Dunării. Aceasta ne înlesnește calea, de a ne putea reprezenta, în lipsa de mărturii istorice, cam care și cum va fi fost starea lor pe această vreme, și în privința bisericească.

Românii locuiau în sate, așezate prin văi adăpostite, ori prin hățișul bălților, ori chiar pe munte. Cei dela șes își făceau locuința lângă pădure, sau ascunsă în pământ (bordeiu). O mică bisericuță de lemn și un popă, care știa să citiască slavonește, preîntâmpina trebuințele religioase ale credincio-

1) Krumbacher Geschichte der byz. Litteratur pag. 279.

2) Kinnamos, ed. Bonn, pag. 260 și Onciul, op. cit. pag. 145 și 146.

3) D. Onciul, op. cit. pag. 23.

4) D. Onciul, op. cit. pag. 85.

5) Fessler-Klein, Geschichte von Ungarn I, pag. 57. Onciul op. cit. pag. 127.

6) Zimerman-Werner, Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen, I, pag. 20. Hurmuzachi, Documenti I, pag. 75.

7) Zimmerman-Werner, op. cit. pag. 23, Hurmuzachi, op. cit. pag. 77.

8) Zimmerman-Werner, op. cit. pag. 27, Hurmuzachi, op. cit. pag. 79.

șilor. Un scaun de judecată pentru pământ și moșteniri; un bătrân jude numit în unele părți «*vătăman*» iar în altele onorat cu titlu de «*cneaz*». Când vre-o primejdie venia asupra lor, cei dela munte se apărau prăvălind bolovanii asupra năvălitorului; cei din codrii tăind arborii și lăsându-i să se țină numai în coajă, ca apoi la venirea dușmanului să-i facă să le cadă în cap, sau luând în mâini coase, măciuci și arcuri, mergeau cu juzii lor în frunte la luptă. Peste mai multe sate ale cnezilor se întindea sceptrul de pace, sabia ocrotitoare a «*Voevodului*»-Domn mai mare. În secolul XIII se găsesc menționați în documente mai mulți voievozi de aceștia în diferite locuri. Voievodul luă dijmă dela cei apărați de dânsul; el își avea cetatea în locuri bine asigurate; își ținea diacul său de slavonește; întreținea legături cu streinătatea, care îi cunoștea astfel numele¹⁾.

Corensponzător cu această stare de lucruri destul de simplă, la ce altceva ne am putea aștepta pe terenul bisericesc, de cât la bisericuțe mici de lemn, câte una de obicei în fie-care sat, la puține chilli pentru călugării și pustnicii câți erau; rar de tot pe ici și colea câte un schit, iar preoții de prin sate, de cele mai multe ori fără cunoștință de carte; cel mult putând să citească de pe cărți slavone, rugăciunile necesare acelor ce împreună cu dânsii, locuiau într'un sat. Școală de scris, de citit și de cântări nu puteau face²⁾. Hirotonia o primiau acești preoți de obicei dela învecinații episcopi bulgari de peste Dunăre, sau când și când, pentru cazuri de nevoie sau greutate de a veni mereu pentru fie ce hirotonie peste Dunăre, li se sfinția de către acești episcopi învecinați și câte un arhiepiscop, luându-și reședința unul într'o regiune, altul în alta în vre un schit, și efectuând hirotonia preoților de care poporul de prin sate avea nevoie.

În mod documentar este adeverită pentru întâiași dată existența unor asemenea episcopi ortodocși la Românii din nordul Dunării în prima jumătate a secolului al XIII-lea.

Dar când anume și cu ce ocaziune?

În anul 1225 fură alungați cu forța de către o armată a

¹⁾ N. Iorga, Istoria lui Ștefan cel mare pag. 9—11.

²⁾ N. Iorga, Istoria literaturii religioase pag. 8.

regelui unguresc Andrei II, cavalerii teutoni, cărora același rege în anul 1211 le dăduse țara Bârsei, precum și țara, fără hotare, pe care ar fi putut-o dobândi dincolo de munți¹⁾. De fapt cavalerii teutoni s'au și întins dincolo de Carpați, adecă la poalele Carpaților, în Țara Românească și în Moldova, fondând și cetăți în aceste regiuni, care în teorie se considerau ca aparținând Cumanilor. Locurile acestea după isgonirea cavalerilor fură ocupate de armata regelui unguresc. Se institui atunci, în aceste părți pentru convertirea Cumanilor la anul 1227 *episcopia Cumanilor, zisă mai târziu și a Milcoviei*²⁾. Episcopia aceasta coprindea Secuimea, Sudul destul de rar populat al Ardealului, iar în teorie Cumania toată, care se pierde în șesurile răsăritene³⁾. În aceste părți la sudul și la răsăritul Carpaților, întemeietorii episcopiei Cumane sperau să câștige și pe Românii, cari se aflau sub ascultarea Hanului Cumanilor⁴⁾.

De mare însemnătate pentru istoria bisericei Române este un document⁵⁾ dat din Perugia la 14 Noembrie 1234 de Papa Grigorie IX, în afaceri privitoare la episcopia cumană. Papa Grigorie IX scrie principelui de coroană al Ungariei, Bela o scrisoare,—alcătuită⁶⁾ pe temeiul rapoartelor venite dela misionarii de propagandă,—prin care se constată existența unor popoare, *qui Walati vocantur*, care, deși se socotesc printre creștini, totuși au diferite rituri și obiceiuri, ce nu se împacă cu numele de creștin. «Nam Romanam ecclesiam contemnentes non a venerabili frate nostro.... episcopo Cumanorum, qui loci diocesanus existit, *sed a quibusdam pseudoepiscopis Graecorum ritum tenentibus universa recipiunt ecclesiastica sacramenta*». Documentul continuă spunând că și Un-

1) N. Iorga, Studii și Documente vol. I—II, pag. X.

2) N. Iorga, Studii și Documente vol. I—II, pag. XIII și XV.

3) N. Iorga, Studii și Documente vol. I—II, pag. XIII.

4) N. Iorga, Studii și Documente vol. I—II pag. 14.

5) Publicat în Zimmerman-Werner, Urkundenbuch I pag. 60—61, apoi în Hurmuzachi, Documente I, 132; Transilvania 1870, 44.

6) N. Iorga, Istoria literaturii religioase pag. VIII.

gurii și Teutonii primesc sacramentele dela acei episcopi schismatici, a lăoga în fine că Papa a dat voie episcopului Cumanilor ca să consacre, dintre Români, un episcop pentru Români, ca sufragane al său, ca ei să nu mai aibă de a face cu acei «episcopi schismatici».

Acest document e cea dintâi mărturie istorică despre existența unor episcopi ortodocși la Români, numiți de bună seamă de scrisoarea papei, lesne de înțeles din punctul său de vedere, pseulo episcopi, sau schismatici episcopi. Documentul ne adeverește însă numai existența acestor episcopi ai Românilor, dar nu ne mai dă nici o altă lămurire cu privire la ei. Așa spre exemplu pentru noi azi ar fi de cea mai mare importanță, dacă am ști, unde își aveau scaunul sau unde anume residau acești episcopi, cum se cheamau, și dacă ei avuseseră predecesori etc? La toate întrebările de felul acestora, ce ni le-am pune, nu am putea răspunde, în starea de față a lucrurilor, de cât prin emiterea unor ipoteze mai mult sau mai puțin plausible, sau la urma urmei printr'un mare semn de întrebare. O singură chestiune însă, și anume aceia a ierarhiei de către care fuseseră sfințiți acești episcopi, poate, după cele ce am spus mai sus, aproape cu toată siguranța să fie afirmată. În împrejurările politice și bisericești de atunci nu puteau fi sfințiți acești episcopi de cât de ierarhia bulgară aflătoare imediat la sudul Dunării. O dependență în cele bisericești de Ierarhia bulgărească în secolul al XIII, când cel de al doilea imperiu bulgar eră factor politic important aci, la Dunărea de jos, și când mitropolitul de Târnova fu ridicat la rangul de Patriarh și recunoscut ca atare, e tot ceea ce pare mai admisibil.

De cât asupra unui lucru cred că e necesară o mică lămurire. Această dependență bisericească de ierarhia bulgară,—mai de grabă aș numi acest lucru existența de legături bisericești între Români și ierarhia bulgară,—nu trebuie luată în sensul afirmațiunei scriitorului rus Golubinsky care zice că biserica română a fost «predată», adică supusă arhiepiscopului de Târnova ¹⁾, sau cu alte cuvinte că

¹⁾ Golubinsky, op. cit. pag. 350; în traducerea română a acestei scrieri de I. Caracicoveanu pag. 17 și 18.

există o dependență directă de patriarhia de Târnova. Lucrul pare puțin de tot probabil așa după cum îl afirmă scriitorul rus, și apoi afirmațiunea lui nu este sprijinită pe nimic documentar, ci e numai o ipoteză. Din contră, cred că e cu mult mai firesc, mai plausibil, mai coform cu starea de atunci a lucrurilor, a admite că Românii împinși de nevoie, au intrat în legături bisericești cu aceia dintre episcopii bulgari, cari se aflau în imediata lor vecinătate. Ori, în acest caz nu puteau fi de cât episcopii de pe țărmul drept al Dunării ca cel dela Vidin, dela Silistra etc, care efectuau hirotonisirea preoților, de care Românii aveau trebuință prin satele lor, ori și a câte unui vlădică. Că îi vor fi recunoscut pe acești episcopi dela Dunăre drept niște căpetenii bisericești mai mari se prea poate, căci dela ei le venia sfințirea păstorilor lor; dar că se vor fi aflat în legături de supunere directă față de scaunul patriarhal de Târnova, îmi pare lucrul cel mai greu de admis. Că numai cu Episcopii de lângă Dunăre au avut de a face Românii se confirmă, cred, și din practica de mai târziu, care a exilat multă vreme la Români, a-nume de a se duce pentru hirotonisirea preoților lor la episcopul de la Diu (Vidin) și aceasta chiar în timpuri când aveam și noi ierarhia noastră constituită. Acest fapt îl cred ecoul unei practice îndelungate, seculare.

Ce se atinge de țara, care avea să se numiască mai târziu *Moldova*, se constată, cum am zis mai sus, pe la finea secolului al XII așezări românești, dar ele erau sporadice ¹⁾. Românii de prin așezările dela hotarele Galiției sunt cunoscuți analelor rusești sub numele de *Bolochoveni* ²⁾. În aceste părți dela răsăritul Carpaților ei se bucurau de oare care independență, trăind ca și Românii din alte părți sub conducătorii lor proprii, cnezii ³⁾, organizațiune a lor națională pe care au adus-o cu dânșii din Ungaria, de unde veniseră ⁴⁾. Creștini din vremuri îndepăr-

1) D. Onciul, Originele Principatelor române pag. 85.

2) D. Onciul, Originele Principatelor române pag. 86.

3) D. Onciul, Originele Principatelor române pag. 87.

4) D. Onciul, Originele Principatelor române pag. 94.

tate, își aveau de bună seamă, prin satele lor mici biserici, și preoți sfințiți pe la vre una din episcopiile ortodoxe vecine. În secolul al XIII par a fi avut și episcopii lor; căci scrisoarea Papei Grigore IX din 1234, către principele unguresc Bela, vorbește de existența mai multor episcopi ortodocși (episcopi schismatici, după expresiunea scrisorii) în episcopatul Cuman, care se întindea și peste teritoriul dintre Carpați și Siret.

Dela invazia Tatarilor, întâmplată în 1241, și până la întemeierea principatelor române, știri privitoare la istoria bisericii române, nu se mai află în documente contemporane.

II

Notițe bibliografice în cestiunea întemeerii mitropoliilor din țară.

Pentru lămurirea cetitorului se obicinuește, în multe cazuri, a se da și literatura cestiunei ce se tratează. Pe baza cărților ce le-am putut găsi în Cernăuți ¹⁾ (în Viena cărți românești sunt puține de tot) sau pe care mi le-am procurat din țară, voi trece, în acest capitol, în revistă părerile ce au fost emise de diferiții antecesorii în cestiunea de care mă ocup, relevând mai ales pe acelea cu care nu sunt de acord, și, după împrejurări, intrând în discuțiunea părerilor emise, sau lăsând acest lucru cu ocaziunea tratării a însăși materiei în capitolele următoare.

Procedând în ordine cronologică, cea dintâi dintre cărțile, ce îmi au fost accesibile, este: «*Istoria besearicei Românilor*» de *Petru Maior*. Buda 1813. Bazându-se pe «*Notitiae graecorum episcopatum*». Petru Maior ne spune că: «în vremile de pre urmă s'au făcut în Ungro-Vlahia doi mitropoliți dintră carii unul ține locul Nicomidianului și se zice Exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor. Altul se zice Mitropolit a părții Ungro-Vlahiei și este în

¹⁾ Mă simt dator să aduc cu această ocaziune mulțămiri'e mele D-lui Profesor Eus. Iu. Popovici de la Facultatea teologică din Cernăuți, care a avut bunavoința de a'mi pune la dispozițiune, din biblioteca sa privată, cărțile ce nu se găseau în bibliotecile publice.

locul Amaseanului». Apoi adaugă: «prin numele Ungro-Vlahiei nu singură țara Muntenească, ci și Ardealul se înțaleage și așa cum că unul dintră cei doi în Ungro Vlahia făcuți Mitropoliți au fost Mitropolitul cel din Ardeal». (pag. 126). Cu privire la Mitropolia Moldovii tot după «Notitiae. . . zice: «S'au făcut în veacul nostru (nostra aetate) mitropolit arhiereul (antistes) Vidinului. Și altul în Moldova sau Neagra Vlahia». (pag. 127). Iar ceva mai jos zice: «Nici de cum nu ne putem îndoi cum că pre Mitropolitul părții Ungro-Vlahiei nu airea se cade să-l cercăm fără în Ardeal»... (pag. 128). Dar Petru Maior nu a avut posibilitatea să se informeze exact asupra timpului (care rămâne nefixat la el, când au fost scrise aceste notițe de episcopate grecești pe cari le citează, pentru ca de aci să poată localiza în timp și întemeierea mitropoliilor române. Dacă el pe de o parte ar fi avut această posibilitate, și dacă pe de alta ar fi lăsat la o parte strămutarea peste Carpați a mitropoliei unei părți a Ungro Vlahiei, apoi de sigur că el ar fi fost dintre vechii scriitori cel mai apropiat de adevărul istoric al acestei cestiuni. (Asupra notițelor de episcopate grecești va veni vorba din nou ceva mai jos).

O altă scriere. «*Istoria bisericească pe scurt*» de paharnicul *Alexandru Geanoglu Lesviodacs*, București 1845 În această carte găsim puțin de tot, numai câte-va însemnări. Așa la pag. 390 unde se începe catalogul cronologic al mitropoliților Ungro-Vlahiei găsim, după un hrisov al lui Mircea-Vodă, că în anul 1362 eră ca Mitropolit al Ungro-Vlahiei *Antim*, pe care Lesviodacs îl și numește cel dintâi mitropolit al Ungro-Vlahiei; tot în acest an (1362) eră după Lesviodacs, ca Mitropolit al Severinului *Atanasie*. Un domnitor Mircea pela 1362 nu e adevărit nicăieri în mărturiile contemporane. Pe urmă data de 1362 a fost citită în mod greșit de Lesviodacs, după cum a arătat deja D I Hașdeu ¹⁾, în locul celei adevărate care e 1394, apoi 8 nu 7 Ianuarie în care timp domnia intr'adevăr Mircea cel mare. O altă însemnare ce se află la Lesviodacs (pag. 396) e că «pe vremea patriarhului Constantinoplei, Antonie al IV-lea și anume în anul 1389 mi-

¹⁾ Istoria critică I, pag. 125—126.

mitropolitul Ungro-Vlahiei *Timotei* a îmbrăcat schima cea mare în timpul unei boale, dar pe urmă însănătoșindu-se și fiind întreg la minte i s'a dat voie să aibă arhieria ca mai nainte». Această însemnare Lesviodacs o are din Istoria bisericească a lui Meletie, arhiepiscopul Atenei tom. 3, secolul 14. cap. 15 § 7 fața 239. Dar și aci s'a înșelat Lesviodacs căci (precum a arătat D I C. Erbiceanu¹) nu e vorba de Timotei, ci de Antim al Ungro-Vlahiei. A treia însemnare ce se află la Lesviodacs e referitoare la «Atanasie, mitropolit al Severinului pe vremea lui Mircea-Vodă, cum se vede din hrisovul acestui Domn cu leat 6870», citindu-se în mod greșit de Lesviodacs ultimele trei țifre în loc de 6902. A patra însemnare e referitoare la Mitropolia Moldovei. Tot ceea ce știe Lesviodacs în această privință este că «Ioasaf a fost întâiul mitropolit al țării Moldovii» (pag. 449).

Andrei de Șaguna. Istoria bisericeii ortodoxe, Sibiu, 1860. Șaguna spune și mai puțin de cât Petru Maior privitor la întemeierea mitropoliilor din țară. El zice (tom. II, pag. 239): «Atâta putem spune cu siguranță despre mitropoliile din Moldova și România că la veacul al XIV adecă la anul 1399 au fost mitropolia română la Suceava pentru Moldova și la Târgoviște pentru România». În Moldova Suceava eră în acel timp reședința Domnitorului și deci și a mitropolitului, dar în Țara-Românească reședința se stabilă la Târgoviște ceva mai târziu de cât timpul fixat de Șaguna. Referitor la cestiunea întemeierii mitropoliilor, Șaguna nu cunoaște de cât cele ce se află în letopisețul lui Ureche (ediția I) pentru Moldova, iar pentru Țara-Românească numai puținele însemnări de la Lesviodacs, expuse mai sus, fără a le fi făcut vre o rectificare.

În anul 1860 însă, încep să apară la Viena (Gerold) «*Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana*» de *Fr. Miklosich* și *Ios. Müller*. Volumul I al acestor acte și diplome intitulat «*Acta Patriarchatus Constantinopolitani*» conține documentele privitoare la întemeierea mitropoliei Ungro-Vlahiei și a celei din părțile

²) Biserica ortodoxă română, anul 1888, pag. 78.

Severinului. Volumul II al acestei colecțiuni apare în anul 1862 și conține documentele privitoare la întemeierea mitropoliei Moldovii. Originalele, de pe care s'au publicat Acta Patriarchatus Constantinopolitani se află în biblioteca curții imperiale din Viena (Hofbibliothek).

Nimic nu pare mai natural acum, când deja documentele privitoare la întemeierea mitropoliilor române erau publicate, decât ca scriitorii noștri de istorie bisericească să le utilizeze, și să ne împărtășiască lucrurile, pe cari le puteau scoate din aceste documente. Aceasta însă, din cauze de care nu am să mă ocup aici, multă vreme nu avu loc, căci

Iată ce găsim într-o carte scrisă cu 10 ani mai târziu dela aparițiunea volumului I din Acta Patriarchatus Constantinopolitani, e cârticica «*Mitropoliile Țărei de I. D. Petrescu* București 1870. La pag. 74 cetim că «*un antic episcopat de Argeș* a fost ridicat la demnitatea de arhiepiscopat independent», apoi la pag. 75: «Pe la 1290 Radu Negru aducând cu sine și pe episcopul Făgărașului l'a făcut Arhiepiscop peste toată Țara Muntenască și a organizat prin el și clerul bisericesc». Iar cu privire la mitropolia Moldovii zice la pag. 47 că Alexandru cel bun «a așezat mitropolia la Suceava» înzestrând-o cu multe moșii, sclavi și diferite odoare sacre, iar ceva mai jos zice (pag. 47) că Mitropolia Moldovii fu reorganizată și strămutată dela gura Siretului, tocmai peste coama Carpaților (în Suceava).

O altă carte.

Filaret Scriban. Istoria bisericească a Românilor pe scurt. Iași 1871. În cestiunea întemeierii mitropoliilor române o contrazicere izbește pe cetitorul acestei cărți, autorul însuși ne fiind în clar. După ce ne spune mai întâiu (pag. 66—67) că «din cauza persecuțiilor religioase a ortodoxismului lor, Românii descălecară în secolul al 13-lea și al 14-lea și anume la 1350 în Moldova sub Dragoș, iar la 1290 sub Radu Negru în Muntenia și organizează principatele», adaogă mai pe urmă (la pag. 91) că «pe la finitul sutei a 14-a și începutul celei de a 15-a se înființă mitropolia Țărei Românești mai întâi în Argeș și apoi în Târgoviște și a Moldovei în Suceava...» Dar această din urmă afirmațiune nu numai că nu se împacă de loc, ci e în deplină contrazicere cu cele ce tot el ni le spune

2.

mai jos. Aşa la pag. 133 ne vorbeşte despre o căpetenie spirituală a creştinilor din Moldova, existând încă dintru început şi avându-şi locuinţa în diferite poliţii (oraşe) ca Ovidiopol, apoi în Tomi, apoi la Gura Siretului, în cetatea numită Caput bovis=capul boului, pe urmă în Suceava şi mai pe urmă în Iaşi. Aceasta înseamnă că mitropolia Moldovii nu s'a înflinţat prin suta a 14-a sau 15-a, cum s'a afirmat mai sus, ci că există din timpuri foarte îndepărtate, chiar de pe vremea Romanilor. Mai mult încă. La (pag. 131) autorul ne spune că mitropoliţii Moldovei au fost declaraţi autocefali încă de pe când residau la Tomi! Ce ironie a soartei! Filaret Scriban nu a avut parte să trăiască măcar până în anul 1885 ca să vadă cu proprii săi ochi realizându-se autocefalia Bisericii Române (inclusiv şi cea moldovenească). Mai departe la pag. 136, citând pe George Codin şi pravila târgovişteană, reproduce cele spuse mai înainte de către Petru Maior că «s'au făcut în Ungrovlahia doi mitropoliţi, unul ţine locul Ancirei şi e exarh a toată Ungurimea şi al Plaiurilor, iar altul se cheamă mitropolitul laturii munteneşti spre Severin şi ţine locul celui al Amasiei». Dar ca şi Petru Maior nu ştie să ne lămuriască asupra acestor mitropolii, nici să le localizeze în timp şi în spaţiu. Comite apoi la pag. 137 aceeaşi eroare ca şi Petru Maior strămutând peste Carpaţi o mitropolie din Țara Românească. În fine reproducând descălecatul lui Radu Negru, ca şi I. D. Petrescu, după Fotino, face ca acest principe, care în realitate nu a existat, să aducă cu sine pe episcopul Făgăraşului pe care l'a făcut arhiepiscop peste toată Țara Românească (pag. 137), căzând astfel şi aci, ca şi la Moldova, în contradicere cu sine însuşi, sau neştiind cum să împace, cum să armonizeze datele dintr'un loc cu cele dintr'altul.

Pe când scriitorii români scrieau istoria Bisericii Române în felul în care văzurăm până acum, un Rus, cu părere de rău trebuie să o recunoaştem, fu cel dintâiu, care scriind istoria Bisericii Române se bazează pe documente publicate deja de multă vreme, dar rămase neutilizate până atunci de scriitorii români. Acesta este *E. Golubinski*, profesor la Academia Teologică din Moscova, care în anul 1871 publică la Moscova «*Privire scurtă asupra istoriei bisericilor*

ortodoxe bulgară, sârbă și română» (Titlul sună rusește astfel: *Kratkii ocerkă istorii pravoslavnychă cerkvei bolgarskoi, serbskoi i rumynskoi*). Dezorientat și el în ce privește istoria veche a Românilor atât politică cât și bisericească, ca și contemporanii săi români, scriitori de istorie bisericească română; neștiind nimic despre existența episcopilor la Români înainte de 1359 (pag. 18 a traducerii de Caracoveanu); accentuând dependența bisericească a Ungro-Vlahiei de patriarhul de Târnova (pag. 18 a traducerii); punând ca bază a întemeierii mitropoliei Ungrovlahiei motive politice externe (pag. 18 a traducerii); strămutând Vitzina tocmai în Caucaz la izvorul râului Cuban (pag. 18 notă); întortochind de multe ori lucrul ca de pildă (la pag. 18), unde ni se spune despre Iacint că voia să asigure fratelui său scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei; mai departe neștiind că și mai înainte de 1393—94 au existat episcopii ortodoxe în Moldova (pag. 34 a traducerii); aducând apoi în legătură întemeierea celui dintâi episcopat ortodox în Moldova pe la 1387—88 (după ce ne afirmase o dată că înainte de 1393—94 nu a existat episcopie ortodoxă în Moldova) cu istoria aventurierului Tagara (pag. 34) care a hirotonisit pe un oarecare Simeon și deducând că acel Simeon ar fi avut să administreze și Biserica Moldovii ca exarh al mitropolitului Galiției; căzând în fine și el (pag. 35 a traducerii) în povestiri neîntemeiate, când ne vorbește despre o succesiune a acestui Simeon unind Moldova și Galiția etc. etc., totuși, cu toate aceste greșeli Golubinski are, față de scriitorii români de până la el, meritul incontestabil că este cel dintâi care utilizează într-o scriere privitoare la istoria Bisericii Române documentele publicate în *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* și referitoare la întemeierea mitropoliilor române.

În anul 1874 apare în București *Cronica Romanului* partea I de *Melchisedec*. Abia acum ajung și scriitorii români la cunoștința documentelor din *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*. Melchisedec însuși, după cum se poate vedea la pag. 45—46, ajunge la cunoștința lor prin scrierea lui Golubinski După ce rectifică câte-va din erorile lui Golubinski, Melchisedec dă apoi în *Cronica Romanului* (dela pag. 60 până la pag. 80) documentele privitoare la înteme-

ierea Mitropoliei Moldovii, dar numai în traducere românească, fără să pună alături de traducerea română și textul grec, cum de altfel a procedat pentru alte documente scrise într'o altă limbă.

O altă carte.

«*Creștinismul în Dacia și creștinarea Românilor*» de Ierodiaconul *Ghenadie Enăceanu*. București 1875. Ca și Melchisedec ajunge și acest scriitor la cunoștința documentelor din Acta Patriarchatus Constantinopolitani prin scrierea lui Golubinski. Incepe chiar cu o polemică în contra scriitorului rus (cfr. pag. 4 și următoarele). Către sfârșitul cărții sale (pp. 220—240), Enăceanu trecând în revistă coprinsul documentelor din Acta Patriarchatus Constantinopolitani, vorbește și de întemeierea mitropoliilor române. Mai întâiu la pag. 222 el ne vorbește de un «Radu Negru care a fondat Regatul Valahiei», acest Radu Negru având «două biserici în Regatul său nu se putea să nu aibă nici un fel de organizațiune bisericească». Enăceanu, întreprinzând studii istorice, nu știe nici măcar să facă deosebire între valoarea izvoarelor istorice; pentru el o biografie alcătuită târziu de tot și încă și pe baza tradițiunei populare, are aceeași valoare ca și un document contemporan (p. 223). Enăceanu fixează dată la un document fără dată (p. 223) și de aci trage o concluzie greșită. Repetă (pag. 224) eroarea lui Golubinski că adică Vitzina eră în Caucazia, dar repetă și părți bune. Nu dă interpretarea dreaptă cuvintelor *πλησιάζοντα αὐτῷ* dela pagina 225. Inzistă prea mult asupra participării mitropoliților din Ungro-vlahia la sinodul endemic din Constantinopole și dă ca fapte care ar privi Biserica Română participarea lor la sinod și rezoluțiile ce le luă acel sinod (p. 225, p. 226, p. 227). La pag. 226 spune că în 1382, mitropolitul Ungro-vlahiei devine locuitor al Capadociei și citează jos în nota 1 Acta Patriar. Constp. II, 42—44; dar în acest loc din Acta Patr. Constp. nu e nici pomeneală de așa ceva, și lesne se poate convinge ori-cine deschizând cartea la locul indicat. La pag. 227 atribue lui Golubinski că ar fi spus că după Antim ar fi urmat Macarie; dar o asemenea afirmațiune nu există la scriitorul rus. La pag. 228 atribue lui Lesviodacs afirmațiunea cum că Mitropolitul Timotei ar fi continuat să

fie Mitropolit până la 1442; aceasta însă nu corespunde adevărului, căci tot ceea ce spune Lesviodacs este numai că în acest an (1442) se constată existența unui Mitropolit cu acest nume. Fără să ne lămurească cum și de unde, scoate la iveală (la pag. 228) un Mitropolit al Ungro-Vlahiei Timotei la anul 1401. Repetă încă o dată eroarea (sau mai de grabă inducerea în eroare) de a numi pe Mitropolitul Ungro-Vlahiei locuitor al Capodociei, bazându-se acum (pag. 228) pe alt loc din Acta Patr. Constantinop. și anume I, 494 unde iarăși nu e nici pomeneală de așa ceva. În fine pune în legătură organizarea bisericei moldovene (pag. 239) cu propaganda catolică și nu după cum cred că ar trebui: ca izvorând neapărat din necesitatea consolidării Statului; iar asupra împrejurărilor în care s'a făcut întemeierea Mitropolii Moldovene trece pe deasupra (pag. 239).

Eudoxiu Hurmuzachi. Fragmente zur Geschichte der Rumänen. I-er Band, Bukarest 1878. Hurmuzachi e cel dintâiu dintre Români, care ajunge direct, fără nici un alt intermediu, la cunoștința documentelor originale privitoare la întemeierea mitropoliilor române (cfr. pag. 206 și 209). De erori însă nu e scutit nici el. Așa el face pe Iacint mitropolit al Vidinului în loc de al Vitzinei (pag. 206). Spune mai departe că Ieremia (pe care Patriarhul Constantinopolei îl numise mitropolit al Moldovii și care alungat din Moldova ajunsese mitropolit la Târnova) eră și mitropolit al Valahiei (pag. 243). Hurmuzachi comite și confuzii: așa la el (pag. 244) protopopul Petru e numit administrator al bisericei din Valahia, ca să restabilească orânduiala până la întoarcerea mitropolitului legiuit, care plecase la Târnova. Mai departe (pag. 270) consideră pe Ieremia ca mitropolit legiuit al țării, iar Meletie și Iosif sunt la el episcopi mincinoși (pag. 270), care, fără imputernicire, în bătaia de joc a tuturor legilor bisericești și a canoanelor, își au arogat în mod arbitrar puterea bisericească în țară și demnitatea episcopală, și care, alungând pe mitropolitul legiuit și furișându-se prin fel de fel de apucături câștigaseră favoarea poporului (pag. 271). În anul 1879 apare la Iași traducerea română de *Ioan Caracioveanu* a scrierii lui Golubinski în partea privitoare la istoria bi-

sericii române. Traducerea aceasta poartă titlul: «*Privire scurtă asupra istoriei bisericei română ortodoxă*». Expunerea coprinsului am văzut o mai sus când am vorbit de lucrarea-original a lui Golubinski. «*Istoria Mitropoliei Moldovii și Sucevii*» de D-l C. Erbiceanu, București 1888 o lucrare voluminoasă și bogată în documente privitoare la trecutul Mitropoliei Moldovei. Lipsește însă expunerea istorică a întemeierii și ființării acestei Mitropolii. Datele din capitolul intitulat «*Mitropolia Moldovii*» (mai ales pag. XXXIX) sunt o reproducere a vechilor cronici și critica lipsește. Tot aci D-l Erbiceanu afirmă, poate după Filaret Scriban, un lucru nedovedit și anume că persecuțiunile religioase au fost cauza descălecatului al doilea al lui Radu Negru și Bogdan. Din anexe, care formează corpul lucrării dela pagina XCVII și până la fine, lipsesc documentele din Acta Patriarhatus Constantinopolitani referitoare la întemeierea și împrejurările întemeierii Mitropoliei Moldovii, documente de importanță capitală.

II

Notițe bibliografice în cestiunea întemeerii mitropoliilor din țară.

Poate că chiar observarea acestei lipse să fi fost cauza care a făcut pe D-l C. Erbiceanu să revină, în revista «*Biserica Ortodoxă Română*» anul XII (1888—1889) asupra documentelor din Acta Patriarhatus Constantinopolitani.

Sub titlul de: «*Material pentru Istoria bisericească și națională a românilor*» D-l C. Erbiceanu a publicat în anul al XII al revistei «*Biserica Ortodoxă Română*» (1888—1889), pag. 116—133 și pag. 192—202 un «*Extras din cartea: Acta Patriarchatus Constantinopolitani scriere publicată de Fr. Miklosich și Ios. Müller*». Ar fi fost de dorit ca documentele acestea să se dea în toată întregimea lor, în textul original și însoțite și de o traducere românească. Deși numai fragmentate documentele coprink și lucruri care nu ne privesc. Așa de pildă «*Pitacul Regelui zis al Vlahiei Casimir către Prea Sfințitul nostru Stăpân, Patriarhul Ecumenic*» (p. 124);

«O scrisoare patriarhală către Ieromonahul Simeon cel din Rosia-Mică», o altă scrisoare patriarhală tot către același Simeon (pag. 128—129). Unele documente se dau apoi numai în rezumate (pag. 125, 128—129 și 131), iar altele în toată extinderea (partea doua). Multe documente importante lipsesc, iar redarea unora numai în formă de fragmente, fără să se indice întregul coprint, face ca să nu doată fi utilizate cu mult folos.

În observațiunile cu care D-l Erbiceanu însoțește aceste extrase se găsesc și afirmațiuni care azi nu se mai pot susține. Așa bună-oară la pag. 116 că Românii ar fi avut o ierarhie ca mitropolia de Haliciu, mitropolia de Severin mult mai veche de cât cea întâlnită în cronicarii noștrii; că (pag. 116) unele locuri ocupate de Radu Negru se numeau Mavrovlahia și Rosia; că (pag. 117) din niște date și fapte (care nu se arată) se constată existența cu siguranță a Românilor prin Moldova în secolul XI-lea; că pag. 119) instituirea a 2 mitropolii față de necesitățile ori cuvintele canonice, se pune la îndoială fără a se încerca o explicare a faptului; că în fine (pag. 120) se repetă eroarea lui Petru Maior, care credea că prin Alani sunt a se înțelege Românii, ș. a.

A. D. Xenopol. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Vol. II. Iași 1889. Mai întâi e de mirat de ce D-l. Xenopol susține (la pag. 236) că Domnitorul Alexandru a fost căștigat la 1359 de Patriarhul Constantinopolei, când documentele respective ne spun tocmai contrariul, că adică Domnitorul a trimis și s'a rugat de Patriarh, și chiar de n'ar fi să credem afirmațiunilor documentelor, totuși contrariul celor afirmate de D-l Xenopol e cu mult mai probabil. La pag. 236 se spune că Patriarhul rânduiește în Muntenia ca mitropolit pe «Iachint *Christopulo*, fost mitropolit al Vișinului *din Albania*». În Acta Patr. Const. I, 383—388 citate în nota 1 dela pag. 237 e într'adevăr vorba de Iachint dar de nici un Christopulo. Se va obiectă însă că aceasta se deduce din faptul că acest Iachint eră frate cu Daniil, fost mai pe urmă mitropolit sub numele de Antim. Da! De cât acest Daniil este *Kristopulos* (Acta Patr. Const. I, 533) și nu *Christopulo*; ceea ce cred că nu e tot una.

Asemenea nu pot accepta părerea D-lui Xenopol că Vițina e în Albania pentru motive ce se vor vedea în cele următoare. Mai departe (la pag. 237) Dl Xenopol crede ca și. —sau după— Golubinski, că întemeierea a două mitropolii în Țara-Românească se datorește faptului d'a împedeca desbinarea bisericei muntene de patriarhat prin rivalitatea ambelor scaune arhipăstorești. La pag. 240 se spune, fără dovezi însă, că înșelătorul Tagara, care se dăduse drept patriarh «sfințise un episcop în Moldova». Tot la aceeași pagină se pune instituirea Mitropoliei Moldovii după 1389 în legătură cu înșelarea căreia Moldovenii căzuseră jertfă.

Diaconul Vasile Predeanu. Existența și organizațiunea ierarhiei bisericești la Români, până la începutul secolului al XVII. București 1896. Teză pentru licență. Voi atinge numai cestiuni care intră în cadrul studiului de față (dela pag. 64 a lucrării înainte).

«Pentru a urmări șirul ierarhiei la Români» din secolul IX-lea până în al XIV-lea autorul ne spune că se va servi de dovezi luate:

A) *Din scriitori streini.* Cu această ocaziune ni se înșiră (la pag. 64 și 65) mai toate episcopiile și mitropoliile din peninsula balcanică, care de bună seamă sunt și ele *străine* și nu românești, intru cât le pot revindeca cu mai mult drept și cu mai mult succes de cât noi alții! Nu văd cum prin aceasta s'ar contribui la șirul ierarhiei la Români!

B) *Din colecția de documente Hurmuzachi.* Multe din datele citate aci n'au nimic de a face cu chestiunea pe care autorul își a propus să o rezolve. E vorba de a stabili, de a dovedi șirul ierarhiei (de bună seamă a celei ortodoxe) «la românii din Carpați» (pag. 67). Ce caută însă atunci aci un mitropolit Vasile în imperiul Asaneștilor? (pag. 67). De ce se înșiruesc, unde e vorba de a stabili șirul Ierarhiei Românilor din Carpați episcopii și mitropoliții din peninsula balcanică ca cel din Velbujd, Preslav, Scopie etc? (pag. 68). În ce legătură stă cu șirul ierarhilor ortodoxi la Români un episcop al Cumanilor (pag. 68)? care în realitate nici nu este al Cumanilor, ci de Coma în Italia. Mai departe (pag. 70) de ce fel de episcopi a crezut autorul că e vorba în scrisoarea Papei Gri-

gore IX din 1237, când ni se spune că Papa a aflat că în Țara Severinului nu sunt episcopi destul de numeroși? De episcopi ortodoxi, cum pare că a vrut să spună la pag. 76 și 80, și cum apoi a spus-o clar la pag. 88, sau de altfel de episcopi? Apoi (pag. 71) ce fel de episcopi și mitropoliți a înțeles autorul că sunt vizați în donațiunea regelui Bela IV din anul 1247? Tot episcopi și mitropoliți români și ortodoxi? Să fie oare Cumanii nu numai convertiți la Creștinism, ci și la ortodoxism de Români? (pag. 71). Ce rol joacă un episcop catolic de Severin Grigore (pag. 71) și un altul Vitus al Milcoviei (pag. 72) la dovedirea șirului ierarhiei la Români? În urma acestor «dovezi» luate din colecția Hurmuzache autorul face la pag. 72 următoarele deducțiuni: «Românii au știut să-și păstreze credința ortodoxă, au avut episcopii lor Puținele numiri de episcopi ce ni s'au conservat sunt de ajuns ca să ridice cestiunea ierarhiei la Români din starea de ipoteză la acea de certitudine istorică».(!?)

C) Din «*Acta Patriarchatus Constantinopolitani de Miklosich și Müller*, precum și din: «*Acta et diplomata monasteriorum et ecclesiarum Orientis*». (pag. 73—75). Un «prea sfințit arhiereu al Goției» (p. 73) să facă parte din șirul ierarhei la Români? Asemenea să facă oare parte din ierarhia bisericească a Românilor și un arhiereu al Alaniei», altul «al Lituaniei» și altul «al Galiției» (pag. 73)? Să fie oare tot din «șirul ierarhiei la Români» și «smeritul mitropolit a toată Alania și Sotirao-polei, prea onoratul Laurentiu» (pag. 74)? Apoi în ce legătură stă cu dovedirea ierarhiei la Români dependența bisericească a Galiției de mitropolia de Kiev de care e vorba la pag. 75?

Cu dovezile luate din cele trei surse de mai sus autorul a crezut că poate dovedi șirul ierarhiei la Români din secolul al IX până în al XIV-lea!?

La pag. 77 autorul constată nu numai existența, dar și numele unui mitropolit român Simeon la anul 1290. Neajunsul însă e că nu face cunoscut și isvorul. Revenind asupra acestui lucru încă o dată (pag. 110) ne spune aci, că această afirmare o ia dela D. S. F. Schina (dar din ce carte anume a acestui scriitor nu ne spune) care a afirmat, după

Fotino că Radu Negru venind din Făgăraș în Muntenia a adus cu sine pe arhiepiscopul Făgărașului Simeon 1290. Se vede însă clar că autorul tezei nu face deosebire între mărturiile scoase din izvoare istorice, și între cele luate dela un scriitor sau altul care s'a bazat sau nu pe asemenea izvoare.

Autorul neîmpăcându-se apoi cu părerea în de comun admisă că adică mitropolia Ungro-Vlahiei s'a întemeiat la 1359, și întrebuintând dovezi ce ar merita crezare dacă ar fi așa, emite o nouă părere în capitolul «Formării metropoliatelor și a episcopatelor din Principate», spunând (pag. 77—78): «Am zis și repet și am dovedit cu cataloagele Tronurilor Patriarhale că este greșit a mai susține ca la 1359 s'a întemeiat Mitropolia Ungro-Vlahiei, ori a Munteniei, căci avem date mai vechi despre ridicarea Bisericei române la gradul acesta». «Timpul dela 1282 și până la 1288 trebuie a fi considerat cu drept cuvânt ca data înființării Mitropoliatelor la noi Români din Regat». pag. 78). «Biserica din Muntenia înainte de anul 1288 eră în treapta de arhiepiscopie; de aci înainte se fac în Muntenia doi mitropoliți. Aceasta este, cum zic, dovada cea mai puternică despre vechimea instituțiunei mitropolitane la noi românii. La timp am reprodus și textul în original, în traducerea lui în limba latină și în cea română» (p. 77).

Fiind vorba de dovadă luată din cataloagele tronurilor patriarhale, îmbrăcându-se deci haina dovedirei științifice, voi încercă, pentru lămurirea cititorului, să intru puțin în discuțiunea teoriei și a argumentului adus de autorul tezei în chestiune.

Argumentul pe care se bazează autorul pentru susținerea părerii sale se vede la pag. 66 a tezei. El este luat din «așezarea împăratului Andronic Paleologul cel bătrân». Acest argument constă în înșirarea în text grecesc în traducere latinească și în traducere românească a lucrurilor ce ni se spusese cu multă vreme mai înainte de către Petru Maior cu privire la întemeierea mitropoliilor române. În ce constau acele afirmațiuni am văzut și nu le mai repet. Autorul tezei ne spune că ia acele cuvinte din «așezarea împăratului Andronic Paleologul (cel bătrân)» (pag. 65), pe care am găsit-o publicată în scrierea lui Geoffroy-

de-Ville-Hardouine intitulată «Histoire de l'Empire de Constantinople sous les empereurs françois». Am căutat și eu o asemenea carte în bibliotecile din Cernăuți și Viena, dar nu am găsit-o; fapt care m'a făcut să mă îndoiesc de o cam dată de veracitatea informațiunei autorului tezei cu privire la această carte și autor. Îndoiala însă s'a transformat în siguranță când am găsit că o carte cu titlul acesta: «Histoire de l'empire de Constantinople sous les empereurs François» a fost scrisă nu de Geoffroy de Ville-Hardouine, ci de *Charles du Fresne (Du Cange)* și că a fost tipărită la Paris 1668. (Cfr. K. Krumbacher, Geschichte der Byzantinischen Litteratur, München 1897, 2 te Aufl. pag. 1068). Dar cartea aceasta a lui Du Cange nu îmi a fost accesibilă din cauză că la biblioteca universității din Viena nu se află, iar biblioteca curții e închisă pe timp nedeterminat. La urma urmei nici nu aș fi avut mare nevoie de această carte, întru cât lipsa ei se poate compensa cu alte cărți, care sunt tipărite mai aproape de timpul nostru, și prin urmare cu mult mai lesne de aflat mai în ori-ce bibliotecă, și care conțin acea așezare a împăratului Andronic, care ne interesează fiindcă din ea autorul spune că își a luat argumentul. În «Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων» vol. V de Ralli & Pothli, Athena 1855 la pag. 490—495, asemenea în «Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatum» ex recognitione Gustavi Parthey, Berolini 1866, pag. 225—235, e publicată această «așezare» (τάξις) a împăratului Andronic Paleologul. Dar în această τάξις a împăratului Andronic nu e nici pomeneală de cele ce autorul tezei le pune în sarcina acestei «așezări». De aceasta lesne se poate convinge oricine, deschizând una sau alta, ori și pe amândouă din scrierile de mai sus la paginile amintite. Dar cuvintele pe care autorul tezei le atribuie orânduielei (τάξις) lui Andronic, se află într'o altă orânduială, care nu mai este a lui Andronic Paleologul, căci poartă titlul: »Περὶ τῆς τάξεως τῶν θρόνων τῶν μητροπολιτῶν τίνες αὐτῶν λέγονται ἑξάρχου καὶ ὑπέρτιμοι, τίνες ὑπέρτιμοι, μόνον» Se află publicată în Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων. Vol. V. de Ralli & Pothli la pag. 198 și următoarele. Aci într'adevăr la pag. 501—502 se află cuvintele privitoare la întemeierea

mitropoliilor române, spuse și de Petru Maior și de autorul tezei. Asemenea această «περὶ τῆς τάξεως»... etc. se află publicată și în scrierea lui Gust. Parthey, Hieroclis Synecdemus et Notitiae graecae episcopatum la pag. 131—138, iar la pag. 138 se află iarăși cuvintele menționate.

Pentru așezarea lui Andronic Paleologul în care nu se află cuvintele ce le citează, autorul tezei îi fixează (la p. 66) timpul de când datează, adică 1288. Nu știu dacă va susține că și aceasta de a doua τάξις, pe care nu a pomenit-o dar care conține citatul în chestiune, datează tot din acelaș an 1288! Ca să închei cu această scurtă discuțiune, în care m'am lăsat numai pentru a arată cetitorului neinițiat ce fel se procedează și ce construcții șubrede se fac de multe ori pe terenul puțin exploatat al Istoriei Bisericei Române, mă voi mărgini să mai amintesc numai un singur fapt.. Anume: autorul acestei teze fixează cu o siguranță care este mai pe sus de ori-ce îndoială datele la aceste notițe, cataloage ori așezări, când cei mai mari învățați bizantiniști din zilele noastre, francezi, englezi și mai ales germani, își dau încă cele mai mari silințe pentru ca să fixeze cronologia acestor notițe de episcopate și au reușit până azi să o fixeze abia la o parte din ele, deși această parte e, adevărat, cea mai mare.

Să continuăm mai departe cu examinarea acestei lucrări. La pag. 81, autorul spune că descălecatul lui Bogdan s'a făcut pentru a scăpa pe Români de persecuțiuni religioase, și citează jos în notă ca izvor de informațiune: Xenopol, Istoria Românilor vol. II pag. 36—50. Dar la aceste pagini ale cărți D-lui Xenopol nu e nici vorbă de așa ceva; ba din contră D-l Xenopol spune clar (pag. 50) că coborârea Românilor maramureșeni sub Dragoș s'a făcut din «motive economice», iar acea făcută sub Bogdan e numită de Dl Xenopol «o revoluțiune politică».

Pentru a dovedi existența unor episcopi și preoți la Români, în Moldova, la anul 1288, autorul se servește (pag. 81) de cronica lui Hurul ca de o scriere autentică, luând acest lucru din cronica Romanului de Melchisedec. Ceea ce însă lesne se poate trece cu vederea unui Melchisedec, care scria la 1874, nu se mai poate ierta nimănui la 1896.

La pag. 85 autorul spune că va continua cu cercetările

asupra ierahiei la Români, dela Alexandru Basarab Voevod (secolul XIV) înainte. Dar în loc să se servească de însăși documentele din Acta. Patr. Const pe care le citează la tot pasul în note, autorul tezei se mulțumește cu fragmentele de documente, pe care le-a aflat în revista «Biserica Ortodoxă Română» publicate de D-l C. Erbiceanu. Așa autorul tezei reproduce aproape din cuvânt (la pag. 85—86) cele ce a spus D-l Erbiceanu în Biserica Ortodoxă (anul XII pag. 121—122), dând întocmai ca și D-l Erbiceanu tot numai acelaș fragment dintr'un document din Acta Patriar. Const, însoțindu-l de aceeași traducere (a D-lui Erbiceanu) cu prea puține modificări. Acest crâmpel de document (nu știu dacă coprinsul întregului document îi va fi fost cunoscut) îl pune pe autor în pozițiune să afirme «nu se poate dovedi, nu reese că Iacint ar fi fost întâiul mitropolit al Ungro Vlahiei» Și mai departe «până la Alexandru Vodă Basarab au mai fost și alți domnitori și tot din familia Basarabeștilor, care de bună seamă și au avut mitropolii lor, dar a căror reședință nu eră stabilită, din cauza nestabilității timpului (pag. 86).

Asemenea și la pag. 87 reappare aceeași reproducere fragmentară de documente, nu doar că numai acest crâmpel eră în cesticie, ci fiindcă numai atâta se află și la D-l Erbiceanu în «Biserica Ortodoxă Română» pag. 124 pe care autorul nu-l citează. Înființarea celei de a doua mitropolii în Țara Românească rămâne (pag. 88) neexplicată, după cum nici D-l Erbiceanu (la pag. 124 a Bisericei Ortodoxe Române XII) nu a încercat să o explice.

La pag. 88—89 se reproduce, fără a se spune, tot după D-l Erbiceanu din Biserica Ortodoxă Română participările mitropolilor din Țara Românească la sinodul patriarhal din Constantinopole. Autorul citează însă Acta Patr. Const. de care se servise D-l Erbiceanu. La pag. 91—92 autorul reproduce (tot după D-l Erbiceanu pe care iarăși nu îl citează) în toată extensiunea «Pitacul regelui zis al Vlahiei, Casimir, către patriarhul din Constantinopole». Autorul ne spune mai jos (pag. 93) de ce l'a reprodus, pentru că «Mitropolitul Antonie trebuie a fi socotit ca al Românilor băștinași».

La pag. 95 autorul scoate la iveală în anul 1395 un

mitropolit al Românilor Moldoveni, Isachie. Aceasta însă a izvorât dintr'o confuzie.

După câte-va reproduceri (la pag. 97—99) din traduceri D-lui Erbiceanu și după afirmațiuni nedovedite cum că ar fi existat un document scris în românește, că limba română era scrisă prin acte pe la finea secolului XIV (pag. 99), autorul sfârșește cu cele ce avea de spus cu privire la împrejurările în care s'a întemeiat mitropolia Moldovii, dar timpul anume când a fost înființată a rămas nedeterminat.

Ioan A. Grigoriu. Notițe istorice asupra lui Iosif (Iosaf) I Mușat Mitropolitul Moldovii.

Teză pentru licență. București 1898. «O lucrare slabă» a spus D-l N. Iorga în Istoria literaturii române vol II p. 531. Venind dela un om de competență D-lui N. Iorga, cred că această apreciere va fi suficientă pentru cei ce ar dori să știe de ce valoare istorică este această carte. De aceea nu mă voi mai opri mult asupra-i, ca la teza precedentă, ci mă voi mărgini să fac numai câte-va observațiuni, care pot servi și ca exemplificări la judecata generală pronunțată de D-l N. Iorga. Așa nu se vede pe ce se bazează autorul când afirmă (pag. 7) că «o metropolă între episcopiile existente a trebuit să existe» în Moldova înainte de secolul al XIV-lea. E de neînțeles apoi pentru ce autorul mai ia în considerare un falsificat istoric ca să dovedească că la 1288 existau în Moldova episcopi și preoți, când știe deja (pag. 10) că autenția acelei scrieri este combătută. Pentru a stabili mai departe că Iosif este întâiul Mitropolit al Moldovii nu văd de ce ar fi fost necesar ca să se scrie 25 de pagini (dela 17 până la 42), în care nu s'a făcut alt-ceva de cât s'a reproduș în cea mai mare parte spusele cronicilor, ale diferiților scriitori, ale pomelnicilor, și unde expunerea tocmai din cauza acestei îngrămădiri, înșirări de material este mult îngreuiată. În locul acesteia, cred că ar fi fost cu mult mai bine dacă autorul rămânea pur și simplu, la expunerea adevăratei situațiuni de atunci, și mai ales la mărturiile istorice luate din documente contemporane sau aproape contemporane. În cap. 2 (pag. 42—50) autorul încearcă să determine timpul cât a păstortt Mitropolitul Iosif. Nu sunt arătate

motivele pentru care autorul s'a oprit la 1373 (au pus și pe coperta cărții) ca început al activității pastorale a mitropolitului Iosif. Înșirarea Domnitorilor Moldovii după diferitele cronice (pag. 43) nu are nimic de a face cu timpul păstoririi lui Iosif. Asemenea nu stă în legătură cu timpul păstoririi lui Iosif nici cele ce autorul le spune la finele capitolului în cestiune și anume dela pag. 45 până la 50. În capitolul: a) Cearta cu Patriarhia Constantinopolei. (pag. 59—65) și b) Impăcarea Mitropolitului Iosif cu Patriarhia Constantinopolei (pag. 65—72) sunt lucruri nedovedite ca de pildă un episcop hirotonisit de Tagara în Moldova, spus însă de autorul tezei, numai pentru că mai fusese spus și de scriitorii precedenți. Sunt pe lângă acestea lipsuri de metodă ca de pildă reproducerea în întregul lor coprins a unor documente (cfr. pag. 66—67, apoi 68, 69, 70 și 71) despre care însuși autorul știe că au mai fost încă de două ori tot așa publicate în românește: etc. etc.

B. Petriceicu-Hășdeu. Etymologicum magnum Romaniae. tom. IV. Introducerea. *Negru-Vodă.* București. 1898. La pag. CCI—CCII D-l Hășdeu se ocupă în treacăt și de întemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei. La pagina CCXXXI—CCXXXIII se ocupă de asemenea și de înființarea celei de a doua mitropolie din Țara Românească, a celei din părțile Severinului.

Dimitrie Onciul. Originile Principatelor române. București 1899. Atinge în treacăt la pag. 187 cestia înființării mitropoliei Ungro-Vlahiei; la pag. 196 pe aceea a mitropoliei din părțile Severinului.

Gheorghe M. Ionescu. Influența culturai grecești în Muntenia și Moldova București 1900. Se ocupă de la pag. 24 până la 32 și de cestiunea întemeierii mitropoliilor române. Autorul ne spune mai întâiu (la pag. 24) că «Biserica Moldovii în cele mai vechi timpuri o aflăm că recunoaște ca Metropola sa, biserica Galiției». Dar nu a precizat mai de aproape aceste «cele mai vechi timpuri» de când «Biserica Moldovii» recunoaște ca metropolă biserica Galiției, așa că nu se vede ce gândește autorul cu privire la timpul de când poate fi vorba în istorie de o «biserică» și de o țară a «Moldovii» precum nici de vechimea acelei biserici a Galiției. La pag. 25 se spune că «bi-

serica Munteniei atârnă în secolul al VII de Ohrida». Știe autorul de când s'a stabilit în orașul Ohrida scaunul acestei biserici autocefale sau nu?! Vitziu nu este în Albania, cum admite autorul la pag. 25. Multe din cele spuse la pag. 26, unde e vorba de împrejurările în care s'a întemeiat mitropolia din părțile Severinului, nu sunt conforme cu coprinsul documentelor în cestiune. Autorul nu încearcă apoi să dea vre-o explicare faptului. La pag. 26 începe un capitol nou «Incercările Patriarhiei de ași supune biserica Moldovii». Dar cele spuse acolo nu au nimic de a face cu cestiunea enunțată, pentru că în loc să înceapă să vorbească despre încercările patriarhiei de a supune biserica Moldovii, ia un lung pasaj din H. Taine, *Les origines de la France contemporaine, L'ancien Régime* și îl pune în fruntea capitolului. În ce legătură e acest pasaj cu restul capitolului nu-mi pot da seama. Iar la pag. 28 unde vine să se ocupe cu cestiunea anunțată începe să ne dea spusele lui Golubinski aproape textual, bine înțeles și cu eroile scriitorului rus. După autor, Simeon hirotonisit de un aventurier (pag. 28) ar fi cel dintâi episcop al Moldovii, și nu ne spune cam ce crede cu privire la timpul hirotonisirei lui Iosif ori a lui Meletie. (pag. 28). Nu se vede pe ce s'a bazat autorul când a afirmat că, la venirea în țară a mitropolitului Ieremia numit de patriarhie, «Moldovenii își aveau propriul lor mitropolit cu 2 episcopi». (p. 28). Misiunea mitropolitului Mitilenei, despre care autorul spune (pag. 29) că eră îndreptată către «domnii din părțile Vlahiei» «domnii munteni» în realitate nu este îndreptată către ei, ci altor domni care nu sunt ai Țărei Românești. Autorul crede (pag. 31) că cele spuse de cronică despre Iuga, care s'a adresat la arhiepiscopia din Ohrida, cerând și primind «de acolo recunoașterea și binecuvântarea mitropolitului Moldovii» ar fi stând în legătură cu conflictul dintre Patriarhie și Țară.

Istoria bisericii române de arhierul *Callist I. Botoșăneanu* și Protopresbiterul *Simion Popescu*. Manual didactic pentru clasa VI de licee. București 1902. Paginile dela 17 până la 23, apoi 36—38 privesc și cestiunea întemeierii mitropoliilor române. Autorii emit (pag. 17 și 36) teoria că «o parte din episcopii Românilor, retrași

prin Carpați, ieșind de sub dependența bulgară au intrat în legătură cu Constantinopolul prin Mitropolitul Vidinului pe timpul dela năvălirea Tătarilor (1241) până la întemeierea principatelor. Ipoteza aceasta însă nu e câtuși de puțin plauzibilă din cauză că «Vidinul» în acest timp a făcut încontinuu parte din ierarhia bulgară, și abia către finea secolului al XIV, după slăbirea statului bulgar, după împărțirea țării sub mai mulți stăpânitori, se așează în Vidin un mitropolit dependent de Patriarhia de Constantinople. O altă ipoteză, aceea a dependenței de Târnova prin Mitropolitul Severinului (pag. 17) asemenea nu se poate susține din cauză că, a) istoricește nu se poate dovedi că mitropolia Severinului e mai veche de cât anul 1370, b) că părerea despre o dependență directă de scaunul patriarhal al Târnovei, exprimată cu mult mai înainte de Golubinski, e și ea o simplă ipoteză, care nu are în favoarea sa nici un argument. La pag. 36 autorii susțin în aceeași cestiune o dependență de Ohrida. Dacă nu e greșală de tipar aici (pag. 36) sau dincolo (pag. 17) atunci e contradicere, și cum cartea nu are erată, până la o revenire rămâne contradicerea. Autorii cred apoi (pag. 17) că «Alexandru Basarab voind să aibă pe Mitropolitul țării lângă sine, alătura cu Domnia, și ca să nu întâmpine dificultăți din partea Mitropolitului de Vidin, interveni pe lângă Patriarhia de Constantinopol și aceasta numi Mitropolit al Munteniei pe însuși Mitropolitul Vidinului, Iacint». Dar toată această țesătură se dărâmă, căci Iacint nu a fost mitropolit al Vidinului, și pe vremea când Iacint e adus ca Mitropolit al Țării Românești, Vidinul încă nu era supus bisericește patriarhiei de Constantinople. Autorii, nu știu din ce motive, nu au pus datele înființării celor două mitropolii; de aci a rezultat confuzia (dela pag. 18) unde dâșii lasă a se vedea că admit că sub acelaș Domn Alexandru s'au întemeiat ambele mitropolii. Mai departe se afirmă că biserica Moldovii depindea înainte de năvălirea Tătarilor (1241) de Mitropolia din Halici (pag. 19). De bună seamă că autorii nu ar fi făcut o asemenea afirmațiune, dacă ar fi știut că abia în secolul XIV se poate vorbi istoricește de o mitropolie în Halici.

Mănăstirea Tismana de *Alexandru Stefulescu*. Ediția II București Socec 1903.—E de regretat că autorul acestei scrieri destul de meritoase a recurs, în cestiunea întemeierii mitropoliilor române, la teza de licență a diaconului V. Predeanu, susținând după acesta că mitropoliile române au fost înființate în intervalul dela 1282 și până la 1288 (pag. 11). Ar fi făcut cu mult mai bine autorul, dacă s'ar fi mărginit,—fără alte adaosuri,—la cele ce spune la pagina 13 a scrierii sale, după D-l Hașdeu (Negru-Vodă).

N. Iorga: Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român. București 1904. La pag. 27 e vorba de întemeierea mitropoliei Moldovii.

Dr. Augustin Bunea Ierarhia Românilor din Ardeal și Ungaria. Blaș 1904. În cap. 4 unde este vorba de «mitropoliile orientale din țările vecine» autorul vorbește între altele și de mitropoliile din țară. Cele spuse de autor cu privire la cele două mitropolii d.n Țara Românească nu sunt rezultatul unei cercetări proprii, ci luate, după cum însăși autorul spune (la pag. 66) după D-l Hașdeu. Dacă autorul ar fi avut în mână *Acta Patriarhatus Constantinopolitani*, nu ar fi afirmat precum afirmă la pag. 67 că mitropolia Severinului a încetat pe la anul 1382.

Dr. theol. George Popovici. Istoria Românilor Bănățeni. Lugoș 1904. Se ocupă de mitropoliile din Țara Românească, inzistând mai ales asupra celei din părțile Severinului (pag. 222—227), reproducând și documente ce se referă la această mitropolie.

Arhiereul Nifon N Ploșteanu. Patru Conterințe Religioase. București 1905. A treia conterință e intitulată «Întemeierea mitropoliilor și episcopiilor în țările române. Autorul nu numește lucrarea sau lucrările pe care s'a bazat¹⁾. În afară de două erori: a) că Iachint eră mitropolit al Vidinului (pag. 132) și b) că Antim mitropolitul Munteniei a hirotonisit pe episcopii Moldoveni, Iosif și Melete (pag. 140), cele spuse cu privire la întemeierea mitropoliilor din țară (pag. 132—134 și 140—142) sunt lucruri cât se poate de bune.

¹⁾ Pare totuși a fi în primul rând un caiet de Istoria bisericeii române după Prof Eusebiu Popovici din Cernăuți.

III.

Intemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei.

(1359)

Cu începutul secolului al XIV istoria Românilor din Țara-Românească intră într'o nouă fază. În locul voevodate-
lor de până atunci de o parte și de alta a Oltului avem
de acum înainte o singură formațiune politică, care este
principatul Țării-Românești. Numele Domnitorului țării este
Basaraba. Cu el se începe nu numai consolidarea din lă-
untru, dar și cea din afară. El învinge în 1330 pe Carol
Robert, regele Ungariei, afirmând prin aceasta cu succes
independența principatului său în contra tendințelor de su-
zeranitate din partea Ungurilor¹⁾.

Am văzut cum la Bulgari și la Sârbi, după consolidarea
politică a urmat îndată și organizarea bisericească. Acesta
eră procedeul obicinuit pe atunci: formațiunei politice tre-
buiă să îi urmeze neapărat constituirea ierarhiei bisericești.
De bună seamă că tot același mers a trebuit să îl ia lu-
crurile și la noi: constituirea principatului Țării-Românești
a trebuit să aibă ca consecință neapărată constituirea unei
ierarhii bisericești proprii a Românilor.

Când anume se vor fi făcut cele dintâi demersuri în a-
ceastă privință, nu se poate spune cu siguranță; căci din
prima jumătate a secolului al XIV nu avem nici o mărtu-
rie istorică cu privire la istoria bisericei române. Probabil
că ele vor fi început chiar sub Basaraba Voevod, care a
domnit până la anul 1338, fără să se fi ajuns la rezul-
tat definitiv.

Lui Basaraba îi urmează fiul său Alexandru²⁾. Acesta
domni dela 1338 până la 1364. În timpul domniei sale
se întemeie în anul 1359 mitropolia Ungro-Vlahiei, cea mai
veche dintre mitropoliile țării.

*
* *

La nordul principatului Țării-Românește se întindea pe
acea vreme—pela mijlocul secolului al XIV Ungaria lui Lu-

¹⁾ D. Onciul, Originile op. cit. pag. 53. N. Iorga. Istoria lui Ștefan
cel Mare. pag. 12.

²⁾ D. Onciul, Originile op. cit. pag. 53, 180 și 226.

dovic I (1342—1382). Acest rege continuă politica—în stil mare—a tatălui său, dar cu mai multă putere și cu mai mare succes. Tendința lui eră de a uni iarăși cu statul ungar posesiunile pierdute în timpurile turburi ce precedară venirea casei de Anjou pe tronul ungar, și de a aduce la îndeplinire pretențiunile Ungariei asupra singuratecilor țări vecine. Favorizat de noroc, el reuși chiar în cea mai mare parte a planurilor sale, dând Ungariei o întindere pe care această țară n'a avut-o nici înainte nici după el. Alături cu suveranitatea ungurească însă, ceea ce e de altfel destul de explicabil din partea unui rege apostolic—mergea mână în mână și propaganda catolică condusă de călugării Franciscani ¹⁾ Dela un Suveran cu tendințele lui Ludovic I al Ungariei, în afară de încercările de asigurarea suveranității asupra noului principat românesc, mai putea veni asupra Țării Românești și propagandiștii catolici cari să încerce a atrage pe Români la catolicism.

Firește că Domnitorul, gândindu-se la așezarea unui mitropolit, trebuia să își întoarcă privirea dela Carpați într-o altă direcție și cei dintâi indicați păreau a fi vecinii de peste Dunăre: Bulgarii și Sârbii. Dar nu la ei s'a adresat Domnitorul român.

Pe la mijlocul secolului al XIV Statul bulgăresc, la a cărui înființare contribuiseră foarte mult și Românii se află în plină decadentă. Deja de pela începutul secolului începuseră a se manifesta tendințe centrifugale, prin întemeierea de principate separatiste. Lupta dela Velbuzd (1330) în care țarul bulgăresc Michail fu bătut și ucis de Sârbi sub conducerea regelui Ștefan Uroș III, nu însemnează altceva de cât sfărâmarea puterii statului bulgar pentru totdeauna, căci din acest timp începând, rolul de conducători în peninsula îl luară Sârbii, iar Bulgaria deveni un stat clientelar al Sârbilor. Urmară apoi pierderi de teritorii la granița bizantină și turburări interne. Țarul ce domniă în acest timp Alexandru (1331—1365) depindea politicește de

¹⁾ Iohann Loserth, Geschichte des späteren Mittelalters. (în Handbuch der Mittelalterlichen und neueren Geschichte herausg. von Below und Meinecke; Abteilung II. Politische Geschichte) München & Berlin 1903 pag. 372—373.

Ștefan Dușan ¹⁾. Dar nu numai pe teren politic stă rău statul bulgăresc, ci mai ales pe cel religios.

Misticismul particular, dezvoltat în prima jumătate a secolului al XIV la muntele Atos, și cunoscut sub numele de Isichasm, dăduse loc la dispute teologice, concilii, excomunicări. Alungați dela Bizantini, mulți dintre partizanii acestei direcțiuni se adăpostiră în Bulgaria, unde își făcură mulți aderenți în popor și între nobili. În afară de aceasta se mai aflau în Bulgaria din acest timp și resturi de ale păgânismului ce nu dispăruse total. Bogomilismul numără apoi foarte mulți partizani. O altă sectă eretică, Adamitismul, câștigase de asemenea mulți aderenți. Iar după ce țarul Alexandru se despărți de soția sa și se căsătorî cu o frumoasă ovreică, bazați pe sprijinul ce îl puteau afla la curte, ovreii din Bulgaria începură a deveni nesuferiți, batjocorind ortodoxismul și tratând poporul de sus. Inițiativa privată, reprezentată printr'un distins călugăr, Teodosie, și biserica dominantă în stat căutară să pună stavile învățăturilor eretice, și să stabilească pacea religioasă. În 1350 se adună un conciliu la care ereticii și învățăturile lor fură osândite. Dar puterea Bogomilismului, încetățenit de secole, eră destul de mare ca să poată fi desrădăcinat dintr'o dată, de aci nevoia convocării unui alt conciliu în 1355, care asemenea nu putu să stărpească total bogomilismul ²⁾.

Apropierea geografică pe de o parte, pe de alta legăturile politice și de înrudire al principilor români cu stăpânitorii bulgari, fac foarte probabilă presupunerea că starea religioasă din Bulgaria a trebuit să fie cunoscută la nord de Dunăre, și că principii români se vor fi ferit de a încheia strânse legături bisericești, sau cel puțin de a cere binecuvântare pentru mitropolitul, ce voiau să îl așeze, de la o ierarhie care se arătă slabă la ea acasă, față cu atâtă secte eretice.

Sub Ștefan Dușan (1331—1355) statul sârbesc ajunse însă culmea puterii. Acest rege cuceri în scurtă vreme Macedonia, Albania și Epir. În 1346 el fu încoronat de țar

¹⁾ C. I. Jirecek. Geschichte der Bulgaren pag. 288, 289, 292, 296. 298, 305.

²⁾ C. I. Jirecek, op. cit. pag. 310—316.

al Sârbilor și Grecilor». Imperiul său atinse cea mai mare întindere: dela Belgrad până la Arta și dela țărmurile dalmatine ale Adriaticei până la Mesta ¹⁾. Într'o adunare la Skopje Ștefan Dușan proclamă (la 1346), cu învoirea patriarhului de Târnova și a celui de Ochrida, pe mitropolitul sârbesc, Ioanikie II ca patriarh sârbesc, a cărui autoritate bisericească, în afară de vechiul regat sârbesc, se întindea și peste țările cucerite de Ștefan Dușan. Dar în contra proclamării și întemeierii patriarhiei sârbești se ridică Calixt, patriarhul de Constantinopole, și protestă. Sârbii însă nu ținură seamă de protestul Patriarhului. El aruncă atunci anatema asupra bisericei, patriarhului, țarului și poporului sârbesc. Pe urmă Patriarhul interveni la Papa, atățându-l în contra Patriarhului sârbesc; se adresa prin scrisori la episcopii sârbi ca să nu recunoască pe patriarhul proclamat. Anatema patriarhului Constantinopolitan sgudui însă adânc poporul și biserica sârbească; dorința de împăcare nu întârzie de a veni. Totuși împăcarea definitivă nu se putu face de cât pe timpul craiului Lazăr, când bătrânul ieromonah dela Atos Isaia interveni. În anul 1375 fu ridicată anatema de asupra poporului și clerului sârbesc de către patriarhul Filotei, recunoscându-se în același timp și patriarhia sârbească ²⁾.

Dacă Domnitorul Țării-Românești va fi ezitat ca să ceară binecuvântare pentru mitropolitul său dela o patriarhie care avea mult de lucru cu numeroase secte eretice, care îi amenințau ortodoxia, apoi de sigur că va fi trebuit să ezi-teze a se adresa, în același scop, către o patriarhie,—cea sârbească—asupra căreia plană încă fulgerile anatemei as-vărlită de către una din căpeteniile creștinătății ortodoxe.

Cum stă biserica autocefală de Ochrida acum, pela mijlocul secolului al XIV-lea? Deja de mai înainte pierduse mult din teritorul supus jurisdicțiunei sale. Această pierdere crescă și mai mult acum, când puterea Sârbilor se întinse spre sud. Epișcopii din teritoriile cucerite fură subordonați mitropoli-

¹⁾ C. I. Jirecek. op. cit. pag. 299, 304 și 305. Asemenea și Gelzer, Abriss. op. cit. în Krumbacher, Geschichte der byz. op. cit. pag. 1057.

²⁾ Episcop Nikanor Ruzitschitsch: Das Kirchlich-religiöse Leben bei den Serben, Göttingen 1896 pag. 30—32.

tului autocefal sârbesc. La proclamarea patriarhatului sârbesc (1346), arhiepiscopul autocefal al Ochridei, Nîkola, nu putu să refuze conlucrarea sa. El trebuî să se arate mulțumit cu noii stăpânitori ai țării, care îi reduseră cu totul autoritatea sa. În 1347 el apare între membrii adunării sârbești (sobor) în Skopje. Atît de mult eră redusă autoritatea lui, în cît nu-i se făcû nici măcar onoarea de a fi prototronos (a ocupa întăiul loc după Patriarhul sârbesc) al Patriarhiei, acest loc avându-l mitropolitul Ioan din Skopje¹⁾.

Rămâneă deci, după toate cele spuse pînă acum, că Domnitorul Țării-Românești, voind să-și așeze mitropolit, trebuia să se adreseze la Patriarhia de Constantinople, care eră cel mai vechiu și cel mai însemnat centru al Ortodoxismului în răsăritul Europei. Și într'adevăr aci s'a și adresat Domnitorul Alexandru, precum ne adeveresc actele patriarhiei Constantinopolitane.

* *

Norocul sau întâmplarea ne a slujit mult în această privință, căci între alte acte ce le a scăpat de distrugerea timpului sau a oamenilor sunt și actele patriarhiei din Constantinople. Ele se află astăzi în biblioteca curții imperiale din Viena (secția manuscriselor) sub signatura Hist. Graec. XLVII și XLVIII folio 308 și 222. La Viena au fost aduse din Constantinople pela mijlocul secolului al XVI-lea de către Angerin Gislain de Busbecke. Titlul lor sună: *Ενοδικαὶ κρίσεις καὶ ἐκκλησιαστικῶν παρασημειώσεων ἔγγραφα σημειώματα* sau *Κωδίκια τῶν συνοδικῶν παρασημειώσεων*. Sunt singurile protocoale, ce ni s'au păstrat, ale sinodului Constantinopolitan și conțin cele ce s'au pertractat la acest sinod dela anul 1315 și pînă la 1402, adecă pe vremea patriarhilor Ioan XIII, Isaia, Ioan XIV, Callist I, Filotei, Nil, Antonie, Macarie, Callist II și Matei²⁾. În întregime au fost publicate de Miklosich și Mülher în vol. I (1860) și vol. II (1862) din *Acta et diplomata etc...* Viena. sub titlul de *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*³⁾.

¹⁾ C. I. Jirecek. Recensiune asupra cărții lui Gelzer, „der Patriarchat von Achrid“, în *Byzant. Zeitschrift* XIII 1904 pag. 195—196.

²⁾ *Acta Patr. Const.* I pag. V—VI.

³⁾ Vezi acest studiu mai sus pag....

Sub data de 1359 *Mai*, găsim în volumul I al acestei colecțiuni (pag. 383—388) două documente de o importanță hotărâtoare pentru cestiunea întemeierii mitropoliei Ungro-Vlahiei.

Cel dintâi din ele ¹⁾ este deciziunea luată de sinodul patriarhal din Constantinopol prin care se încuviințează strămutarea mitropolitului Vitzinei ca mitropolit al întregii Ungro-Vlahii determinând în același timp însă ca biserica Ungro-Vlahiei să fie în viitor dependentă de Patriarhia de Constantinopole.

Al doilea document ²⁾ este o scrisoare adresată principelui Țării-Românești din partea patriarhului și sinodului său și prin care îi aduce la cunoștință că a fost încuviințată strămutarea mitropolitului Vitzinei, ca arhipăstor al Ungro Vlahiei cu condiția ca biserica Ungro-Vlahiei să depindă de acum înainte de Patriarhie. Cuprinsul lor e deci aproape același. Mă voi opri puțin asupra lor tocmai din cauza însemnătății ce o au pentru subiectul urmărit.

Deciziunea sinodală ne spune mai întâi că domnitorul Alexandru, pe care patriarhia îl intitulează «ὁ εὐγενέστατος μέγας Βασιλεὺς καὶ αὐθέντης πάσης Ουγγρο Βλαχίας», s'a adresat nu o dată, ci de mai multe ori prin scrisori către patriarh și către sinodul patriarhal (ἐζήτησεν οὐ-μόνον ἅπασι, ἀλλὰ καὶ πολλὰκις διὰ γραμμάτων αὐτοῦ...) cerând atât el cât și țara lui ca să fie sub ascultarea bisericească a Patriarhiei de Constantinopol, și să li se dea arhiereu hirotonisit de patriarh și recunoscut de sinod, pentru ca să îl aibă pe acest arhiereu de adevărat păstor sufletesc al lor ³⁾ Cu cât-va timp mai înainte însă domnitorul a chemat la sine în țară pe un mitropolit din vecinătatea sa (πλησιάζοντα αὐτῷ) anume pe κὺρ Ἰάκινθου care eră mitropolit al Vitzinei (τὸν ἐσρότατον μητροπολίτην Βιτζίνης). Îi a arătat toată cinstea cuvenită, a primit bucuros bine-cu-

¹⁾ Acta Patr. Const. I pag. 383—385.

²⁾ Idem pag. 385—388.

³⁾ Se vede însă că cererile Domnitorului, pentru motive ce ne sunt necunoscute, nu au avut nici un rezultat. De aceea adoptă și el, cred, această tactică: de a chema anume întâi la sine în țară pe un mitropolit dependent de Patriarhie, apoi să ceară pentru el dela Constantinopole bine cuvântare și recunoaștere.

vântarea lui, și a cerut apoi dela Patriarhie cu multe rugăminți ca să fie mutat în țară acest mitropolit al Vitzinei, făgăduind domnitorul că după moartea lui Iacint, patriarhia să aibă dreptul de a alege pe un altul, a' l sfinți și a îl trimete în țară. După această parte introducătoare, în care s'au expus faptele ce au premers, deciziunea sinodală enumără motivele pentru care sinodul patriarhal a luat în considerare cererea voevodului de a i se da arhiereu. Motivele de ordine spirituală vin în primul rând. Ele sunt: folosința sufletească a multor credincioși (εἰς πολλῶν ψυχῶν ὠφέλειαν καὶ κατάστασιν); îndeplinirea poruncilor mântuitoare ale lui Christos (εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν σωτηρίων τοῦ χριστοῦ ἐντολῶν); arhiereul cerut îi va povățui și îi va învăța calea evangheliei, îndepărtându-i și oprindu-i dela lucrurile neiertate ale păcatului și dela ori-ce învățătură streină bisericii lui Christos. După acestea vin apoi alte motive: Unul din ele ne arată că pasul făcut de voevodul român intră cu totul în vederile și preocupările patriarhului, care aveà dorința și voià să le facă acest serviciu Românilor, să le scrie și să îi povățuiască spre păzirea neclintită a credinței: alt motiv erà: stăruința cea mare a voevodului care ținea în mod neclintit la mutarea acestui mitropolit al Vitzinei și care cereà demnitatea arhiepiscopală, nu pentru un altul oare-care, ci anume pentru acest mitropolit. La acestea se adaugă apoi făgăduința, asigurarea dată de voevod în scris și întărită prin jurământ, că adecă țara lui va depinde bisericește pe viitor de Patriarhia Constantinopolei. Pentru toate aceste motive la care se mai adaugă apoi și încuviințarea împăratului de atunci al Bizanțului, sinodul încuviințează cererea voevodului român, și arhiereul cerut este numit mitropolit al întregii Ungro-Vlahii (μητροπολίτης πάσης Οὐγγροβλαχίας), conferindu-i se în acelaș timp toate drepturile și prerogativele ce compet acestei demnități bisericești, adecă: acela al așezării pe scaunul sfințit (τῇς τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρόσεως), apoi, ca căpetenie bisericească a mitropoliei Ungro-Vlahiei, dreptul de a confirma anagnoști în toată eparhia sa, de a înainta sub diaconi și diaconi, de a hirotonisi preoți etc. etc. Deciziunea sinodală termină prin a atrage atențiunea clericilor, persoanelor bisericești din țară:

monahi și laici ca să recunoască pe Iacint de căpetenie bisericească a țării, ca să asculte și să se supună sfaturilor și învățăturilor lui; în fine îndeamnă la păzirea neschimbată în viitor a făgăduinței și asigurării date de Voevod: d'a rămâne biserica Ungro-Vlahiei sub ascultarea Patriarhiei, care va avea să trimită în țară pe viitorii mitropoliți.

Scrisoarea patriarhului adresată Voevodului român nu adaugă lucruri nouă la cele ce s'au spus deja în deciziunea sinodala: scrisoarea este în cea mai mare parte o parafrizare a deciziunii. Câte-va fapte însă merită totuși a fi relevate. Așa patriarhul, vorbind de cererea voevodului pentru Iacint, spune că cererea îi a fost luată în considerare din cauza făgăduinței ce a dat și obligațiunei ce își a luat voevodul față de Patriarhie, ca, după moartea lui Iacint să nu primească mitropolit din altă parte de cât numai pe cel ce îl va alege și hirotonisi patriarhul și sinodul patriarhal. Aceasta însă nu îi a părut de ajuns patriarhului, căci ceva mai jos, după ce îi comunică că cererea îi a fost încuviințată, adaugă: «că e de datoria voevodului ca să se îngrijiască de a-și împlini făgăduința ce a făcut că adecă el (voevodul) și copiii și moștenitorii și urmașii vor da jurământ în scris întărit de amândouă părțile cum că după moartea lui Iacint țara Ungro-Vlahiei va avea să rămână sub depedența Patriarhiei, primind arhierul ales și hirotonisit de ea». Patriarhul cere în fine ca Voevodul să îi trimeată un ast-fel de jurământ în scris «spre întărirea și asigurarea făgăduinței și a bunei înțelegeri a Domniei Tale ca astfel să fie neschimbată și statornică zisa rânduială și înfricoșata hotărâre sinodală să amenințe pe cel ce ar împedecă-o sau ar călca-o». Patriarhul deci se îngrijea ca să-și asigure în viitor autoritatea sa bisericească asupra principatului Țării Românești. În acest scop el ia măsurile ce credeă că îi vor asigura această autoritate. Acest fapt însă ne dă dreptul să facem două presupuneri, care, amândouă par de o potrivă de întemeiate: întâia e că poate un caz analog avusese loc deja mai înainte, care însă nu fusese îngrădit de Patriarhie cu toate garanțiile suficiente pentru viitor, precum se face acum cerându-se dela Domnul român jurământ formal în scris; a

două că patriarhia avea cunoștință despre oare-care rapo-
turi ale bisericii din Țara-Românească cu o altă biserică
(care nu este numită) și ca să curme pe viitor asemenea
legături, iă toate aceste măsuri de prevedere, de asigurare.
După cele ce am spus mai sus (cap. I) legături bisericești
nu putea avea în acel timp Țara-Românească de cât cu
învecinata ierarhie bulgărească și în primul rând cu sca-
unele episcopale dela Dunăre: Vidin, Silistra etc.

Din aceste două documente rezultă în general faptele ur-
mătoare: în anul 1359 luna Mai pe vremea patriarhului
Callixt I, fu numit de către Patriarhia din Constantinopol,
în urma cererii voevodului Țării-Românești, Alexandru, ca
mitropolit al Ungro-Vlahiei Iacint, care până atunci fusese
mitropolit al Vitzinei. Iacint este și cel dintâi mitropolit al
Ungro-Vlahiei cunoscut istoricește. El eră dependent de pa-
triarhu' constantinopolitan; biserica română avea să ră-
mână în viitor sub jurisdicțiunea bisericei patriarhale din
Constantinople, de unde avea să își primească pe viitorii
mitropoliți.

Reședința mitropolitului nu este numită în cele două do-
cumente, dar cu înlesnire se poate susține că nu putea fi
alt unde-va, de cât acolo unde eră și reședința Domnito-
rului țării în acest timp, adică le Argeș. Autoritatea bise-
ricească a mitropolitului se întindea asupra țării întregi;
documentele în cestiune ne spun lămurit *μητροπολίτης
πάσης Ούγγρο-Βλαχίας*.

Titulatura aceasta însă de mitropolit al Ungro-Vlahiei a
dat (și dă încă) loc la neînțelegeri, la interpretări greșite,
și aceasta din cauza că s'a dat cuvântului «Ungro-Vlahia»
o altă însemnare de cât aceea ce trebuia să i se dea. Așa
de pildă unii au înțeles prin Ungro-Vlahia «toate țările lo-
cuite de români», alții au interpretat cuvântul luând în
considerare pur și simplu părțile din care se compune, și
venind apoi la explicarea titlului de mitropolit al Ungro-
Vlahiei spuneau că acest titlu înseamnă mitropolit al Ro-
mânilor din Valahia și din Ungaria (sau Ardeal) învecinată,
sau altele de acest fel.

Prin denumirea de Ungro-Vlahia însă se înțelegea din
început (încă înainte de 1330) *Țara-Românească*
ca principat dependent de Ungaria, spre deosebire

de o altă Vlahie fără asemenea legături cu statul ungar ¹⁾. Sub forma de ἑξ Οὐγγρο-Βλάχων se găsește pentru prima oară acest cuvânt la Ioan Cantacuzen ²⁾, raportându-se la evenimente din anul 1323. După aceasta apoi în Acta Patr. Constantinopolitani în cele două documente de care fû vorba mai sus. Din grecește—câci formațiunea este de origină grecească—cuvântul a trecut în diplomația slavă a cancelariei domnești sub forma Оутгровлахія sau mai des земія (земля) Оутгровлахінска, cum se găsește totdeauna în titulatura domnului din actele interne scrise slavonește.

Ungro-Vlahia însemnând deci Țara-Românească, numită pe atunci Valahia Ungurilor, sau Valahia depedentă de Ungaria spre deosebire de Valahia bizantină ³⁾ (cea depedentă de Bizanți), urmează atunci că de bună seamă titlul de mitropolit al Ungro-Vlahiei ⁴⁾ nu însemnează și nu poate să însemneze alt ceva de cât «mitropolit al Țării-Românești.

Nu mai puțin a dat loc la fel și fel de răspunsuri, unele mai curioase de cât altele (precum am văzut în capitolul precedent) întrebarea ce își au pus'o antecesorii cu privire la primul Mitropolit Iacint, dar mai ales cu privire la locul de unde venia el, adică la localitatea Vitzina.

Asupra persoanei primului mitropolit al Țării Românești, Iacint, știm, din nenorocire, foarte puțin, mai numai atât, cât ne spun Acta Patr. Const., adică că el eră un bărbat distins, cuvios, învățat, care vorbe la urma urmei pot fi privite și ca simple forme de curtuazie, de politeță. Din Acta Patr. Const. mai rezultă că Iacint eră unul dintre mitropoliții dependenți de Patriarhul Constantinopolitan și că înainte de a fi fost numit mitropolit al Țării-Românești, el fusese mitropolit al Vitzinei.

Dar unde eră această localitate Vitzina? Fără a înșira toate părerile ce s'au exprimat până acum de antecesorii

¹⁾ D. Onciul, Titlul lui Mircea în Convorbiri literare anul XXXV (1901) pag. 1016.

²⁾ Ed. Bonn. I, 175 și Onciul, Titlul lui Mircea.

³⁾ D. Onciul Titlul lui Mircea Convorbiri XXXV pag. 1017.

⁴⁾ Acest titlu, din cauza conservatismului pe teren bisericesc a rămas, precum se știe până azi în titulatura mitropolitului primat al României.

asupra acestei întrebări, mă mărginesc a pomeni numai două din ele, pe acele adică care au fost mai des spuse și deci mai mult acceptate. Așa se credeă, nu știu pe baza căror motive, probabil poate admitându-se o transcriere greșită, că Iacint eră mitropolitul Vidinului. Dar Vitzina nu poate fi Vidinul, din cauză că Acta Patr. Const. face în totdeauna deosebire între cele două localități scriindu-le în mod diferit, întrebuintând pentru întâia formă Βιτζίνη iar pentru cea de a doua Βιδόνη și de o transcriere greșită nu poate fi vorba. S'a mai crezut apoi că această localitate ar fi Vitzina din Albania. Dar nici această părere nu e admisibilă, din cauză că are în contra ei însuși cuvintele Actelor Patr. Const. care spun lămurit că Iacint eră mitropolit într'o localitate apropiată de Domnitorul Țării-Românești.

După părerea mea această localitate Vitzina este orașul *Măcin* din Dobrogea. În favoarea acestei păreri militează următoarele argumente:

a) În transcrierea grecească adesea se găsesc literile *M* și *B* una în locul alteia (comp. și $MB=B$); iar *c* (*c*) e de bună seamă redat prin bizantinul sau neogrecul *tz* (τζ).

b) Imediata apropiere geografică a acestei localități din Dobrogea (numită de Bizantini Schitia minor) de Țara-Românească vorbește asemenea pentru posibilitatea încheierii oare căror legături între un Domn al Țării Românești și între un mitropolit nu așa îndepărtat cum e în cazul nostru, Iacint mitropolit din Dobrogea învecinată.

c) Insuși Acta Patriarchatus Constantinopolitani (I, 383) întăresc această opinie, în timp ce ele numesc pe acest mitropolit al Vitzinei, având în vedere situațiunea geografică adecă îndepărtarea lui de Domnul Țării-Românești $\pi\lambda\eta\sigma\acute{\iota}\alpha\zeta\omicron\nu\tau\alpha\ \alpha\upsilon\tau\phi$.

d) Nu mai puțin vorbește în favoarea acestei păreri și faptul că o parte din Bulgaria răsăriteană—nu se știe bine cum și în ce împrejurări ajunse în prima jumătate a secolului al XIV-lea dependentă bisericește de Patriarhia Constantinopolei. Așa pe lângă Varna și câte-va castele din prejurul ei se arată ca dependente de Patriarhie Silistria, Kaliakra (Acta Patr. Constantinop. I, pag. 95), apoi și Vitzina (Βιτζίνη) pentru întâiași dată, când ni se spune și

numele mitropolitului de atunci Macarie (Acta Patr. Const. I pag. 184) fără dată, dar mai pe urmă cu data 1341 (Acta Patr. Const. I pag. 224) cu data 1343 (Acta Patr. Const. I pag. 237 etc.

e) În fine ultima probă că Vitzina e Măcinul ne o dă geograful arab Idrisi, care a scris opera sa geografică pe la finea anului 1153. El descriind linia Dunării, făcând itinerarul, înșiră orașele de pe malul drept al fluviului dela Belgrad în jos. Ajungând la Silistra (pe care o numește Deristra) spune că dela acest loc, după un drum de patru zile în spre răsărit, se ajunge la orașul Berisklâfisa¹⁾, care e așezat la Dunăre în apropierea unor mlaștine întinse. De aci sunt iarăși patru zile de drum de a lungul fluviului până la orașul Bisina, care e situat în regiunea ce premerge gurilor Dunărei, are mulți locuitori, posedă un teritor roditor și trage bune venituri din tranzitul comercial. De aci sunt două zile sau 40 mile până la vechiul oraș Erimo-gastro, care e așezat la mare nu departe de gura Dunării²⁾. Nu mai încapă nici o îndoială ca orașul Măcin de lângă Dunăre, spre care ne duce itinerarul lui Idrisi, s'a numit în timpul din naintea cuceririi acestei regiuni de Turci Vicin, Vecin. Pe mai multe hărți medievale se află însemnat Veçina, Vesina, Visina, Bicina, Bucina la Dunărea de jos, înaintea de ramificarea Dunărei în guri³⁾. Pe la 1300 (după Pachimeres II pag. 307), când Alanii creștini (Jazii) din Crimeea și din stepa dintre gurile Donului și Niprului fură alungați de Cumani, vre-o 16,000 de familii dintre ei apărură la curbătura ce o face Dunărea la Galați și rugară pe episcopul Luca *πόλεως τῆς Βιτζίνης* ca să mijlociască la împăratul bizantin pentru a îi primi pe teritoriul imperiului⁴⁾.

Mitropoliții Ungro Vlahiei din jumătatea a doua a secolului al XIV-lea. Dela anul 1359 până la o dată

¹⁾ Este Prêslawiça (sau la Nestor Perejaslowiçi) Bulgarilor sau *Μικρά Πραισλαβία* a analelor bizantine. Ar veni între Hârșova și Rașova pe țărmul drept al Dunării în fața insulei Balta, la Bogadgie.

²⁾ W. Tomaschek, *Zur Kunde der Hämus-Halbinsel* Wien 1887 II. pag. 19.

³⁾ W. Tomaschek. *Zur Kunde etc. op. cit.* II pag. 20.

⁴⁾ W. Tomaschek, *op. cit.* II pag. 21.

care nu se poate fixa cu siguranță păstorește *Iacint*, întâiul mitropolit al Ungro-Vlahiei. În ori-ce caz însă mult timp după 1370 el nu va mai fi trăit, căci el singur spune în acest an (cum vom vedea mai jos) că este bătrân și greu bolnav: așa cel mult 2 sau 3 ani. Dela această dată nesigură, cam 1372 (1373) până la anul 1381 a fost mitropolit al Ungro-Vlahiei *Hariton*. Pentru întâiași dată el e constatat în anul 1379 (cfr. Acta Patr. Cons. II pag 7). De asemenea e amintit și în anul 1380 (Acta Patr. Const. II pag. 19) până în anul 1381, când probabil va fi încetat din viață; căci în acest an se constată ca mitropolit al Ungro-Vlahiei *Antim*¹⁾, (Acta Patr. Const. II, 27), care fusese până la această dată mitropolit la Severin. Antim păstorește din acest timp (1381) până la o dată care iarăși nu se poate fixa, dar care probabil că trece peste finitul secolului al XIV-lea. Ultima dată când este amintit Antim ca mitropolit al Ungro-Vlahiei este în anul 1394²⁾. Cât a mai păstorit după această dată nu se poate ști.

Din numeroase locuri ale Actelor Patriarhiei Constantinopolitane mai putem constata un lucru privitor la mitropolii Ungro-Vlahiei din acest timp. În afară de Iacint ceilalți participă la sinodul patriarhal din Constantinople numit și sinod endemic foarte des. Hariton³⁾ și după el Antim⁴⁾ iau parte de foarte multe ori la acest sinod. Faptul acesta își are și el însemnătatea sa, căci ne arată pe de o parte că acești doi mitropoliți erau niște slujitori credincioși ai patriarhului, pe lângă care zăboveau adesea și cu mai mult drag, de cât la scaunul unde erau numiți să

¹⁾ În pomelnicul arhierilor Țării-Românești, Antim e cel dintâi cunoscut. (Cfr. Bis. Ort. Rom. a XX pag. 311). Ceilalți doi dinaintea lui Antim sunt necunoscuți de pomelnic.

²⁾ Hașdeu, Istoria critică I pag. 126 nota 12.

³⁾ Acta Patr. Const., Hariton în 1379—80, II, pag. 7; în 1380, II, pag. 10; în 1380 II. pag. 17; în 1380 iarăși Hariton II, pag. 19; în 1381 II, pag. 24.

⁴⁾ Acta Patr. Const. 1381 Antim II, pag. 27; în 1381, II, pag. 28; în 1381, II, pag. 37; în 1381 Antim II, pag. 39; 1382, II, pag. 43; II, pag. 46; în 1383 Antim II, pag. 48; în 1383 II, pag. 57; 1386 II, pag. 73—74; 1389 II, pag. 115; 1389 II, pag. 127; 1389 Antim II, pag. 129; în 1389 II, pag. 130—133 și 1389 II, pag. 135.

păstoriaască. Pe de altă parte ca greci ce se respectau și se credeau prea mult nu puteau face într'altfel: venituri de bună seamă asigurate, dintr'o țară pe care o credeau prea barbară ca să poată rămâne mai mult timp în ea, aveau; și de aceea cred, își petreceau timpul în frumoasa capitală a imperiului bizantin, neîngrijindu-se mult de nevoile sufletești ale celor încredințați păstoriei lor. Dar tot din Acta Patr. Const. mai putem observa încă un lucru și anume: în ultimul deceniu al secolului al XIV și în cei dintâi ani ai celui de al XV, (până unde ajung aceste acte) participarea mitropoliților din Țara Românească la sinodul patriarhal devine rară de tot, sau nu se mai face de loc. Explicarea acestui fapt îmi pare că nu poate fi alta, de cât că în acest timp domnia peste Țara Românească Mircea cel Mare (1386—1418), care sau interzisese acestor arhieriei greci de a mai părăsi scaunele la care fuseseră numiți, și prin urmare de a neglija pe cei încredințați păstoriei lor, pentru a participa la un sinod unde se tratau cestiuni fără nici un interes pentru Țara-Românească; sau că după moartea acestor arhieriei greci (anul încetării din viață a celui din urmă dintre ei Antim nu se poate ști), Mircea făcuse așa ca să ajungă pe scaunul Mitropolitan Român, care nu mai aveau ce căuta la Constantinopole, ba din contră aveau tot interesul să rămână în țară la turma încredințată conducerii lor spirituale.

În 1401 luna Mai, patriarhul adresându-se print'o scrisoare către mitropolitul, pe care nu-l numește, al Ungro-Vlahiei, dar care se află în țară și nu la Constantinopole îl intitulează: Ἱερώτατε μητροπολίτα Οὐγγρο-Βλαχίας, ὑπέρτατος καὶ ἑξάρχης πάσης Οὐγγρίας καὶ Πλαγηνῶν¹⁾... Exarch (ἑξάρχος) al întregii Ungarii înseamnă că în acest timp mitropolitul Ungro Vlahiei era reprezentantul, delegatul sau împuternicitul Patriarhului de Constantinopole, pentru creștinii ortodoxi din această țară. Ce înseamnă însă ἑξάρχος Πλαγηνῶν, care se află îndată după Οὐγγρίας? După D-l D. Onciul²⁾ πλαγηνά este întrebuințat aci pentru cuvintele slavone запланинскимъ странам din titlul Domnului, care

1) Acta Patriarhatus Constantinopolitani II pag. 494.

2) Titlul lui Mircea în Convorbiri lit. anul 35 (1901) pag. 1027.

cuvinte pe vremea lui Mircea înseamnă *părțile de peste munți*, ca posesiuni în regatul ungar. *Παγγο* deci ar fi egal cu părțile de peste munți, prin care se înțeleg ducatele Amlașului, Făgărașului și banatul Severinului, pe care Domnul român le avea în stăpânirea sa ca feude ungurești. Aceste părți fiind peste munți împreună cu toată Ungaria (din care ele politicește făceau parte) ca exarhat al Mitropolitului Ungro-Vlahiei pe timpul lui Mircea ele sunt arătate ca părți ale regatului ungar cum de fapt și era atât ducatul Amlașului și Făgărașului, cât și banatul Severinului ¹⁾.

Asupra acestor teritorii deci, după titulatura de mai sus, se întindea în acest timp autoritatea bisericească a mitropolitului Ungro Vlahiei ca delegat (ἐξάρχος) al Patriarhului din Constantinople.

IV.

Intemeierea unei a doua mitropolii în Țara-Românească (1370).

După 11 ani de la înființarea mitropoliei Ungro-Vlahiei, găsim (în anul 1370) că se întemeiază o a doua mitropolie în Țara-Românească.

Trei documente publicate în Acta Patriarchatus Constantinopolitani vin ca să ne dea unele lămuriri în această privință.

Cel dintâi din ele ²⁾ are data de August 1370 și provine de la preotul (cu rangul bisericesc de dikeofilax) Daniil Kri-topulos. El spune că patriarhul ecumenic și sinodul l-au înaintat la demnitatea arhierescă și l-au hirotonisit *μητροπολίτην μέρους τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ουγγρο-Βλαχίας*. Dar fiind teamă ca nu cumva Daniil după hirotonie să pricinuiască dușmănoasa turburare (*ἔχλησιν τὴν ἡγνινοῶν*) în contra mitropolitului de atunci al Ungro-Vlahiei, tinzând să pună mâna pe întreaga mitropolie, sau să ațâțe pe voevodul țării în contra mitropolitului existent, sau să uneli-tiască (fiind mitropolitul de față în Constantinopol sau în

¹⁾ Ibidem pag. 1034.

²⁾ Acta Patr. Const. I pag. 532—533.

absența sa) la sinodul patriarhal în contra lui; de aceea i s'a cerut ca să-și dea făgăduința formală în acest senz în scris. Prin acest act Daniil Kritopulos își ia angajamentul formal și făgăduiește pentru viitor că în nici o împrejurare nu va lucra în contra Mitropolitului Ungro-Vlahiei, nici nu va atăța asupra-i pe Voevodul țării, ci îi va da toată cinstea și respectul cuvenit, și chiar în cazul când s'ar deschide vre-o dată vre-o acțiune în contra Mitropolitului Ungro-Vlahiei, Daniil va considera pe Mitropolit, va avea față de el aceiași situațiune, și îi va da aceiași considerațiune, ca și Patriarhul și sinodul patriarhal.

În treacăt fie zis, luarea atâtor și atâtor măsuri și garanții pentru cel ce aveă să fie numit acum ca al doilea mitropolit în Țara-Românească, mie cel puțin îmi pare că nu ne spune alt-ceva de cât că cu ocaziunea unei alte numiri identice anterioare, de care noi, după starea de azi a lucrurilor, nu mai putem avea cunoștință, se petrecuseră tocmai acele lucruri, în contra cărora acum sinodul și Patriarhul se asigură, cerând garanții suficiente, ca să nu se mai întâmple așa ceva pe viitor; măsuri de acestea nu se iau de regulă de cât pentru a împedeca repetarea unor cazuri analoage din trecut.

Cel de al doilea document ¹⁾ este fără dată (sine anno) și provine dela mitropolitul Iacint, care, cum am văzut mai sus, a fost numit mitropolit al întregii Ungro-Vlahii în anul 1359. Documentul este intitulat Πιττάκιον τοῦ μητροπολίτου Ουγγρο-Βλαχίας κὸρ Ἱακίνθου, și e îndreptat către Patriarhul Constantinoplei. E un consimțământ al mitropolitului Iacint dat mai mult de nevoie de cât de voie la hirotonisirea lui Daniil. Iacint scrie în el patriarhului că e bolnav greu și suferă mult (ἀσθενεία γὰρ περιέπεσέ μοι θεινῇ, καὶ πάσχω τὰ πολλά), precum va afla dela mitropolitul Vidinului și dela fratele său Daniil Kritopulos, dikeofilaxul. Dar mai greu de cât această boală spune el că a simțit puțină considerațiune din partea patriarhului (τὸ μικρὸν βάρος τῆς μεγάλης ἀγισώβνης σου) care îi stă ca o săgeată în inimă (βέλος καρδιακὸν) și îi roade sufletul cu totul (καὶ τήκει τῇ ψυχῇ μου διὰ παντός). Ce gândește Pa-

¹⁾ Acta Patr. Const. I, 533—534.

triarhul cu privire la el, nu știe, dar știe cu claritate că unii au atârnat pe Patriarhul în contra sa (ἐπίσταμαι γὰρ ἀκριβῶς, ἐπαρόξυνάν τινες τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ σου καθ' ἡμῶν. Pe cei care intrigaseră în contra sa, mitropolitul nu îi numește mai de aproape, spune însă despre ei numai că aceștia atrăseseră Voevodului ajutorul și favoarea Patriarhului. Desconsiderarea aceasta, ce i se arată la bătrânețe, îl chinue foarte mult. Spune apoi că nu a putut împlini porunca patriarhului de a veni la Constantinopole, din pricină că nu l'a lăsat Voevodul țării, punându-i înaintea lungimea drumului, nu mai puțin slăbiciunea sa, provenită din cauza vârstei și a boalei l-au împedicat de la arest pas. Iacint adaogă apoi că în curând va veni la Constantinopole fratele său, Daniil dikeofilaxul, fiind trimis de Voevod și de boeri pentru ca să fie făcut, sfințit și bine cuvântat ca arhieru al întregii Ungro-Vlahii (εἰς ἀρχιερεῖα πάσης Ουγγρο-Βλαχίας) cu sfatul, cu voința și cu consimțământul său. De la Daniil patriarhul va afla cum stă lucrul cu el (cu Iacint). Termină rugând pe patriarh încă o dată ca să îl ierte că nu poate veni, invocând aceleași motive: adânci bătrâneți și bolnăvie grea.

Mai întâi cu privire la dată, deși documentul e nedatat, cu toate acestea se poate aproape cu siguranță afirma că e din acelaș an ca și cel dintâi adică 1370, numai luna poate să difere; ori și cum însă trebuie să fie fost scris cu câteva luni de zile (2—3) mai înainte de cât cel dintâi. Conținutul documentului însuși ne duce la o asemenea afirmațiune; consimțământul dat de mitropolit la hirotonisirea lui Daniil a trebuit ori în ce caz să premeargă angajamentului ce acesta își luă d'a nu se amestecă în afaceri ce privesc pe mitropolitul Ungro Vlahiei, nici să uneliască în contră-i.

Fără a pretinde apoi o cetire printre rânduri, dar tonul în care e scris acest pitac: amărăciunea sufletească ce iese destul de bine la iveală, repetata scuzare, precum și prețioasa mărturisire că Voevodul și boerii voiau ca Daniil să fie hirotonisit arhieru al întregii Ungro-Vlahii, ne pun în pozițiune de a afirma că vre-o acuzațiune se ridicase în contra mitropolitului Iacint, că el fusese invitat să vină la patriarhie de sigur în legătură cu acea învinuire care va

fi fost, dar că nu i se permisesse din țară ca să plece, că în fine Domnul și boerii săi voiau să li se dea un alt mitropolit și că în acest scop ei și ceruseră dela Patriarhie ca să sfințiască pe Daniil Patriarhul și sinodul său cum-pănind mai de aproape toate împrejurările (care nouă în mare parte ne scapă). nu au numit pe Daniil ca mitropolit al întregii Ungro-Vlahii precum ceruseră Domnul și boerii, ci numai preste o parte din țară, lăsând pe lacint în scaunul unde fusese numit. În acest senz se exprimă.

Cel d'at treilea document ¹⁾ cu data de Octombrie 1370, care este însuși actul sinodal prin care se face numirea unui al doilea mitropolit în Țara-Românească, în persoana lui Daniil Kritopulos, care călugărindu se luase numele de Antim. Actul acesta face mai întâi istoricul pe scurt al înființării mitropoliei Ungro-Vlahiei, arătând cum s'a strămutat mitropolitul Vitzinei ca mitropolit al Ungro-Vlahiei, cerându-se acest lucru de Domn, de boeri și de țară. După aceea spune cum cu timpul poporul acelei țări a devenit mare și aproape nenumărat așa că un singur arhieru nu a mai fost de ajuns (τοῦ δὲ καιροῦ προϊόντος, ἐπεὶ τοῦ ἔθνους ἐκείνου τοῦ τόπου πολλοῦ τυγχάνοντος καὶ ἀπειρουσχεδόν, οὐκ ἔστιν εἰς μόνος ἀρχιερεὺς ἱκανὸς πρὸς τὸ τοσοῦτον ἔθνος) pentru a le preîntâmpina toate nevoile lor sufletești. De aceea s'a simțit trebuința de a se hirotonisi încă și un alt arhieru în această țară, cerând de o potrivă acest lucru stăpânitorii țării, și încuviințându-l și mitropolitul. Spune apoi că la această demnitate a fost ales Daniil Dikeofilaxul, bărbat vrednic, înțelept, evlavios, virtuos, propriu pentru acest serviciu, însușiri care fiind cunoscute și stăpânitorilor țării, l au cerut prin scrisori, rugând pe patriarh și pe sinod ca să le dea pe acest arhieru despre care actul spune că prin vot sinodal și prin hotărâre patriarhală a fost hirotonisit mitropolit al unei părți a Ungro Vlahiei adică al unei jumătăți a țării (μητροπολίτης μέρους Οὐγγρο-Βλαχίας, δηλονότι τοῦ ἡμίσεως), rămânând preste cealaltă jumătate, lacint. Actul spune apoi că lui Daniil, care, îmbrăcând schima monahală, luase conform obiceiului un alt nume, și anume pe cel de Antim, i se conferă toate drep-

¹⁾ Acta Patr. Const. I, 535—536.

turile și prerogativele ce compet unui arhiereu: d'a învăța poporul și d'a hirotonisi slujitori bisericești etc. În acelaș timp îi conferă și rangul de locoțiitor al mitropolitului de Melitini, al cărui loc și scaun îl va ocupa în rangurile mitropoliților dependenți de patriarhie, precum și în sinodul patriarhal.

Din aceste trei documente reiese clar cum că în anul 1370 se înființază o a doua mitropolie în Țara Românească, numindu-se ca mitropolit dikeofilaxul Daniil Kritopulos, care în călugărie luă numele de Antim. Dar documentele în cestiune nu ne precizează mai de aproape în ce parte a Țării Românești se înființă această mitropolie, căci ne spun numai în termeni generali «o parte a Ungro Vlahiei» (μέρους Ούγγρο-Βλαχίας) sau «jumătate» [din țară] (τοῦ ἡμίσεως). Din titulatura ce i se dă însă acestui al doilea mitropolit din Țara Românească ceva mai târziu, în Acta Patriarchatus Constantinopolitani se poate lesne stabili și acest lucru. Așa în intervalul de la 1396 până la 1401 se întâlnește în Acta Patriarchatus localitatea Severin amintită de șase ori în forma τοῦ Σεβερίνου (II, pag. 270; II, p. 277; II, pag. 285; II, pag. 489; II, pag. 491; II, pag. 504), de două ori în forma τοῦ Σεβερίνου (II, pag. 272; II, pag. 287). Tot în acest interval se mai întâlnesc cu privire la această mitropolie și alte determinațiuni. Așa în 1400 întâlnim forma τοῦ Ούγγρο-Βλαχίας τῆς κατὰ τὸν Σεβερῆνον (A. P. C. II, pag. 312 și 313); în 1401 ὁ δὲ ἱερώτατος μητροπολίτης Σεβερίνου (II, 489); tot în 1401 forma τοῦ μέρους Ούγγρο-Βλαχίας τῆς κατὰ τὸν Σεβερίνον (II, pag. 519).

Toate acestea ne arată în ce parte a Țării-Românești se stabilesc această a doua mitropolie, anume: părțile din spre Severin, sau cu alte cuvinte în Oltenia. În acelaș timp pomenirea atât de deasă a localității Severin, cum și faptul că acest mitropolit poartă (Acta Patr. Const. II, 489) pur și simplu numele de mitropolit al Severinului ne în dreptătesc în de ajuns să afirmăm că sediul acestei de a doua mitropolii a țării se află la Severin și nu aiurea ¹⁾.

¹⁾ Nu pot împărtăși părerea D-lui Dr. G. Popovici, exprimată în scrierea sa, „Istoria Românilor Bănăteni pag. 227, că adevărat sediul acestei mitropolii ar fi fost în monastirea Vodița, pentru următoarele cuvinte: a) anul 1362 pe care Domnia sa îl crede (pag. 226 nota 1) ca anul fondării monastirei Vodița, nu se poate susține prin nici o probă;

Cum se explică întemeierea acestei a doua mitropolii în Țara-Românească, când se știe că, din vechime uzul continuu eră ca un popor, constituit în stat, să aibă un mitropolit numai? Ce a motivat întemeierea acestei a doua mitropolii?

Golubinski a dat, pe vremea sa, o explicare. El a spus anume că interesele patriarhului au dictat un asemenea procedeu: înființarea a două mitropolii în aceeași țară, ambele subordonate patriarhului de teamă ca nu cumva creșterea se scaune episcopale mitropolitul cu episcopul sau episcopii săi sufragani să caute a se sustrage de sub autoritatea patriarhului.

Altă dată, când m'am ocupat de această chestiune am dat o altă explicațiune de cât aceia care astăzi mi se pare singură acceptabilă ¹⁾

Întemeierea acestei a doua mitropolii în Țara-Românească îmi pare că a fost pricinuită de două motive: unul personal și altul politic. După cum lesne se poate vedea din actele patriarhale referitoare la întemeierea acestei mitropolii, Domnul și boerii țării, cereau un alt mitropolit, ne mai voind bine înțeles pe cel ce-l aveau atunci, pe Iacint, nu știu mai de aproape din ce motive doriau schimbarea. Patriarhul însă nu sacrifică pe Iacint. Aceasta poate fi deja un indiciu că cauza pentru care se cerea înlăturarea lui Iacint eră și a patriarhului. În acelaș timp însă patriarhul nu voi să nemulțămiască pe Domn și boieri, și de aceea numi ca mitropolit peste o parte din țară pe acel, pe care ei îl ceruseră. Cestiuni de persoane deci: nesacrificarea lui

b) Vladislav Voevod dela care avem documentul, din nenorocire fără dată al fondării Vodiței, domnește abia dela 1364 înainte până la 1372; c) abia dela 1368 înainte poate fi posibilă fondarea Vodiței, căci numai din acest timp vine în stăpânirea lui Vladislav teritoriul pe care apoi s'a fondat Vodița, iar pentru faptul că monastirea s'ar fi fondat înainte de 1370 data înființării mitropoliei Severiului, nu există nici o probă.

¹⁾ În teza de doctorat credeam că întemeierea acestei a doua mitropolii s'a făcut, avându-se în vedere, poate, faptul că principatul Țării Românești se constituise prin alipirea banatului Olteniei, la această țară. Conștiința despre o asemenea formațiune, și faptul că multă vreme banatul Oltean a fost un corp, o individualitate aparte în principat, mă făceau să cred că au dus la înființarea acestei a doua mitropolii.

Iacint pe de o parte, menajarea Domnitorului țării pe de alta, par a fi primul motiv, ce duse la înființarea mitropoliei. Al doilea motiv îl am numit politic. El este adus de însuși actul de constituirea acestei mitropolii, după cum l am semnalat la timpul său, adecă înmulțirea peste măsură a poporului țării. Și întru cât acest motiv de creștere a poporului, va corespunde cu o stare reală de lucruri din Țara-Românească pe acea vreme, el merită deplină crezare.

Fără indoială că înmulțirea poporului trebuie înțeleasă altfel de cât cum ar fi ispitit cine-va să o creadă la primul moment, căci este exclusă cu totul posibilitatea ca în timp de 11 ani poporul aceleiași țări să devină «aproape nenumărat». Senzul acestor cuvinte, explicarea trebuie să fie o alta. La ea ne duce o scurtă aruncare de ochii asupra istoriei politice din acest timp.

Voevodul Țării-Românești, Alexandru, deși restabilise relațiuni bune cu Ungaria, domni totuși ca Domn independent până la finitul vieței sale în anul 1364. Lui îi urmă fiul său Vladislav (1364—1372). Acesta refuză d'a se închina regelui Ungariei Ludovic I. De aci urmară ostilități între ei, care se terminară prin recunoașterea regelui Ungariei ca suzeran de către voevod, care primi în schimbul acestei recunoașteri, ca feude ungurești acele teritorii, care se află mai târziu în posesiunea sa. Aceste teritorii sunt ținutul Amlașului, care se găsește pentru prima oară în stăpânirea Domnului Țării-Românești în anul 1366. Probabil o dată cu ținutul Amlașului Vladislav luă în stăpânire și țara Făgărașului, precum și partea Oltenească a banatului Unguresc de Severin, care altă dată fusese stăpânire românească ¹⁾.

Evident acum că prin cedarea în genere a tuturor acestor teritorii către Voevodul român, în specie prin retrocedarea la Oltenia a teritorului—dela sud de Carpați—al banatului unguresc de Severin, se măria simțitor numărul creștinilor ortodoxi din această parte, așa că acum lesne se poate înțelege și motivul adus de patriarh de creșterea poporului, precum și faptul că un singur arhieru nu mai putea fi îndestulător pentru toți credincioșii dintr'un teritoriu așa

¹⁾ D. Onciul, Originile op. cit. pag. 54, 55 și 56.

de întins De aceea poate ca Vldislav să fi cerut, chiar din timpul când ia aceste teritorii în stăpânire (1366), de la Patriarh ca să i se mai dea un arhiereu Cererea însă nu i-a fost împlinită de cât în 1370, în felul cum am văzut mai sus.

Pentru aceste două motive deci se înființă în anul 1370 în Oltenia reîntregită aceasta a doua mitropolie în Țara-Românească.

De și actul patriarhal, vorbind despre partea țării, care se dedea noului mitropolit, apreciind-o de bună seamă aproximativ o numește jumătate din țară, totuși teritoriul acestei a doua mitropolii de la Severin era cu mult mai mic de cât acela care se află sub jurisdicțiunea mitropolitului de la Argeș.

Dacă deci înființarea acestei de a doua mitropolii e în legătură cu noile achizițiuni ale Domnitorului român, apoi atunci părerea, că acest mitropolit a avut supraveghiere bisericească și peste acele teritorii—în care se află români ortodoxi—situate la nord de Carpați, dar totuși nu departe de Oltenia, devine foarte acceptabilă. Această autoritate bisericească a mitropolitului dela Severin peste Români din teritoriile pomenite, a trecut cu timpul (poate o dată cu trecerea lui Antim dela Severin pe scaunul mitropolitan dela Argeș) la mitropolitul Ungro Vlahiei; căci așa se constată a fi lucrul pe vremea lui Mircea cel mare în anul 1401, precum am văzut mai sus.

Cât va fi mai durat mitropolia aceasta de la Severin a își mai avea reședința la Severin după 1401, când mitropolitul de Severin este amintit pentru ultima oară¹⁾ ca participând la sinodul patriarhal din Constantinople e greu de precizat din cauza lipsei de mărturii istorice. Mult ori în ce caz nu, căci chiar în cea d'ântâi jumătate a secolului al XV, Domnii Țării-Românești pierdură ținutul Banatului, care fu luat de Unguri.

Mitropoliții de Severin.

Cel dintâiu este *Antim*. El fu numit în anul 1370. În 1380, el era încă tot mitropolit la Severin (Acta Patr. Con-

¹⁾ Acta Patr. Const. II, 519.

stantinop. II, pag. 7). El rămase aci ca mitropolit până în an 1381 (Acta. Patr. Const. II, pag. 27) când fû mutat pe scaunul mitropolitan dela Argeş.

Dela această dată (1381) până în 1389, când se constată existenţa unui alt mitropolit de Severin, nu se poate stabili după Acta Patriarhatus, dacă a mai fost în acest interval de timp vre un alt mitropolit la Severin sau nu. Probabil că nu va mai fi fost altul, căci s'ar fi pomenit cel puţin o singură dată numele lui în Acta Patriarhatus, fiind-că în decursul celor 8 ani ar fi trebuit să participe măcar o dată cel puţin la sinodul patriarhal, cum a făcut Antim şi cum a făcut celalt mitropolit de Severin: *Atanasie*, care este numit pentru prima oară în anul 1389 (Acta Patr. Const. II, pag. 135). Atanasie păstoriă şi în anul 1394¹⁾. Numele lui revine pentru ultima dată în anul 1396—97 în Acta Patriarchatus C. II, 291. Probabil că tot el va fi păstorit şi până peste 1400.

Mitropoliţii aceştia de Severin au participat ca şi contemporanii lor din Ungro-Vlahia la sinodul patriarhal din Constantinolole²⁾.

V.

Intemeierea celor dintâi monastiri în Ţara-Românească.

Călugărismul, viaţa monastirească, a fost introdusă la noi de la vecinii ortodoxi de la sudul Dunării.

La Bulgari o îndreptare spre viaţa ascetică—a eremiţilor,— spre retragerea singuratecă în munţi se observă deja în secolul al X-lea pe vremea ţarului Petru (927—968). În acest timp trăi renumitul eremit Ioan Rylskij, care fû venerat mai târziu ca patron al Bulgariei. El petrecu mai multă vreme ca eremit prin locurile unde mai târziu se

¹⁾ Haşdeu Istoria critică pag. 126 nota 12.

²⁾ Acta Patr. Const. 1379—80 Antim II, pag. 7; 1380 II, 10; 1380 Antim II, 19; 1389 Atanasie II, 135; 1396 II, 270; 1397, II, 272; 1397, II, 277; II, 285; 1397, II, 287; 1397, Atanasie II, 291; 1400, 312—313; 1401, II, 489; 1400—1401 II, 491; 1401 II, 504; 1401, II, 519

ridică monastirea Rylo, în regiunea Sofiei. Tot în același timp trăiau în nordul Macedoniei alți eremiți renumiți, în amintirea cărora se fondaș asemenea alte monastiri¹⁾.

Dar introducerea vieții monastirești propriu zise se face la Bulgari în secolul al XIII. Și cea mai mare parte dintre fruntașii călugărismului bulgar din acest timp și din timpul următor sunt ucenici eșiți din acea mare școală pentru călugărismul ortodox, care se chiamă sfântul Munte al Atosului. Așa de pildă renumitul călugăr bulgar din prima jumătate a secolului al XIV, Teodosie, întemeietorul mai multor monastiri, dintre care cea mai însemnată este în regiunea Kilifarevo, 2 ore la sud de Târnova, a fost discipol al călugărilor dela Atos²⁾.

La Sârbi viața mănăstirească se introduse mai ales o dată cu consolidarea statului sârbesc, în a doua jumătate a secolului al XII-lea, sub Ștefan Nemanja. El zidi monastirea Studenița, pe apa Studenița, în apropiere de Ibar; asemenea și alte mănăstiri dintre care două în Toplița și în fine mănăstirea Chilandar la sfântul Munte³⁾, ceea-ce ne arată destul de lămurit că și la Sârbi introducerea călugărismului s'a făcut tot sub influența Atosului. Ba ce este și mai mult însuși Ștefan Nemanja se făcu către sfârșitul vieții sale călugăr, în anul 1196, și se retrase în monastirea Chilandar, cea zidită de dânsul la sfântul Munte⁴⁾. Cu intrarea lui în călugărism, de bună samă că viața monahală câștigă mai multă trecere în Balcani; Atosul deveni pepiniera călugărismului ortodox. Așa fiul lui Ștefan Nemanja, renumitul sfântul Saba al Sârbilor, este un discipol eșit din școala Atosului.

Pe când la Sârbi și la Bulgari se introducea dela Atos călugărismul, se construiau mănăstiri, care aveau să adăpostească pe cei ce se consacrau unei astfel de vieți, care nu eră numai monahală ci și literară, pe acel timp, la nordul Dunării, la Românii aflători sub stăpânirea cumană

¹⁾ C. J. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren* op. cit. pag. 173—174.

²⁾ C. J. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren* op. cit. pag. 313.

³⁾ Episcop Nik. Ruzitschitsch: *Gross-Zupan Stephan Nemanja*, op. cit. pag. 65.

⁴⁾ *Idem* pag. 80—81.

și apoi tătară, asemenea clădiri sfinte nu existau ¹⁾. Tocmai târziu de tot, și anume în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, deci după formarea principatului Țării-Românești, găsim că se ridică cele dintâi mănăstiri în Țara Românească. Aceasta s'a făcut și la noi tot sub influența Atosului, dar nu o influență directă, precum a fost cazul cu vecinii noștri dela sudul Dunării, ci indirect, și anume de la acești vecini și prin ei.

Până în a doua jumătate a secolului al XIV, și anume până în timpul domniei lui Vladislav, existaseră în Țara-Românească numai biserici, în care credincioșii se adunau la serviciul divin, dar nu și mănăstiri. Așa pe vremea voevodului Alexandru există biserica de la Câmpu-Lung, unde el a și fost înmormântat. Piatra de pe mormântul său, cu inscripția, se păstrează până astăzi ²⁾. Acestei biserici, devenită mai târziu mănăstire, i se dăruiește în anul 1352 moșia Bădești ³⁾. Asemenea au mai existat biserici la Argeș, unde își avea mitropolitul și Domnitorul reședința, și în alte părți.

Cea dintâi mănăstire ce s'a întemeiat în Țara-Românească a fost *Vodița*, situată la hotarul a trei țări: Serbia, Ungaria și Țara-Românească. Intemeitorul mănăstirii este Voevodul Vladislav (1364—1374), care a ridicat-o la îndemnul «prea cuviosului între călugări Nicodim». Data exactă a fondării acestei mănăstiri nu se poate stabili, din cauză că documentul de fondare ⁴⁾, care ni s'a păstrat ⁵⁾, nu are dată. Ori în ce caz însă, înainte de 1364 mănăstirea nu putea fi întemeiată, din cauză ca numai din acest an înainte poate fi vorba de stăpânirea lui Vladislav ca Domn al Țării-Românești, documentul numindu-l pe dânsul ctitor. Se admite în comun însă anul 1370 ⁶⁾,

¹⁾ N. Iorga, Istoria literaturii religioase p. IX.

²⁾ D. Onciul, Originele op. cit. pag. 182.

³⁾ Revista Română, București 1862, II. 252 și Onciul, Originele pag. 184.

⁴⁾ Publicat mai întâi de Venelin: Vlacho-bolgariskija ili dako-slavjanskija gramaty, Petersburg 1840 pag. 5. Apoi de A. Stefulescu „Mănăstirea Tismana“ ediția II pag. 48—51.

⁵⁾ Într-o copie autentică la Arhivele Statului din București.

⁶⁾ N. Iorga, Istoria literaturii religioase p. IX.

ca dată a fondării mănăstirii. Vladislav, pentru ca să alipească în mod statornic acest teritor la restul țării, întemeie aici, pe lângă mitropolia Severinului, de care a fost vorba mai sus și mănăstirea Vodița, al cărei hram eră «marele și purtătorul de Dumnezeu Antonie». Cheltuiala a purtat'o, pre cum zice însuși documentul de întemeiere, voevodul Vladislav, iar conducerea lucrului a avut'o Nicodim. Vladislav face mănăstirii diferite donațiuni. Pe lângă vasele și odăjdiile necesare slujbei dumnezeiești, el dăruiește pentru întreținerea mănăstirii între altele (venitul dela 8 vârși pe Dunăre, o parte din Dunăre cu nucii și livezile învecinate) și satul Jidovștița. Apoi în fie-care an la hram dăruia bani, haine, hrană ca să se împartă la săraci. Vladislav rânduiește apoi ca nimeni, fie Domn, fie arhiereu, să nu aibă voie d'a pune stareț la mănăstire, ci după moartea lui Nicodim va urmă acela pe care însuși Nicodim îl va designa, iar mai tâziu călugării însuși vor avea să-și aleagă dintre ei stareț. Urmașii lui Vladislav se îngrijiră și de mănăstirea Vodița, întărindu-i donațiunile făcute. Dar după Mircea cel Mare căzând Severinul mai întâi în mâna Ungurilor, iar mai târziu în mâna Turcilor, aceștia din urmă puseră de bună samă și mănăstirii capăt ¹⁾. Astăzi din întreaga mănăstire de altă dată nu sunt de cât ruine ²⁾.

O altă mănăstire ce se întemeie tot în acest timp este *Tismana* ³⁾, al cărei hram este Adormirea Maicei Domnului. Cu câte-va prefaceri și reparațiuni mănăstirea aceasta din munții Gorjului durează și până astăzi. Inceputul ei e pus de tradițiunea monastică în timpul lui Vladislav. Nicodim fu și aici ca și la Vodița acel care dădă îndemn și sfat la construirea mănăstirii. Se vede însă că mănăstirea nu se va fi terminat definitiv sub Vladislav, căci la ridicarea ei a contribuit apoi fratele și urmașul său Radu Voevod (1374—1384) precum ne afirmă hrisovul fiului său Dan, (Domn de la 1384—1386) cu data de 3 Octombrie

¹⁾ N. Iorga, Sate și mănăstiri din România, București 1905 pag. 344.

²⁾ N. Iorga, Sate și mănăstiri op. cit. pag. 343, și Ghenadie, episcopul Râmnicului, Vizita canonică 1890 București pag. 143—144.

³⁾ A. Stefulescu, Monastirea Tismana, Ediția II, București 1903.

1385¹⁾. În acest hrisov cetim că Radu Voevod, după ce «a ridicat din temelie» mănăstirea, îi a dăruit satul Comanii și vadul cu Toporna, balta Bistrețu, satul Chrisomunții și Tismana. Dan voevod, complectând ce mai eră de făcut la mănăstire, confirmă donațiunile făcute de părintele său, Radu, și mai adăogă și el altele. Așa pe lângă alte lucruri de hrană și îmbrăcăminte, Dan dăruiește mănăstirii 400 găleți de grâu din județul Gorj și nucii de la Dăbăceștii. Tot prin acest hrisov Dan acordă mănăstirii Tismana acelaș privilegiu pe care Vladislav îl acordase mai nainte Vodiței, că adică Nicodim să aibă dreptul de a designa pe succesorul său ca stareț, iar mai departe călugării să se conducă de sine, alegându-și stareț fără vre un amestec din afară. Mircea cel Mare (1386—1418) confirmă donațiunile anterioare și mai adăogă și el altele²⁾.

Mănăstirea Tismana, cu care se unî mai pe urmă și mănăstirea Vodița, eră sub conducerea spirituală a lui Nicodim.

Acestor dintâi mănăstiri li se făcură donațiuni nu numai din partea Domnilor Țării Românești, ci și din partea altor principii din țările vecine, și în special din acea țară de unde venise Nicodim. Așa despotul sârbesc Ștefan Lazarevici întărește acestor două mănăstiri 10 metoace din Serbia³⁾. Donațiunile acestea din Serbia se făcuseră mănăstirilor românești prin stăruința și la îndemnul lui Nicodim, cum și amintește documentul în chestiune.

Alte mănăstiri întemeiate tot în a doua jumătate a secolului al XIV sunt *Cozia* (în Vâlcea) și *Cotmeana* (în Argeș).

Radul Vodă, tatăl lui Mircea zidise la satul Călimănești (nu departe de Cozia) o biserică, care primise diferite donațiuni⁴⁾. Mircea cel Mare însă ridică din temelie mănăstirea

¹⁾ Hașdeu, *Istoria critică* pag. 127—128, Ștefulescu, *monastirea Tismana* pag. 149—153.

²⁾ Venelin, *Vlacho bolgariskija gramaty.* pag. 9—12. Hașdeu *Arhiv. ist.* III, 191—193. Ștefulescu, *Tismana* pag. 153.

³⁾ Documentul are data 1396. Publicat la Hașdeu cu altă dată, *Ist. crit.* pag. 143. *Arhiv. ist.* I. pag. 17—18, Ștefulescu, (în extract). *Tismana* pag. 154, asemenea cu altă dată.

⁴⁾ Documentul lui Mircea cu data 20 Mai 1388 la Hașdeu *Ist. crit.* pag. 140—141.

Cozia, cu hramul Sfintei Treimi. Documentul de prima fundațiune al mănăstirei ¹⁾, care s'a păstrat ²⁾ poartă data de 20 Mai 1388. În acest donument ni se spune că mănăstirea a fost ridicată din temelie de Mircea pe locul care se numise până atunci Nucet, iar dela zidirea mănăstirii încoace, Cozia. Mănăstirea Cozia a încercat prefaceri în decursul timpului, până să ajungă așa cum este astăzi ³⁾ În ce privește partea arhitectonică nu de mult s'a scris o broșură în care se arată în ce stil s'a zidit mănăstirea, dându-se și o amănunțită descriere a interiorului și exteriorului ei ⁴⁾.

Mircea cel Mare este și fondatorul mănăstirei *Cotmeana*, precum ne spune chrisovul fiului și urmașului său Mihail cu data de 12 Iunie 1418 ⁵⁾, și o inscripție de pe cel mai vechiu clopot din mănăstire ⁶⁾. Cotmeana avea hramul Bunei-Vestiri, și fû împreună cu Cozia chiar de la început, devenind un metoc al ei. Mănăstirea există deja în anul 1388, căci documentul de mai sus al lui Mircea cu data de 20 Mai 1388 o închină Coziei. În acelaș document vedem că Mircea face acestor mănăstiri întemeiate de el mai multe donațiuni. Așa dăruiește satul Călimănești, Orlești, Cricov; o moară la hotarul Piteștilor. Un boier dăruiește satul Crușia, altul o moșie și o vie, cu invoirea lui Mircea însă. O moară la Râmnic fusese donată de Dan-Voevod. O vie și un metoc fuseseră date bisericei, ce existase mai înainte aci, de Radu-Voevod. Mircea mai adaogă apoi îndestulătoare mijloace de hrană și 300 sălașe de Țigani. Pe urmă îi acordă și privilegiul de care se bucurau și celelalte mănăstiri, anume o scutește de amestecul Domnilor, sau altora din afară, la numirea starețului, așezând ca starețul de atunci, Gavriil, să dispună cele cu privire la ur-

¹⁾ Publicat în Foaia Societății Românismul t. II 1871 pag. 82-29.

²⁾ La Arhivele Statului, din București, „Condica veche a monastirei Cozia“.

³⁾ N. Iorga, Sate și mănăstiri pag. 305—306.

⁴⁾ Monastirea Cozia, de arhitectul P. Antonescu, București 1903.

⁵⁾ Publicat de Engel, Geschichte der Walachei pag. 164. Apoi și la Hașdeu. Ist. crit. pag. 132.

⁶⁾ Hașdeu, Istoria critică pag. 132, după cum a fost citită inscripția de Odobescu.

mașul său în stăreție, iar mai târziu călugării însuși își vor alege dintre ei stareț, după cum le va rândui Gavriil.

O întărire tot a aceluiași domn (Mircea cel Mare) pomenește de o altă mănăstire ce există în acel timp, *Stiugalea*¹⁾, care eră unde-va lângă Dunăre, în părțile Giurgiului, unde e scrisă dania²⁾.

Tot din timpul lui Mircea datează și mănăstirea *Snagov* din județul Ilfov. A fost ridicată de un boier cu numele Vintilă, încă sub Mircea³⁾. La acest timp duce și arhitectura-i modestă și armonioasă, cum și frumoasele-i linii arcuite⁴⁾. Țepeș-Vodă, despre care cronica zice că a făcut mănăstirea dela Snagov, nu a fost de cât ctitor, căci deja înaintașul său Dan, fiul lui Mircea, face daruri monastirei⁵⁾. Ca și asupra Coziei s'a scris și asupra monastirei Snagov o descriere din punct de vedere arhitectonic⁶⁾.

VI.

Nicodim.

Cel ce a contribuit la ridicarea mănăstirilor Vodița și Tismana, la înzestrarea lor cu diferite donațiuni este, precum am văzut deja, Nicodim; tot el este și cel ce a introdus viața călugărească la noi.

De aceea, pe baza celor ce se cunosc astăzi, mă voi opri puțin asupra lui.

Născut în prima jumătate a secolului al XIV, la o dată, ce nu se poate cu siguranță stabili. După Paul de Alep⁷⁾, locul nașterii sale eră Castoria; după vechile minee sârbești⁸⁾ și după o cronică bulgară, Prilep. Fie una, fie alta,

1) N. Iorga, Istoria literaturii religioase p. X.

2) Hașdeu, Arhiva istorică I pag. 97—98.

3) N. Iorga, Sate și mănăstiri, pag. 216.

4) N. Iorga, Istoria literaturii religioase p. X.

5) N. Iorga, Sate și mănăstiri, pag. 216.

6) Mănăstirea Snagov, de arhitectul George Mandrea București 1900.

7) Emilia Cioran: Călătoriile patriarhului Macarie de Antiohia în țările române (1653—1658). București 1900. pag. 179.

8) Martinov: Annus ecclesiasticus graeco-slavicus, Bruxellis 1863 în folio. pag. 326. („Prilep seu Prilepia civitas“).

cum ambele sunt în Macedonia, aceasta este țara în care s'a născut Nicodim. Tatăl său eră grec, iar mama sa eră sârboaică ¹⁾). Tradiția monastică dela Tismana ²⁾), având de bună seamă în vedere faptul că el venise în Țara-Românească sub protecțiunea cneazului sârbesc, îl numește «de neam slavian, adecă din neamul slavinesc al Serbiei, rudenie cu cneaz Lazăr ³⁾».

Tradiția a înflorit, fără îndoială și felul cum a devenit el călugăr și apoi a ajuns la sfântul munte, unde «au învățat sfântul pe deplin Scriptura și vorbirea limbei grecești foarte bine ⁴⁾». Pentru ca să învețe grecește socot că nu eră numai de cât nevoie ca să meargă la sfântul Munte. Și apoi nu trebuie uitat faptul că Nicodim eră fiul unui grec. Ori cum însă faptul, că Nicodim a fost un ucenic, eșit din marea școală a Atosului, este în afară de ori-ce îndoială. Aci s'a instruit el de bună samă în științele teologice «și s'au făcut (acolo la Atos) dascăl, ritor foarte iscusit întru amândouă scripturile (în cea slovinească și cea elinească ⁵⁾». Tradiția știe să ne povestiască mai departe că Nicodim a fost ales chiar și stareț la o mănăstire, dar că el nevoind să primească, se gândia să fugă, însă a fost împedat și silit să rămână egumen. Că se va fi opus la primirea unei vrednicii mari cum e stăreția într'o mănăstire, da! e probabil! Restul povestirii e numai înfloritură adusă de tradiție. Dar nici tradiția, nici vre-o altă mărturie nu ne spun în ce mănăstire a fost Nicodim la sfântul Munte.

Mărturiile istorice ne spun mai departe că în anul 1375, când bătrânul atonist Isaia veni la Constantinopole, însărcinat de cneazul sârbesc Lazăr și de patriarhul sârbesc Saba IV, ca să trateze asupra împăcării bisericești dintre

¹⁾ Emilia Cioran Călătoriile op. cit. pag. 179.

²⁾ Consignată în scrierea: „Vieța prea cuviosului părintelui nostru Nicodim sfințitul arhimandritul lavrei din sfânta mănăstire Tismana, luerată de ieromonahul și duhovnicul din Tismana Ștefan, la anul 1839, după o carte tipărită la 1763 de episcopul Râmnicului Kir Partenie și după un manuscris vechin“. Tipărită de Iosif Bobulescu. București 1883.

³⁾ Vieța Sf Nicodim, ediția Bobulescu pag. 17.

⁴⁾ Vieța Sfântului Nicodim, ediția Bobulescu pag. 20.

⁵⁾ Vieța Sfântului Nicodim ediția Bobulescu pag. 20.

ierarhia sârbească și dintre Patriarhul și sinodul Constantinopolitan participă la aceste tratative și ieromonahul (попъ) Nicodim, care avu rolul de tîlmaciu ¹⁾. Cu această ocaziune Nicodim este numit grcic=fiu de grec ²⁾. Tradiția monastică de la Tismana—faptul e surprinzător de altfel—are de asemenea cunoștință de faptul că Nicodim a fost ca mijlocitor la împăcarea certei dintre Sârbi și Patriarhia Constantinopolei; ea cunoaște chiar și pe cel care a condus tratativele, pe Isaia ³⁾. Tradiția spune mai departe că Nicodim a venit apoi în Serbia cu rezultatul de la Constantinopole ⁴⁾. Abia după venirea aceasta a lui Nicodim în Serbia (la anul 1375 adăogăm noi) tradiția spune că «i s'a zis prin descoperire dumnezeiască să treacă râul Dunărea în pămîntul Ungro-Vlahiei ⁵⁾»..., pe când adevărul istoric este altul și anume: Nicodim a trebuit să vină cu mult mai înainte la noi în țară, aproximativ cam pe la 1370, dacă nu și ceva mai nainte, căci el a fost, precum am văzut, acela care a îndemnat pe Vladislav să zidiască mănăstirea Vodița, al cărei întăiu egumen a și fost, iar mai târziu după zidirea mănăstirii Tismana și unificarea ei cu Vodița egumen peste amândouă. Din cauza serviciilor aduse cu ocaziunea împăcării religioase, Nicodim se bucură de mare trecere la curtea cneazului sârbesc Lazăr precum și la fiul și urmașul său despotul Ștefan ⁶⁾. Așa se explică și donațiunile pe care acești principii le făcură mănăstirilor românești, aflate sub conducerea lui Nicodim.

Intr'o scriere intitulată «Vita beati patris Isaiae ⁷⁾». Nicodim este foarte mult lăudat. Aci ni se spune de autorul necunoscut al acestei scrieri că Nicodim eră un bărbat venerabil, adânc cunoscător al Scripturei, bun orator și pe d'asupra tuturor un om cu o vieață de sfânt. Aceiași scriere ne mai spune că el a adunat împrejurul său «mulți

¹⁾ Ilarion Ruvarac: Nicodim, în Archiv für slavische Philologie XI pag. 355.

²⁾ C. J. Jirecek. Recensiune în Byzantinische Zeitschrift XIII p. 197.

³⁾ Viața sfântului Nicodim ediția Bobulescu pag. 22—24.

⁴⁾ Viața sfântului Nicodim ediția Bobulescu pag. 25—26.

⁵⁾ Ibidim pag. 30.

⁶⁾ Archiv für slavische Philologie XI, pag. 361.

⁷⁾ Descoperită de Ducic. Cfr. Archiv für slavische Philologie XI, pag. 335.

frați» al căror conducător duhovnicesc eră el. Spusele acestei scrieri se găsesc și aiurea, sunt confirmate și prin alte mărturii. Așa în acord cu această scriere este și tradițiunea monastică de la Tismana, care ne spune că Nicodim a venit în Țara Românească împreună cu «câți-va frați ieromonahi și monahi», cu cari «umblând prin toată pustietatea de aci au ales loc de monastire pe râul Vo-dița ¹⁾». Era și natural ca Nicodim—pentru a introduce dincoace de Dunăre vieța călugărească—să aducă cu sine câți va călugări de peste Dunăre, deja exercitați în practicele acestei vieți, ca astfel să poată iniția în această vieță pe acei dintre Români care își începeau ucenicia sub ei. Și cum Nicodim a fost de mai multe ori peste Dunăre, după 1370, nu e exclus faptul ca el mai la fie ce întoarcere să fi adus cu sine alți călugări cu atât mai mult cu cât, pe acea vreme (finea secolului XIV) peninsula Balcanică devenia în cea mai mare parte supusă Turcilor.

Corespondența sa apoi cu patriarhul bulgăresc Eutimie²⁾, —deși nu ne dă nici o mărturie istorică cu privire la viața călugărească la noi pe acea vreme, sau, în genere, cu privire la biserica română—este totuși o probă de cunoștințele teologice ale acestui cuvios părinte; căci ea tratează cestiuni de morală, de dogmatică, de pastorală, apoi de ritual și de viață ascetică. Corespondența ne prezintă deci pe Nicodim ca pe un bărbat inițiat în cele bisericesti. Dar ceea ce pune și mai mult în evidență pe Nicodim ca om de carte, este faptul că el a înțeles să răspândiască învățătura—de bună samă în slavonește—prin cele două fundațiuni ale sale, pe care el însuși le stăpânia și le călăuzia spre muncă spornică ³⁾. Frumoasa evanghelie, scrisă slavonește (sau pe nume în medio-bulgară amestecată cu sârbisme ⁴⁾ către finea anului 1404 sau începutul lui 1405, pe pergament, legată cu scoarțe groase de lemn (îmbrăcate în plăci de argint ⁵⁾ și păstrată într'o cutie legată cu cati-

¹⁾ Vieța sfântului Nicodim, ed. Bobulescu pag. 34.

²⁾ Emil Kaluzniacki: Das Leben und Werke des Patriarchen Euthimios Wien 1901 pag. 205—220, 221—224.

³⁾ N. Iorga, Istoria literaturii religioase p. IX.

⁴⁾ Ștefulescu Monastirea Tismana ediția II pag. 60—61.

⁵⁾ Gr. Tocilescu, Raport asupra câtor-va monastiri pag. 76.

fea, la muzeul din București, este cea mai vădită probă despre activitatea lui literară.

Nicodim se află încă în viață în anul 1406 Noembrie 23, când Mircea cel mare, mergând să se întâlnească cu craiul unguresc Sigismud, vizită mănăstirea Tismana, și, după cererea lui Nicodim, acordă mănăstirii privilegiul d'a pescui numai călugării în apa Tismenei, și d'a paște numai ei vitele, începând dela satul Tismana în sus până la munți ¹⁾ Curând după aceea însă Nicodim încetă din viață și anume la 26 Decembrie 1406 ²⁾. El fû înmormântat în mănăstirea Tismana, unde se află pe la începutul jumătății a doua a secolului al XVII, când Paul de Alepo vizită mănăstirea ³⁾. În anul 1798 ⁴⁾ moaștele lui se aflau încă la Tismana. Au fost luate după aceea de aci și transportate la biserica patriarhală din Ipek, unde se aflau deja în anul 1823 ⁵⁾ și unde se află și astăzi ⁶⁾.

VII.

Biserici. Preoți.

Cu privire la lăcașurile sfinte, în care creștinii se adunau la slujba dumnezeiască, la biserici, avem, pentru timpul de care ne ocupăm aici, puține mărturii istorice. Așa de pildă știm, că, pe vremea voevodului Alexandru (1338—1364), există biserica de la Câmpu-Lung — devenită mai târziu mănăstire — unde acest Domn a și fost înmormântat, precum ne spune inscripția de pe piatra mormântului, păstrată până azi ⁷⁾. Pe lângă această biserică mai este arătată ca una din cele mai vechi zidiri bisericesti în partea de la răsărit de Olt și biserica domnească

¹⁾ Venelin, Vlacho-bolg. op. cit. pag. 22. Hașdeu, Arhiva istorică I pag. 98. Ștefulescu, Tismana, pag. 155.

²⁾ Archiv für slavische Philologie XI pag. 361.

³⁾ Emilia Cioran, Călătoriile patriarhului Macarie pag. 181.

⁴⁾ Ștefulescu Monastirea Tismana ediția II pag. 91.

⁵⁾ Vieța St. Nicodim ediția Bobulescu pag. 75 și Ștefulescu Tismana pag. 63.

⁶⁾ Gopcevic: Makedonien und Alt-Serbien Wien 1889 pag. 223—225.

⁷⁾ Hașdeu, Negru-Vodă pag. CCIV. Onciul, Originile p. 184.

de la Curtea de Argeș ¹⁾. Nu se poate afirma cu siguranță —din cauza lipsei de date suficiente—dacă această veche biserică, atribuită de tradiție, ca și frumoasa biserică a lui Neagoe Basarab, legendarului Negru-Vodă eră vechea catedrală a Mitropoliei înființată de Alex. Vodă în 1359, care dărâmându-se a fost restaurată de Neagoe Basarab, sau dacă ea este biserica sfântului Nicolae din Curtea de Argeș, numită până azi «domnească ²⁾». Biserica domnească de la Curtea de Argeș pare a fi mult mai veche de cât timpul domniei lui Radu Voevod (1374—1384), care a și fost înmormântat aci. Dacă Radu Voevod nu e însuși fondatorul acestei biserici, e probabil unul dintre ctitorii ei ³⁾. Faptul însă, că el a fost înmormântat aci, și că e glorificat, de altfel, ca fondator de monastiri și biserici, a făcut ca el să treacă, fără a fi, și ca fondator al bisericii.

Mai veche de cât aceste două biserici a fost considerată—după o tradițiune care nu se găsește adevărată înaintea de Tunusli și Fotino—numai biserica sfântului Dumitru de la Craiova, a cărei origină e pusă de acești autori în timpul Asaneștilor, cari sunt considerați ca fondatori ai ei ⁴⁾. D-l N. Iorga însă a afirmat de curând, că ea nu poate fi mai veche de cât finele secolului XV ⁵⁾.

Radu Voevod (1374—1384) a zidit—de bună samă între altele—și o biserică la Călimănești ⁶⁾.

Deși din izvoarele timpului nu avem mărturii de cât asupra celor câte-va biserici de mai sus, totuși trebuie să adăogăm că biserici au trebuit să existe și în alte părți ale țării. Așa fără îndoială că a trebuit să existe o biserică la Severin, unde am văzut că dela 1370 eră reședința unui mitropolit. Asemenea și în alte așezări mai de samă.

În afară de aceste biserici, cari se aflau pe la reședințe domnești sau mitropolitane, și cari ca atare trebuia să fie

1) Oniciul, Originile principatelor pag. 215.

2) Oniciul, Originile principatelor pag. 220—221.

3) Oniciul, Originile principatelor pag. 222.

4) Oniciul, Originile pag. 215.

5) Convorbiri literare, anul XXXIX pag. 403.

6) Hașdeu, Istoria critică pag. 130—131.

construite din piatră și cu artă, vin apoi în considerațiune și numeroasele biserici mici, simple, făcute din lemn și imprăștiate—dacă nu câte una în fie-care sat, cel mult la două sate una—pe toată întinderea țării.

În toate aceste biserici, conform vechii datine în Biserica creștină, trebuia să facă slujbă dumnezească *preoții*. Înainte de întemeierea ierarhiei proprii a Românilor, preoții trebuiau să își primească hirotonia de la episcopii bulgari de pe marginea Dunării, sau de la Vlădici, stabiliți în țară prin câte vre un schit. Acum însă—în afară de părțile învecinate cu Dunărea, unde tradiția de a primi preoții hirotonisire de dincolo de Dunăre nu va fi încetat dintr'o singură dată—erau în țară arhieriei proprii ai Românilor, cari efectuau hirotonisirile preoților.

În afară de mănăstiri, care nu întârziară să devină centre de mișcare literară, cel lalt cler de mir, preoții de prin sate mai ales, nu cred că vor fi putut ști mai mult de cât să citească și să scrie ceva slavonește: și aceasta în cel mai fericit caz ¹⁾. Acești preoți vor fi fost în cea mai mare parte români, fără a fi însă exclusă posibilitatea ca printre ei să se fi aflat și unii de altă naționalitate: Sârbi și Bulgari mai ales. Cazul lui Nicodim nu trebuie considerat ca ceva izolat. În acelaș timp vor mai fi venit de bună seamă și alții mulți: călugări și preoți, despre care însă nu s'a păstrat amintire, fiindcă că nu au ajuns să aibă însemnatul rol pe care îl avu Nico im la noi Cucerirea turcească ce se întinse tocmai în aceste timpuri asupra acestor popoare, cum și faptul că la noi eră în Biserică ca limbă de serviciu slavona, vorbesc asemenea în favoarea emigrării unor clerici de dincolo de Dunăre la noi în țară, unde, cum știm, crucea nu s'a plecat nici odată dinaintea semilunei. Acești emigranți aduceau cu sine, bine înțeles în primul rând, cărțile de ritual trebuincioase. Aci, în țară, ei serviau călugărilor și preoților români ca dascăli de scris și citit slavonește, sau se îndeletniciau cu copierea cărților de ritual, trebuincioase pentru slujba bisericească. Evanghelia slavonă rămasă de la Nicodim, iarăși nu trebuie privită ca un fenomen izolat.

¹⁾ Cei ce nu vor fi știut să citească slavonește, vor fi memorizat câte-va rugăciuni, căci trebuia să zică ceva.

Cu acest curent de emigranți, care trebuie să fi fost de altfel destul de puternic, se întări de bună seamă ritul slavon la noi în biserică. Introducerea acestui rit la noi datează încă din timpul primului imperiu bulgar, care cum am spus și mai sus, se întinsese și la nordul Dunării, stăpânind părțile ocupate de Români. Cu ritul slav dela Bulgari se introduse neapărat și limba aceea, ca limbă a slujbei dumnezeiești, care eră în acea vreme și la Bulgari în Biserică. Ca timp al introducerii acelei limbi slave în biserică la Români se dă¹⁾ secolul al X sau al XI, adică timpul, când s'a alcătuit bine Biserica bulgărească.

VIII.

Primele începuturi de organizare politică și bisericească în Moldova.

Asupra țării, care avea să poarte mai târziu numele de Moldova, stăpânirea tătară, venită în anul 1241, dură un veac întreg. În tot decursul acestui interval de timp, Românii continuară să existe în această regiune, sub stăpânirea tătară, tot așa ca și mai înainte vreme, când se aflau sub stăpânirea cumană ²⁾

Din Moldova însă Tătarii nelinișteau mereu hotarele Ungariei. O expedițiune, întreprinsă de Unguri, pe la mijlocul secolului al XIV-lea, în timpul domniei regelui ungar Ludovic, în contra Tătarilor, din Moldova, fu încoronată de succes. Ea avu drept urmare respingerea, îndepărtarea Tătarilor dela hotarul Ungariei și eliberarea unor regiuni de la răsăritul Carpaților de sub stăpânirea tătarească. Peste Românii, aflători pe teritoriul (dintre Carpați și Siret) eliberat de sub Tătari, fu numit atunci un Voevod din Maramureș, care recunoscă suveranitatea regelui ungar ³⁾.

Nu după multă vreme dela această cucerire, un alt Voevod al Românilor din Maramureș, anume *Bogdan*, răs-

¹⁾ N. Iorga, Istoria literaturii religioase p. VII.

²⁾ D. Onciul, Originile principatelor, op. cit. p. 95.

³⁾ N. Iorga, Istoria lui Ștefan cel mare p. 12 și D. Onciul, Originile principatelor, op. cit. p. 102.

culându-se în contra dregătorilor Craiului, cu care nu putea trăi în pace, trecu, cu o ceată nu tocmai mare de ostași, căpitani, credincioși de ai săi, la Răsărit de Carpați, în Bucovina de astăzi, alungă pe Voevodul care stăpâniă peste Românii de aci, anume Sas, și îi luă țara în stăpânire ¹⁾. Invingător asupra oștirilor ungurești, care veniră în ajutorul lui Sas, iar mai pe urmă și asupra fiului acestuia, anume Balc, Bogdan întemeie atunci un stat independent, restrâns la început însă numai pe apa Moldovii, dela care își luă și numele. Din acest început de stat, din acest sâmbure, se desvoltă apoi principatul «Țării Moldovii», prin întinderea stăpânirii sale asupra pământurilor fără stăpân ce se întindeau în zare. Bogdan, cel dintâi «Domn al Țării Moldovii», își luă locuința în cetatea săsească Baia ²⁾. Că Bogdan se va fi gândit să facă ceva și din punct de vedere bisericesc pentru noul său stat, e probabil; dar mărturiile istorice ne lipsesc în această privință. La moartea sa, Bogdan este înmormântat în biserica dela Rădăuți din Bucovina, pe care el o zidise ca mănăstire ³⁾.

Lui Bogdan îi urmă fiul său *Lațco*. Sub el hotarele țării fură întinse mai departe. Lațco fu recunoscut de marele rege vecin al Poloniei ⁴⁾. În timpul domniei lui Lațco se petrecu însă un fapt, ce ar fi putut să aibă urmări însemnate. Anume propapanda catolică pornită din Polonia și sub scutul puternic al acestei țări avu drept rezultat întemeierea unui episcopat catolic ⁵⁾, în anul 1370, la Siret reședința de atunci a Domnului Moldovii. Călugării Minorii fură acei, care făcură propaganda, și mai ales Nicolae de

¹⁾ Data trecerii lui Bogdan în Moldova este, după Dl. Onciul (originile p. 100) „pe la 1349“, iar după Dl. N. Iorga (Istoria lui Ștefan cel mare p. 15) „pe la 1360“.

²⁾ Pentru mai multe detalii asupra întemeierii principatului Moldovii vezi D. Onciul, Originile principatelor pp. 95—105; asemenea și N. Iorga, Istoria lui Ștefan cel mare pp. 12, 14—16.

³⁾ Melchisedec, O vizită la câte-va mănăstiri și biserici antice din Bucovina. Analele Academiei române 1886, VII, 267. Asamenea, Dl. Onciul, Originile principatelor p. 103.

⁴⁾ N. Iorga, Istoria lui Ștefan cel mare p. 16.

⁵⁾ Hurmuzachi, Documente, I, 2, p. 160.

Mehlsack, care stătuse mai multă vreme în Moldova ¹⁾. Episcop catolic la Siret însă fu numit, după însăși cererea Domnitorului Moldovii, un Polon. anume Andrei de Cracovia ²⁾. Lațco însuși trecu la ritul catolic. Urmașii lui Andrei de Cracovia fura cu toții Poloni. Acești episcopi dela Siret nu făcură însă între Moldoveni mari cuceriri de suflete. De soarta, de viitorul episcopiei lor nu se îngrijiră; căci rolul lor, în capitala Moldovii, pare a fi fost—fiind cu toții Poloni,—mai mult acela al unor reprezentanți ai intereselor—ce nu puteau fi altele, decât de cucerire—ale regelui polon ³⁾, decât acela al unor păstori duhovnicești.

Cu ocaziunea întemeierii episcopatului catolic dela Siret însă, ni se dau și informațiuni cu privire la dependența bisericească a Românilor din Moldova. În actul prin care Papa Urban V ordonă (în 1370) episcopilor din Bohemia, și Polonia ca să cerceteze dacă Lațco dorește într'adevăr să treacă la catolicism, între altele ni se spune că Siretul ⁴⁾, adică acea parte din Nordul Moldovei, făcea bisericeste, parte din diecesa ortodoxă a Haliciului, care avu în decursul secolului al XIV o soartă destul de sbuciumată ⁵⁾.

¹⁾ N. Iorga, Studii și Documente I—II p. XXVI.

²⁾ Hurmuzachi, Documente I, 2, pag. 168. — N. Iorga, Studii și Documente I, II, p. XXVI.

³⁾ N. Iorga, Istoria lui Ștefan cel mare p. 17.

⁴⁾.... oppidum suum Ceretense, Halecensis diocesis, spacio magno terrarum difusse, cui preest Episcopus scismaticus, cuius ecclesia Halecensis est in Russie partibus, scismaticorum videlicet, constituta.... și mai jos.... dictum oppidum Ceretense ac totam predictam terram seu ducatum Moldaviensem ab omni potestate, dominio, superioritate et iurisdictione ordinaria et diocesana et subiectione Episcopali prefati Episcopi Halecensis, seu gerentis se pro Episcopo Halecensi, ac ecclesie Halecensis et cuiuslibet alterius persone ecclesiastice in ipsius oppido et terra seu ducatu quancunque spiritualem seu ecclesiasticam potestatem sive iurisdictionem se pretendenti habere, et eius ecclesie sen dignitatis totaliter in perpetuum eximatis et etiam liberatis..... (Hurmuzachi I, 2, pp. 150—161).

⁵⁾ Episcopatul existent de mai nainte vreme în Halici fu ridicat la rangul de mitropolie la începutul secolului al XIV pentru întâiași dată, și anume între anii 1303 și 1305 prin chrisobulul împăratului bizantin Andronic Paleologul. I se supuseră eparhiile ruse apusene: Włodzimierz, Peremyśl, Luck, Turow și Chelm. Dar pe la 1328, după ce avusese deja trei mitropoliți Haliciul ajunge iar episcopie supusă mitropoliei dela Kiew. Între anii 1341 și 1347 Haliciul e ridicat din nou la rangul de mitropolie de patriarhul constantinopolitan Ioan Kalekas. Dar în anul 1347 Haliciul e din nou supus ca simplă episcopie scaunului mitropolitan dela Kiew, dimpreună cu celelalte eparhii maloruse. (Cfr. H. Gelzer: Beiträge zur russischen Kirchengeschichte aus griechischen Quel-

Această legătură bisericească cu Haliciul, constatată în 1370, se explică pe de o parte prin apropierea geografică a Haliciului de Nordul Moldovei ¹⁾: la trebuințele lor religioase, la sfîntirea de preoți etc., Românii existenți în aceste părți ale Moldovii se vor fi adresat de bună samă la episcopul (mitropolitul) dela Haliciu, ca la cel mai apropiat vlădică ortodox. Pe de altă parte legătura aceasta bisericească cu Haliciul, existentă de bună samă și înainte de întemeierea principatului Moldovii, prin descălecarea lui Bogdan și a Maramureșenilor veniți cu el, nu putea de cât să fie și mai mult întărită, căci și Românii din Maramureș erau în legături bisericești cu Haliciul ²⁾.

Lațco, grație influenței regelui polon, trebuise să vadă cu ochi buni așezarea unui episcop catolic în capitala sa. De ortodoxi, el, după trecerea sa la catolicism, nu se mai îngriji, — lucru destul de explicabil de altfel, — ca să pună și pentru aceștia un episcop ortodox peste preoții țării, deși cu toții, boieri și popor, rămaseră tot ceea-ce fuseseră până atunci, adică: credincioși de legea răsăriteană, ortodoxi ³⁾. Ba nici chiar Doamna sa, o Româncă, nu'l urmă în trecerea lui la Catolicism. Și cu toate că imensa majoritate a populațiunei țării eră ortodoxă, totuși o episcopie ortodoxă încă nu există pe această vreme în Moldova. Dovada ne o aduce un act patriarhal din Mai 1371 ⁴⁾.

Casimir III regele Poloniei, zis și cel mare, după ce uni cu regatul său Galiția și Lodomiria, se îngriji și de orânduirea raporturilor bisericești ale supușilor săi, atât catolici cât și ortodoxi. ⁵⁾ Și de oare-ce el vedeă că și princi-

len, in Zeitschrift für Kirchengeschichte XII, (1892) pp. 255 257-58, 259, 260 61; Dr. Iulian Pelesz: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom, I, Wien 1878 face pe larg la pp. 377—397 istoricul episcopiei-mitropoliei de Halici). După această dată (1347) nu mai se află nimic despre o mitropolie de Halici până în timpul cînd teritoriul Galițian fu definitiv unit cu Polonia de regele Casimir cel mare, după anul 1366 (Cfr. Caro, Geschichte Polens II p. 345.

¹⁾ D. Onciul, Originele principatelor pp. 84 și 235.

²⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II pp. 157—158.

³⁾ Un act papal din 1370 zice despre Moldoveni „licet christianitatis nomine gloriantur, tamen ipsi et eorum progenitores schismatici fuerunt hactenus et existunt.. (Hurmuzachi I, 2 p. 160).

⁴⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani I pp. 57—8580.

⁵⁾ H. Gelzer: Beiträge zur russischen Kirchengeschichte aus griechischen Quellen, in Zeitschrift für Kirchengeschichte IX II p. 262.

pele Lituaniei și marele principe al Moscovei voiau să atragă, fie-care pentru mitropolitul său respectiv, pe supușii de lege răsăriteană ai regelui polon, din motive politice Casimir nu putea să îngăduie realizarea unor asemenea tendințe ¹⁾. De aceea, în vederea rolului jucat mai înainte de Halici, Casimir cere dela Patriarhul Constantinopolitan ca episcopul Haliciului Antonie să fie ridicat la rangul de mitropolit, amenințând, în caz de neîmplinirea cererii sale, cu trecerea la unire ²⁾. Patriarhul, cu toate că știa că lucrul acesta va supăra pe Mitropolitul dela Kiev, căci din teritoriul supus jurisdicțiunii acestuia trebuia să se formeze noua mitropolie, fû nevoit totuși să încuviințeze cererea regelui polon. Atunci (în 1371) Haliciul fû din nou ridicat la rangul de mitropolie, supunându i-se patru episcopate: Chelm, Turow, Peremysl și Włodzimierz, iar Antonie fû numit mitropolit al Haliciului de Patriarhul Constantinopolitan ³⁾. Actul patriarhal nu vorbește nimic de faptul că se ia o parte din teritoriul supus jurisdicțiunii mitropolitului dela Kiev, ca și când ar fi fost acolo o vacanță îndelungată. De remarcât pentru noi e însă faptul că Patriarhul nu se adresează, — i nici nu se putea adresa, — la mitropolitul Kievului, ca să sprijine pe noul mitropolit al Haliciului, Antonie, la sfînsirea de episcopi, ci se îndreaptă către mitropolitul din țara-Românească ⁴⁾. Dispozițiunea aceasta luată de Patriarhie, eră de altfel (după cum o arată cuvântul ὁρτίως al decretului) numai un ajutor de moment. Pentru noi însă acest pasaj al decretului are importanță, întru cât el ne arată lămurit, că în acea vreme (1371) între Haliciu și țara-Românească ⁵⁾, nu există încă nici un episcop ortodox,

¹⁾ Dr. Julian Pelesz: *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom I* Wien 1878 p. 343.

²⁾ H. Gelzer, *Beiträge etc.* op. cit. p. 262.

³⁾ *Acta Patriarchatus Constantinopolitani I* p. 578—80. Gelzer: *Beiträge* p. 262. Pelesz: *Geschichte der Union I* p. 344.

⁴⁾ Καὶ προσευτέρους χειροτονεῖν, καὶ μὴν καὶ ἐπισκόπους πλὴν ἐπεὶ οὐκ ἔχει ὁρτίως ἐπισκόπους μετ' ὧν ἂν χειροτονήσῃ αὐτοὺς, ὁφείλει μετὰ τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐκλέξασθαι, οὓς ἂν διακρίνοι, καὶ παραγενέσθαι πρὸς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας, ὡς ἂν ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ ποιήσῃται καὶ τὰς ψήφους τῶν ἐπισκόπων καὶ τὰς χειροτονίας;.... (*Acta Patriarchatus Const.* I p. 579).

⁵⁾ Gelzer (*Beiträge, Zeitschrift für Kirchengeschichte XIII* p. 263) face în treacăt o observațiune; anume: din decretul acesta al Patriarhului

la care să se fi putut îndreptă Patriarhul, ca să vină în ajutorul lui Antonie la hirotonisirea de episcopi: teritoriul Moldovei nordice făcând parte din însăși diecesa Haliciului.

Deci în timpul domniei lui Lațco, care țină până către finea anului 1373, un episcop ortodox nu există încă în țara Moldovei. Acest episcopat însă, reclamat și de necesitatea consolidării principatului și de spiritul timpului, nu va întârziă să se întemeieze, de îndată ce vor veni împrejurări mai favorabile de cât pe vremea lui Lațco: lucru, care se și efectua sub urmașul lui Lațco pe scaunul domnesc, contribuind la aceasta nu puțin și unele evenimente politice.

Prin moartea lui Lațco se stinse și dinastia Bogdăneștilor în linie bărbătească: Lațco nelăsând decât o fată, Anastasia. De bună samă că cele petrecute sub Lațco, întemeierea episcopiei catolice la Siret, protecțiunea acordată catolicismului, trecerea lui Lațco la ritul catolic, vor fi jicnit pe cei mai mulți dintre boerii țării în sentimentele lor de creștini pravoslavnici. Un ortodox pe scaunul domnesc era tot ceea ce putea fi mai corespunzător cu dorințele lor. Și tocmai pe acel timp o dinastie litvană, anume a Coriatovicilor (Koryatowics) se afirmase cu tărie mai ales după moartea regelui polon Casimir, luând în stăpânire întinse teritorii vecine cu Moldova. Acest fapt pe de o parte, iar pe de alta faptul că membrii acestei dinastii erau ortodoxi, contribui la aducerea pe scaunul Moldovei a unui membru al dinastiei Koryat. Acesta fu Jurg (George) Koriatowics, care luă în căsătorie pe Anastasia fiica lui Lațco ¹⁾. La aducerea Litvanului pe scaunul Moldovei vor fi contribuit în mare măsură și acei boeri, care, nemulțumiți de favorizarea ce o acordase Lațco ritului catolic, voiau să vadă pe tron un ortodox, care să se îngrijească și de legea lor răsăriteană. Ei vor fi luat asupra-și chiar ca să mărite pe Anastasia, fiica lui Lațco, cu un asemenea principe. De alt-fel

se mai poate deduce că Mitropolitul Ungrovlahiei avea pe atunci cel puțin un episcop sufragane, căci ordinațiunea numai de doi episcopi ar fi fost considerată ca necanonică.

¹⁾ G. Popovici, Anul dela Martie în Moldova. Convorb. lit. XXXIX pp. 204—205. N. Iorga, Istoria literaturii române II, p. 532. N. Iorga, Studii și Documente I—II p. XXVIII.

venirea lui Jurg Koryatowics pe scaun este înfățișată de istoricii noștri ca rezultat al unei reacțiuni ortodoxe ¹⁾ în contra catolicismului introdus și patronat de Lațco. Acest Jurg (George) Coriatovici a domnit de pe la începutul anului 1374 până către finea anului 1377 ²⁾. În timpul domniei acestui Litvan ortodox cad și primele începuturi de organizare bisericească în Moldova.

*
* *

Cronicarul Ureche în cap. III al cronicei sale zice, la domnia Jugăi-Vodă: «*Juga Vodă întrecut au pre domnii cei trecuți, de mai 'nainte de dânsul; că au trimis la patriarhia de Ohrida și au luat blagoslovenie, și au pus mitropolit pre Teoctist* ³⁾».

Trebue oare primit ca monedă adevărată și din cuvânt în cuvânt tot ceea ce ne spune cronicarul privitor la cesțiunea întemeierii mitropoliei, fără nici un discernământ, cum au făcut unii până acum?

Pe baza rezultatelor de până acum ale istoriei critice cred că nu. Și vom vedea îndată de ce.

Mai întâi Grigore Ureche 'și a scris cronica sa în secolul al XVII și anume între anii 1646 și 1647 ⁴⁾, deci pentru fapte din secolul al XIV Ureche eră tot cam pe atât de departe precum suntem noi astăzi de timpul în care el a trăit. Cronica lui Ureche apoi nu este altceva decât o compilațiune după diferitele anale și letopisețe slavone scrise la noi înainte de el; Ureche a prefăcut pe românește vechile letopisețe slavone, complectându-le unul prin altul, și dând contimporanilor săi tot ce se cuprindea în ele. Dar în partea sa mai veche, (pentru fapte din secolul al XIV și XV) compilația lui Ureche are mai multe greșeli, rezul-

¹⁾ D. Onciul Originile Principatelor op. cit. p. 252. N. Iorga, Studii și Documente I—II, p. XXVII.

²⁾ G. Popovici, Anul dela Martie în Moldova în Convorbiri literare XXXIX pp. 204—205.

³⁾ Letopisețele României de M. Cogălniceanu ediția a II p. 136. Emil Picot: La Chronique de Moldavie par Grégoire Ureche, Paris 1878 pp. 21—22.

⁴⁾ N. Iorga, Istoria literaturii române II p. 548. I. Bogdan, Discurs de recepțiune la Academie.

tate din cauza nepotrivirilor pe care el le întâmpinase în diferitele letopisețe ¹⁾). Din întâmplare între aceste greșeli ale lui Ureche cade și pasagiul referitor la întemeierea Mitropoliei de Juga, dimpreună cu cea mai mare parte a celor referate de el asupra acestui Domn. Ureche vorbește de un singur Domn Juga, căruia îi dă doi ani de domnie imediat înainte de 1400. Pe scaunul Moldovei însă au fost doi Domni cu numele de Juga ²⁾ unul e Juga sau Jurg (George) Koriatovici al nostru dela 1374—1377, iar altul este Juga dinaintea lui Alexandru cel Bun ³⁾. Ureche amalgamează în referatul său două notițe privitoare la două persoane deosebite. Va fi existat probabil o notiță scrisă de vre un călugăr în mănăstirea fondată de Iurg, prin care se însemnase pentru posteritate isprăvile organizatorice ale harnicului Litvan, iar o altă notiță va fi fost de bună samă, ca de obicei, cele două rânduri searbede pe care vechile izvoade le consacraseră lui Iuga II. Când prima notiță căzu în mână compilatorului, acesta, condus de asemănarea numelor, a intercalat-o la cea de a doua și astfel s'a ajuns la confundarea a două persoane și a două notițe diferite, precum ni se prezintă lucrul în cronica lui Ureche ⁴⁾. Pe lângă aceasta mai avem de adăugat, precum s'a observat deja de mai nainte vreme, că cea mai mare parte din cele referate de Cronica (la domnia Jugăi-Vodă) pentru timpul imediat înainte de 1400, trebuiesc replasate la domnia lui Jurg Koriatovici dela anul 1374 ⁵⁾ și următorii.

Cu aceste rectificări preliminare la textul în chestiune dela Ureche să venim acum la partea privitoare la întemeierea mitropoliei moldovenești de acest Iuga sau Iurg.

¹⁾ N. Iorga, Istoria literaturii române II 561.

²⁾ G. Popovici, Anul dela Martie în Moldova Convorb. lit. XXXIX p. 208, 209. 212 și 214. N. Iorga, Istoria lui Ștefan cel Mare pp 23—24.

³⁾ D-I Onciul (în articolul Juga Vodă din Convorbiri literare XVIII 1 squ. și în Originele principatelor române p. 252) crede că e unul și același Juga și la 1374 și la 1400, domnind adică în două rânduri.

⁴⁾ G. Popovici, Anul dela Martie în Moldova. Convorb. lit. anul XXXIX pp. 206, 207 și 208.

⁵⁾ Hașdeu, Istoria critică a Românilor I p. 90. D. Onciul, Originele Principatelor p. 234.

Între alte merite prin care Iuga-Vodă, «carele s'au arătat mai vrednic cu toate», a întrecut pe Domnii din nainte de dânsul, în primul rând cronică știe să povestiască, că Juga a trimis la patriarhia de Ohrida, de unde luând bine-cuvântare, au așezat mitropolit în țară pe Teoctist. Trei ar fi așa dar faptele care ar rezultă din acest referat al cronice: 1) că sub Juga s'a întemeiat mitropolia Moldovei; 2) că numele celui dintâiu mitropolit ar fi Teoctist, și 3) că așezarea acestui mitropolit s'a făcut cu bine-cuvântarea Patriarhiei de Ohrida. Dar când, din cele precedente, știm vrednicia de credință de care se bucură cronică lui Ureche mai ales pentru partea ei cea veche, se naște dela sine întrebarea: să fie oare toate cele trei puncte de mai sus acceptabile? Sau numai o parte din ele se pot admite și susține? Să vedem!

Primul punct că adecă mitropolia Moldovii s'a înființat de Juga (sau Jurg) pe la 1374 este admisibil pentru următoarele cuvinte:

a) La aducerea ortodoxului Jurg pe scaunul Moldovii am zis că boerii țării contribuiseră mult, punând de bună samă în el mari speranțe și așteptându-se la multe dela ortodoxia lui Jurg Koryatowics venind pe tron trebuia deci pe de-o parte să corespundă speranțelor, așteptărilor, ce se pusese în el; iar pe de altă parte era în însuși interesul său d'a se îngriji între altele—și poate de aceasta chiar în primul rând—și de organizațiunea bisericei moldovene, căci prin aceasta el, strein în țară putea foarte lesne să își câștige favoarea și simpatiile țării și poporului întreg, care era, precum am spus, ortodox.

b) Spiritul timpului și uzul de pe acel timp cerea ca îndată după constituirea politică a unui stat independent să se așeze în acea țară și o căpetenie bisericească, un mitropolit. Așa au făcut, de pildă, Bulgarii la 1186, când s'a restabilit din nou statul lor; așa au făcut apoi și Sârbii (cf. cap. I al acestei lucrări). Și tot așa au făcut și Românii din Muntenia, pe vremea voievodului Alexandru (cf. cap. III). În Moldova acum, sub Jurg, era, ca să zic așa, momentul psihologic pentru săvârșirea unui asemenea pas; căci Bogdan, întemeietorul statului, avusese de susținut lupte pentru-ca să asigure neatârnrarea statului, ce întemeiase, și

nu va fi avut răgaz să săvârșească și acest lucru; Lațco, sub influența regelui polon, trebuise să poarte grijă de ritul catolic. Urmașul său însă, Jurg, fiind un ortodox, trebuia să se îngrijiască neapărat și de așezarea unei căpetenii bisericești, unui mitropolit în țară.

c) Într-o consignațiune a tronurilor mitropolitane, după ordinea lor, intitulată: «Περὶ τῆς τάξεως τῶν θρόνων τῶν μητροπολιτῶν τίνες αὐτῶν λέγονται ἑξάρχαι καὶ ὑπέρτιμοι, τίνες ὑπέρτιμοι μόνον¹⁾», e vorba către finitul ei de ultimele mitropolii dependente de Patriarhia de Constantinopole. Mai întâiu ni se spune aci²⁾ că în timpul din urmă s'au numit doi mitropoliți în Ungro-Vlahia, că unul dintre ei, numit exarh al întregii Ungarii și Plaiurilor, ține locul celui din Nicomedia, că cel l-alt mitropolit (al unei părți a Ungro-Vlahiei) ține locul celui din Amasia. După acestea consignațiunea continuă ast-fel: «În timpul nostru fû orânduit și un mitropolit la Vidin și altul în Mavrovlachia. Și în Galitia, care eră o parte a Rusiei-mici. Iar mitropolitul Rusiei se scrie al Chievului și al Rusiei.» Mitropoliile din Țara-Românească știm că s'au înființat una la 1359, alta la 1370. Intervalul de timp dintre înființarea acestor două mitropolii și timpul, când scriă autorul consignațiunea sa, este designat prin ὕστερον=posteris temporibus. Mitropolia de Vidin s'a înființat pe la 1370³⁾; iar Mitropolia dela Haliciu s'a înființat, precum am arătat mai sus, în anul 1371. Despre mitropolitul Rusiei, consignațiunea zice că se scriă «al Chievului și al Rusiei». Și într'adevăr mitropolitul rusesc *Alexie* (1354—1378) se intitulă, în urma unei decisiuni ce se luă în Constantinopole, mitropolit al Chievului și Rusiei⁴⁾. Această titulatură el nu putea să o aibă de cât până în anul 1376, când se hirotonisi la Con-

¹⁾ Hieroclis Synecdemus et notitiae graecae episcopatum ex recognitione, Gustavi Parthey Berolini 1866 pp. 131—138.

Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων. Ralli și Pothlis Atena 1855 vol. V. pp. 490-495. (Cf. cap. II al acestei lucrări p. 27.)

²⁾ Gustav Parthey: Hieroclis Synecdemus op. cit. p. 137. Ralli și Pothli, Σύνταγμα op. cit. V p. 502.

³⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani I p. 551; II p. 28.

⁴⁾ Julian Pelesz: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche op. cit. I p. 337 și 339.

stantinopole încă un alt Mitropolit rusesc, *Ciprian*, ca mitropolit al Chievului și Lituaniei ¹⁾. Nici urmașul lui Alexie anume *Pimen* (1379—1389) nu putea fi mitropolit «al Chievului și Rusiei», din cauză că peste Chiev și Lituania era un alt mitropolit, Ciprian, recunoscut ca atare de Patriarhia din Constantinopole ²⁾. Numai în secolul al XV, după unirea celor două mitropolii, găsim că mitropolitul rusesc poartă din nou titlul de mitropolit al Rusiei și al Chievului ³⁾. Dar în secolul al XV de bună samă că consignațiunea noastră era de multă vreme scrisă; deci și titulatura mitropolitului rusesc coincide în mod surprinzător cu timpul când se înființară mitropoliile dela Vidin și Haliciu. Dar între mitropolia de Vidin și Haliciu consignațiunea pune și mitropolia Moldovei, pe care o numește *Μαυροβλαχία*. Pe timpul când se înființă mitropolia din Vidin, din Moldova și din Haliciu, și pe când mitropolitul rusesc se intitula «al Chievului și al Rusiei», sau câți-va ani mai târziu trăia și autorul consignațiunei noastre, căci el singur zice, despre toate aceste fapte că s'au săvârșit în zilele, în timpul său=ἐφ' ἡμῶν. După aceste indicii consignațiunea în chestiune a fost scrisă—aproape cu toată siguranța—în penultimul deceniu al secolului al XIV-lea. Atunci rezultă de aci, că mitropolia Moldovei era înființată înainte de 1380-1390, timpul, când admitem că a fost scrisă consignațiunea.

d) Indirect însuși *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* confirmă timpul, ce am admis pentru înființarea mitropoliei Moldovei; căci în anul 1393, la sinodul endemic din Constantinopole participă între alții și un mitropolit al Moldovei=τοῦ Μαυροβλαχίας ⁴⁾; iar în anul 1395 actele patriarchale vorbesc lamurit de τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Μαυροβλαχίας ⁵⁾. Prin urmare Patriarhia din Constantinopole știa în ultimul deceniu al secolului al XIV despre existența unei mitropolii a Moldovii, care de bună samă că fusese

¹⁾ Pelesz. Geschichte der Union op. cit. I p. 346.

²⁾ Julian Pelesz: Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom, op. cit. I p. 351.

³⁾ Pelesz, Geschichte der Union op. cit. I p. 354.

⁴⁾ *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* II, 167; II 174.

⁵⁾ Idem II, 241.

mai nainte vreme înființată. Că Actele Patriarhatului Constantinopolitan tac și nu amintesc nimic chiar în timpul, când cade înființarea mitropoliei Moldovei apoi aceasta se explică foarte lesne din faptul că mitropolitul așezat de Juga nu a primit bine-cuvântare dela Constantinopole, ci, precum vom vedea îndată, de aiurea.

Al doilea punct din referatul cronicarului Ureche, că a-decă numele celui dintâi mitropolit al Moldovii ar fi Teoctist, nu e admisibil. Un Teoctist a fost într'adevăr mitropolit al Moldovii, dar nu în timpul de care ne ocupăm aici, ci mai târziu și anume în secolul al XV¹). Ureche însă a strămutat pe acest mitropolit de mai târziu, Teoctist, ca mitropolit sub domnia lui Juga-Vodă, comițând astfel un mare anachronism²). Numele primului mitropolit al Moldovei așezat de Juga, rămâne așa dar necunoscut. Tot necunoscut rămâne și locul, unde va fi rezidat acest mitropolit dintâiu. Suceava nu a putut fi reședința lui, din cauză că nainte de Mușătești, capitala țării nu a fost în acest oraș.

Punctul al treilea din referatul cronicarului, că așezarea celui dintâi mitropolit al Moldovei s'a făcut adecă cu bine-cuvântarea Patriarhiei de Ohrida, a fost acceptat până acum mai de toți istoricii noștri. O asemenea părere însă, pentru cuvintele ce vor urmă aci îndată, mie cel puțin mi se pare inadmisibilă. Știut fiind faptul, că Ureche are multe confuziuni în partea veche a cronicii sale, atunci numai singură afirmațiunea lui despre Juga, că ar fi luat bine-cuvântarea Patriarhiei de Ohrida, nu e de loc hotărâtoare. Ba ce e și mai mult, s'a și observat deja că dacă Ureche a pus sub Juga binecuvântarea mitropolitului dela Ohrida, apoi această confuziune, sau transpunere de fapte, a făcut'o el, din cauza relațiilor de mai târziu (secolul XV) ce au existat într'adevăr între biserica Moldovei și Patriarhia de Ohrida, relații care au fost provocate, de sigur, de unirea

¹) I. Bogdan: Vechile cronicе moldovenești p. 144 și 194, apoi 249 și sequentes. Cronicе inedite, adaosul la cronicа sârbo-moldovenească p. 90 și 102.

²) N Iorga, Istoria literaturii române II p. 561 și 564.

patriarhiei de Constantinopole, la sinodul din Florența, cu Biserica romano-catolică ¹⁾.

O privire însă asupra stărei reale a lucrurilor în biserica ortodoxă, și în special în biserica autocefală dela Ohrida, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, ne va înlesni mult, cred,—în lipsa mărturiilor istorice contimporane—deslegarea cestiunei, dacă anume în acel timp ar fi putut să existe legături bisericești între principatul Moldovei și Patriarhia din Ohrida. Principatul Moldovei se întemeie într'un timp când biserica autocefală dela Ohrida eră redusă la minimul posibil al teritoriului supus jurisdicțiunei sale. Întinderea puterei sârbești spre sud mai ales și înființarea Patriarhiei sârbești contribuira mult la reducerea acesteia teritorială. Dar nu numai teritoriul jurisdicțional, ci și vaza acestui scaun eră foarte mult redusă în timpul acesta al predominării sârbești în Balcani: așa știm că scaunului arhiepiscopal al Ohridei nu i se acordă nici măcar onoarea de a fi «Prototronos» al Patriarhiei sârbești, locul acesta fiind ocupat de altul ²⁾. Dacă lucrul e așa, atunci nu văd care ar fi motivele ce ne ar face să admitem existența unor legături bisericești între un Stat, care se află încă la începutul existenței sale,—principatul Moldovei s'a întemeiat precum știm pe la mijlocul secolului al XIV-lea,—și între o biserică autocefală care din vechia întindere de odinioară rămăsese, în această vreme, numai cu infime părți și care din vaza de altă dată nu avea mai nimic. În lumea ortodoxă europeană mai erau în acest timp, de sigur cu totul în altă stare și în alte condițiuni, fiind bazate pe anumite alcătuiri de State alte trei patriarhate. Așa îndată peste Dunăre eră Patriarhia bulgară de la Târnova; apoi Patriarhia sârbească, în fine Patriarhia din Constantinopole. De bună samă că mai de grabă la una din aceste trei patriarhii trebuia să se gândiască cineva, voind să așeze un mitropolit de cât la aceea din Ohrida, care abia în ultimul rând putea fi luată în considerațiune. Și cum autoritatea patriarhului sârbesc se

¹⁾ N. Iorga, Istoria literaturii române II p. 561.

²⁾ C. J. Jireček :Recensiune asupra scrierii lui Gelzer; der Patriarchat von Achrida in Byzantinische Zeitschrift XIII p. 196.

întindea mai peste tot teritoriul de odinioară al Ohridei, nu este cu totul improbabil că, la o eventuală cerere pentru sfințirea unui mitropolit, Ohrida, cutropită și copleșită de autoritatea patriarhiei sârbești, nici să nu fi venit în considerațiune. Ar fi fost însă cu totul altceva, dacă statul moldovenesc s'ar fi întemeiat înainte de secolul al XIII. Atunci fără îndoială posibilitatea unor legături bisericești cu Patriarhia de Ohrida nu ar fi fost de loc exclusă, din cauză că pe acea vreme teritoriul supus jurisdicțiunii acestei Patriarhii se întindea, cum am spus mai sus (cap. I) până la Dunăre. În secolul al XV-lea legături bisericești cu Ohrida iarăși puteau să existe, și de fapt au și existat, din cauză că în acest secol autoritatea arhiepiscopului autocefal al Ohridei se întinde din nou— în urma distrugerii statului bulgar de Turci și a desființării Patriarhiei bulgare— iarăși până la Dunăre. Vechile drepturi ale Patriarhiei de Ohrida fură din nou confirmate la 1410 de împăratul bizantin. Arhiepiscopul de atunci al Ohridei Matei sfinți mitropoliți pentru Sofia și Vidin. Iar către mijlocul secolului al XV autoritatea Patriarhiei de Ohrida crescù și mai mult, în urma cuceririi despotatului sârbesc de Turci, la 1459, când Patriarhatul sârbesc de Ipek fu supus bisericeii de Ohrida, pe motiv că autocefalia bisericeii sârbești nu eră recunoscută de nici un conciliu ecumenic¹⁾. Și dacă legături bisericești între biserica Moldovei și Patriarhia de Ohrida puteau fi, și au și fost, după 1410, asemenea legături însă nu se pot susține prin nimic în jumătatea a doua a secolului al XIV-lea: mărturia cronicarului Ureche fiind după toată probabilitatea influențată de legăturile bisericești ce, de fapt au și existat între biserica Moldovei și Ohrida în secolul al XV, și anume: în urma sinodului dela Florența, când Patriarhia din Constantinopole subscrise unirea cu Biserica romano-catolică. Aceste legături bisericești de mai târziu, Ureche (cine știe ce l'a determinat la aceasta!) le a strămutat în mod greșit sub domnia lui Juga.

Dacă dar după cele desfașurate mai sus, legături bisericești nu puteau exista între biserica Moldovei și Ohrida în jumătatea a doua a secolului al XIV-lea se naște între-

¹⁾ C. I. Jirecek, Recensiune în *Byzantinische Zeitschrift* XIII p. 198.

barea, de unde a luat atunci Juga binecuvântare pentru mitropolitul ce a așezat în timpul domniei sale?

De oarece cea dintâiu mențiune istorică despre mitropolia Moldovei se face într'o consignațiune de tronuri mitropolitane, eșită din cancelaria patriarhiei constantinopolitane, lesne ar putea cineva să presupună cum că binecuvântarea la așezarea mitropolitului Moldovei pus de Juga s'a dat de patriarhul din Constantinople. Ipoteza pare a fi destul de plausibilă și cu mulți sorți de probabilitate, ea ar tentă chiar pe mulți să o accepte dela prima vedere. Dar e greu a o admite, a o susține din următoarele considerațiuni. Teritoriul moldovenesc dela nord făcea parte precum știm, din diecesa Haliciului. Și în anul 1371 însăși Patriarhia din Constantinople consimțise la ridicarea episcopului din Haliciu, Antonie, la rangul de mitropolit. Și dacă un rege ca Casimir cel mare al Poloniei putea să impună voința sa Patriarhiei din Constantinople, spre a i se acorda mitropolia ce cerea, acelaș lucru însă nu și-l putea permite un principe ca Litvanul Jurg, care domnia în acest timp în Moldova. Pe urmă e greu să admitem că la un interval de 3—4 ani după ce Patriarhia consimțise la înființarea mitropoliei de Haliciu, să revină și să ia o parte din teritorul pe care i-l recunoscuse cu cât-va timp mai înainte, și să înființeze o altă mitropolie nouă. Imprejurări identice din biserica ruscă din acelaș timp¹⁾ ne arată cu câtă greutate se putea decide Patriarhia din Constantinople la instituirea unei mitropolii nouă, mai ales când eră vorba ca prin înființarea acelei mitropolii nouă să se atace drepturi recunoscute deja unei alte mitropolii: Patriarhia respectă și ținea foarte mult la drepturile istorice. În fine dacă Patriarhia din Constantinople ar fi acordat binecuvântarea sa la așezarea mitropolitului Moldovei, atunci de sigur că Acta Patriarchatus Constantinopolitani ni-ar fi păstrat vre-o mențiune și despre acest fapt, cum ne-a păstrat despre celelalte mitropolii ortodoxe, care s'au înființat pe acea vreme cu consimțământul și binecuvântarea sa. Obținerea binecuvântării dela Constanti-

¹⁾ Pelesz: Geschichte der Union op. cit. pp. 334 sequen. și 390 sequentes.

nopole deci este lucrul cel mai puțin probabil. Decât atunci foarte lesne ar putea să întrebe cineva: de ce este menționată mitropolia Moldovei într'o consignațiune de origine patriarhală constantinopolitană, dacă Patriarhia nu îi a acordat binecuvântarea sa? Este foarte probabil că și Juga, ca toți acei cari doriau să așeze un mitropolit, se va fi adresat, în primul rând la Patriarhia din Constantinopole, ca să'i acorde binecuvântarea, dar pentru motivele de mai sus el va fi fost refuzat de Patriarhie. Juga însă urmărind și mai departe realizarea planului său, se va fi adresat și aiurea, la o altă Patriarhie, de unde putea să mai obțină acea binecuvântare. Și cred că s'a și adresat aiurea, precum vom vedea îndată, obținând chiar cea ce doria. Autorul consignațiunei venind apoi, între 1380 și 1390, să înșire scaunele mitropolitane dependente de Patriarhie, trece între celelalte mitropolii înființate în zilele lui (ἐφ' ἡμῶν) și pe a Moldovei, care dacă nu încă *de fapt*, apoi poate *de drept*, sau mai mult *in spe* eră considerată în cercurile patriarhale ca atârând de Patriarhie.

Dela Patriarhul sârbesc iarăși este greu a susține că s'a primit binecuvântarea, din cauză că această Patriarhie, dimpreună cu domnul și poporul se află până la 1375 sub greutatea anatemei ce aruncase asupra le Patriarhia din Constantinopole. Și ori cum asemenea lucruri trebuie să fi fost cunoscute în lumea ortodoxă din acel timp.

Dacă din cele expuse, nu se putea primi binecuvântare la așezarea mitropolitului dintâiu din vremea lui Jurg Coriatovici dela cele trei Patriarhii ortodoxe (Ohrida, Constantinopole și Ipek) despre care am vorbit, apoi atunci aceea binecuvântare nu se mai putea primi decât numai de la Patriarhia bulgărească din Târnova, singura Patriarhie ortodoxă, ce mai rămâne în Orientul european, după celelalte trei.

Și dela această Patriarhie și cred că a primit Jurg binecuvântare pentru mitropolitul său. Excepțională eră creierea acestei mitropolii, întru cât se abătea dela vâgașul comun: binecuvântarea Patriarhiei din Constantinopole, excepțională trebuia să fie și binecuvântarea acordată la așezarea mitropolitului. Pe lângă acestea apropierea geografică dintre Moldova și Patriarhia din Târnova vorbește de asemenea mult

mai mult pentru această Patriarhie, decât pentru ori-care alta. Dar cea-ce întărește și mai mult această părere este un fapt identic, petrecut cam în acelaș timp în biserica rusească, care fapt însă are nevoie de câteva lămuriri prealabile

Din cauza violențelor și grozăviilor Tătarilor scaunul mitropolitan rusc se mută la 1299 din Chiev mai întâiu în Vladimir (dela Clasma); iar mai pe urmă se mută și de aci încă mai la Nord și anume: în Moscova. Aceasta fu cauza unor turburări, care durară în Biserica rusă mai în întreg secolul al XIV-lea. Principii cari domniau peste Rușii dela Sud, cum bună oară la Halici, ori mai ales principii litvani, cari luaseră în stăpânire o mare parte din Rusia sudică dimpreună cu Chievul, voiau să aibă mitropolii proprii pentru țările lor, pentru ca să facă neatârnați de mitropolitul din Moscova pe Rușii de sub stăpânirea lor¹). Atunci pe lângă mitropolia din Moscova, se mai înființară în biserica rusă încă alte două mitropolii, și anume: cea dela Haliciu, și cea litvană dela Chiev²). Mitropolii ruși din Moscova însă luptară în contra celor două mitropolii nouă, tinzând la desființarea lor. Așa de pildă mitropolitul Teognost (1328—1353) om energic, capabil, reuși în anul 1347 să desființeze mitropolia din Haliciu, reducând-o iar la gradul de simplă episcopie³).

Încă pe când trăia mitropolitul Teognost un călugăr numit Teodoret se duse în anul 1352 la Constantinopole și spunând că mitropolitul rus Teognost a murit, ceru dela Patriarhie ca să i se dea lui demnitatea mitropolitană. Și de oare-ce Patriarhia nu îi încuviință cererea, el se duse atunci la Patriarhul bulgăresc din Târnova, care îl făcu mitropolit al Rusiei⁴). Un asemenea pas a fost făcut, deși nu se raportează, sub impulsunea marelui principe al Lituaniei, care avea Rusia sudică în stăpânire. Acest Teodoret se și consideră ca cel dintâiu mitropolit ruso-litvan. El 'și a stabilit apoi scaunul la Chiev și nu s'a îngrijit de loc

¹) Pelesz, Geschichte der Union op. cit. I, p. 335.

²) Ibidem I. p. 329.

³) Ibidem I. p. 336.

⁴) Ibidem I. p. 336.

de depunerea, ce a fost pronunțată asupra-i de Patriarhul din Constantinopole, Filotei¹⁾.

Există prin urmare precedente, când binecuvântarea cerută dela Patriarhul din Constantinopole pentru așezarea unui mitropolit, dar refuzată de acesta, este apoi acordată de Patriarhia din Târnova. Pe de altă parte tocmai atunci se află pe scaunul Moldovei un principe litvan, care neapărat că trebuia să cunoască cazul sfințirii lui Teodoret de Patriarhul din Târnova, în urma refuzului Patriarhiei din Constantinopole. Atunci deci va părea ca foarte admisibilă părerea, la care ne duc toate faptele desfășurate până acum, că Litvanul de pe tronul Moldovii se va fi adresat și el adecă, pentru așezarea mitropolitului, la Patriarhia din Constantinopole, dar de acolo va fi fost refuzat, nevroind Patriarhia să atace drepturi, pe care cu câți-va ani mai înainte le recunoscuse mitropolitului de Haliciu, din diecesa căruia se consideră ca făcând parte integrantă Moldova. Atunci Jurg Koryatowics nu va fi ezitat de loc să pășiască pe calea, pe care mai pășiseră cu puțin timp înainte compatrioții săi, și să ceară binecuvântare, pentru mitropolitul ce voia să așeze, dela Patriarhia bulgară din Târnova; cea ce după toată probabilitatea i se va și fi acordat.

Domnia lui George Koryatovici mai este însemnată în istoria Moldovei încă și prin faptul că el întinse hotarele țării spre miază-zi și răsărit. La 3 Iunie 1374 el avea deja în stăpânire Cetatea-Albă; căci la această dată dăruiește lui Iacșu Litavor, locoțiitorul său dela Cetatea-Albă, satul Zăbrăuții, pentru a îi răsplăti vitejia arătată în luptă contra Tătarilor²⁾. Dar în Cetatea-Albă—*Ασπρόκαστρον*, se află un vechiu scaun episcopal dependent de mitropolia Chievului³⁾. Prin întinderea stăpânirii moldovenești peste Cetatea-Albă intră deci și o episcopie în hotarele Moldovii. Înființarea și desființarea de mitropolii rusești din secolul al XIV, de care am pomenit mai sus, aduseră mari încurcături bisericești în ce privește singuritele eparhii, căci nu se mai știă

¹⁾ Pelesz: *Geschichte der Union* op. cit. I p. 337.

²⁾ Hașdeu, *Istoria critică* I p. 89.

³⁾ H. Gelzer: *Beiträge zur russischen Kirchengeschichte* op. cit. in *Zeitschrift für Kirchengeschichte* XIII, p. 252.

la care din mitropoliile existente aparțin. În atari împrejurări se poate foarte bine ca raportul de obediență în care stă episcopia dela Cetatea-Albă față de metropola sa de până atunci să fi slăbit¹⁾. Și cum Nordul Moldovei se află în dependență bisericească de Haliciu se poate iarăși foarte lesne admite că și episcopia din Cetatea-Albă să fi intrat în legături bisericești cu Haliciul. Înființându-se apoi de George Koryatowics mitropolia Moldovei, Haliciul va fi trebuit, de bună samă, să renunțe la drepturile sale de până atunci și asupra țării Moldovii, și cu aceasta, cred,—pentru câtva timp—și asupra episcopiei din Cetatea-Albă, cu care nu o legă legături vechi, trainice. Existența a două eparhii în Moldova în acest timp e confirmată de altfel și de Acta Patriarchatus Constantinopolitani, care au știre, precum vom vedeă în cele următoare, de existența a doi episcopi în Moldova: Iosif și Meletie, din care primul e chiar numit ca fiind episcop al Cetății-Albe.

IX.

Conflictul cu Patriarhia din Constantinopole.

În Orientul Europei Patriarhia din Constantinopole multă vreme s'a considerat (și de alții și de ea însăși) ca singura depositară a credinței celei adevărate, a ortodoxismului; în consecință ea a căutat în tot-d'auna să își spună cuvântul său la instituirea ori-cărei ierarhii nouă în aceste părți: binecuvântarea ei trebuia numai decât să se acorde. Și, când se găsea vre un principe, care nu vrea să țină socoteală de atari lucruri (cum e cazul proclamării patriarhiei sârbești de țarul Ștefan Dușan), sau când vre-o mitropolie se înființă altfel, decât cu binecuvântarea Patriarhiei din Constantinopole, sau «marea Biserică», cum se numia ea pre sine (ca, de pildă, cazul sfințirii primului mitropolit ruso-litvan de Patriarhia din Târnova), atunci un conflict cu Patriarhia din Constantinopole, care prin asemenea proceduri, se vedeă nesocotită, devenia inevitabil.

¹⁾ G. Popovici, Anul dela Martie în Moldova, în Convorbiri literare XXXIX p. 207.

Mitropolia Moldovei s'a înființat, precum am văzut mai sus, fără binecuvântarea, adică fără consimțământul Patriarhiei din Constantinopole. Mai curând sau mai târziu, după toate antecedentele, un conflict cu această Patriarhie trebuia să urmeze neapărat, căci Patriarhia nu putea să tolereze ca să i se nesocotiască acea prerogativă (acordarea binecuvântării) pe care o consideră ca a sa exclusiv. Dar nu numai din acest punct de vedere, ci încă și din altul, conflictul trebuia să urmeze. Biserica din Moldova nordică făcuse parte din diecesa Haliciului, care, cum știm, ca mitropolie, depindea de Patriarhia din Constantinopole. Patriarhul deci mai putea să ridice și pretențiuni directe asupra Bisericii moldovene, în contra nesocotirii, de Jurg, a drepturilor sale, pe care până atunci le exercitase asupra Moldovei prin mijlocirea episcopului, recte a mitropolitului din Haliciu. Și dovadă că o astfel de pretențiune a și fost ridicată de Patriarhie, este faptul că, cu ocaziunea numirii Protopopului Petru ca administrator al Bisericii moldovene, Patriarhia fără îndoială bazată pe astfel de considerente, căci alt ceva nu o putea îndreptăți de loc la aceasta, numește biserica Moldovei: «τὴν ἐκκλησίαν μὲν αὐτὴν»¹⁾.

Cât va fi trăit mitropolitul pus de Jurg Koryatowics nu i se va fi oferit ocaziune ca să își spună cuvântul său în afacerile Bisericii moldovene, fie din cauză că aceste afaceri nu îi erau bine cunoscute, fie din alte cauze. Dar în curând această ocaziune avea să i se ofere. Pe la 1387 pare că noul scaun mitropolitan înființat în Moldova sub Jurg Koryatowics deveni vacant²⁾. Pe de o parte această

¹⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II p. 244.

²⁾ D-l D. Onciul (Convorbiri literare XIX pe 1885 pag. 339 seq) pune sedisvacanța în anul 1387, pe baza faptului că în acest an Petru Mușat, Domnul Moldovii, depune jurământul de fidelitate către regele Poloniei în fața mitropolitului Chievului. Acest fapt arată că nu numai mitropolia Moldovei, ci și cea de Haliciu eră în acest timp vacantă, căci numai în astfel de împrejurări se putea recurge la mitropolitul dela Chiev, dela care atârnase mai nainte vreme diecesa Haliciului.

sedisvacanță¹⁾, iar pe de alta faptul că și de data aceasta din nou se procedă de Domnul Moldovii în contra voinței Patriarhului, numindu-se mitropolit fără consimțământul Patriarhiei vor grăbi producerea conflictului. Acest din urmă fapt mai ales dădu motiv suficient Patriarhiei din Constantinopole d'a interveni în afacerile Bisericei moldovene, numind ea un alt mitropolit pentru Moldova, fără a lua în considerațiune că deja se numise un altul în țară și încercând apoi ca pe acest mitropolit să îl impună Moldovei. Astfel ne reprezentăm începutul și cauzele conflictului cu Patriarhia²⁾.

Să încercăm însă acum pe baza puținelor și incompletelor mărturii ce avem, reconstituirea—pe cât e posibilă—a faptelor.

Pe vremea când deveni vacant scaunul mitropolitan al Moldovei, adică pe la 1387, domnia în această țară Petru Mușat, din noua dinastie a Mușăteștilor. Acest Domn puse în fruntea Bisericei moldovene, ca mitropolit, chiar pe un membru al familiei sale, anume pe *Iosif*, care fusese mai

¹⁾ Însăși *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* (II, 278) mărturisesc implicit că numai cu prilejul unei vacanțe a scaunului mitropolitan se putea amesteca Patriarhia în afacerile Bisericei moldovene; căci numai la o astfel de ocaziune își putea permite Patriarhul să trimeată *un alt mitropolit* în Moldova, și dacă s'ar fi înființat atunci, cu ocaziunea trimiterii, această mitropolie, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani* ar fi spus-o de sigur.

²⁾ În această privință a predominat până acum părerea exprimată mai întâiu de Golubinschy și dată apoi la noi în circulațiune de episcopul Melhisedec, că adică Patriarhia s'ar fi amestecat în afacerile Bisericei moldovene cu ocaziunea venirii prin aceste părți a aventurierului Tagară, care ar fi hirotonisit un episcop pentru Moldova. Părerea aceasta nu e bazată pe nici o mărturie istorică. Mai întâi Tagară s'a amestecat numai în afacerile bisericei din Galiția, unde după moartea lui Antonie (sau și a succesorului lui Antonie) a hirotonisit, dându-se drept patriarh, pe călugărul Simeon ca episcop (Pelesz I, 392—393). În Moldova nu se adeverește prin nimic că s'ar fi amestecat, și nici nu putea să hirotonisiască aci pe cineva, din cauză că, episcopii moldoveni de atunci erau deja sfințiți de mai nainte vreme de către Antonie al Haliciului, iar în afacerile bisericei galițiene Tagară s'a amestecat numai târziu după moartea lui Antonie.

nainte hirotonisit episcop de către mitropolitul Antonie al Haliciului ¹⁾).

Iosif fusese sfințit episcop pentru Cetatea Albă ²⁾), care eră pe atunci a Moldovei, probabil numai pentru scurt timp ³⁾). Împreună cu Iosif Acta Patriarchatus Constantinopolitani mai menționează încă și pe un al doilea episcop în Moldova, tot pe această vreme. Episcopul acesta se numește *Meletie*; hirotonisirea lui s'a făcut, probabil, tot de mitropolitul Antonie al Haliciului. Timpul când a fost hirotonisit nu se poate fixa. Se știe însă numai atât sigur despre el, că în anul 1401 murise. Locul unde va fi rezidat acest episcop, iarăși nu este numit nicăieri; se presupune însă a fi fost Suceava ⁴⁾).

¹⁾ Timpul, când a fost hirotonisit Iosif ca episcop, nu se poate determina de cât cu aproximație. Ori în ce caz anul 1373 (Ion A. Grigoriu: *Notițe istorice asupra lui Iosif I. (Ioasaf) Mușat*, titlul pe copertă și pag. 52) nu se poate susține, căci în acest an Mușăteștii încă nu veniseră pe tronul Moldovei, domnia lui George Koryatovics înecând către finele anului 1377. (G. Popovici, *Anul dela Martie, Convorb. lit. 39. p. 205*), abia după această dată poate fi vorba de venirea Mușăteștilor pe tron, și hirotonisirea lui Iosif numai sub Mușătești, cred, că a putut avea loc, adică, sub Petru Mușat, deci dela anul 1378 înainte. Ca ultim termen, peste care hirotonisirea lui Iosif nu mai putea avea loc, s'a dat anul 1391, socotit (G. Popovici, *Anul dela Martie, Conv. lit. 39. p. 207*) ca an al morței lui Antonie. Dar nici acest an nu se poate susține, din cauză că nu e sigur că Antonie al Haliciului a murit în acest an, ci e cu mult mai probabil că Antonie a murit mai nainte și că până la anul 1391 el să mai fi avut încă și un alt succesor (Pelesz I, 354 și 392). Se știe că în 1391 mitropolia de Haliciu eră vacantă și că Patriarhul serie (Acta Patr. Const. II. 157-158) călugărului-preot Simion ca să ia asupra-și administrarea Bisericei din Haliciu până la numirea unui alt păstor pentru acea biserică. De succesorul lui Antonie, care va fi fost înainte de 1391, Iosif nu a putut fi hirotonisit, căci Acta Patr. Const. (II 529) se opun. Atunci deci timpul hirotonisirii lui Iosif se poate restrânge și mai mult, și anume chiar mai nainte de 1387. Cred că intervalul dela 1378 (când Mușăteștii sunt pe tronul Moldovi) și 1387 (când după toată probabilitatea, Iosif a fost pus mitropolit de Petru Mușat, scaunul devenind vacant) e timpul în care cade hirotonisirea lui Iosif.

²⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II, 529.

³⁾ N. Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetăței Albe* p 78.

⁴⁾ D. Onciul. *Prelegerile sale ținute la Universitate în anul 1900. Curs Stenografiat de D-ra E. Belu. Euseb. Popovici Istoria bisericească (traducere) II p. 43.*

Iosif fiind pus mitropolit de Petru Mușat, pare a fi continuat să rezideze și mai departe tot la Cetatea-Albă²⁾. Practica, uzul cerea ca la așezarea unui mitropolit să se acorde bine-cuvântarea unei Patriarhii. De unde a primit Iosif o asemenea bine-cuvântare—și e probabil că o a primit—când a fost așezat ca mitropolit, nu s'ar putea spune cu siguranță. Cu toate acestea însă denumirea de *σερβο-επίσκοπος*, ce îi o dau Acta Patriarchatus Constantinopolitani (II, 528) pare a vorbi pentru faptul că o asemenea binecuvântare i se va fi acordat de Patriarhia sârbească, care acum nu se mai află sub anatema, ci fusese recunoscută ca atare și de Patriarhul constantinopolitan. Dela Ohrida credem că nu, pentru aceleași cuvinte, ce le am amintit în capitolul precedent. În nici un caz însă delă Patriarhia din Constantinopole *nu*.

Așezarea și acestui al doilea mitropolit al Moldovei, fără bine-cuvântarea — consimțământul — Patriarhiei din Constantinopole, nu mai putea fi încă multă vreme tolerată de aceasta. Ce demersuri va fi făcut Patriarhia în primul timp, față de cele petrecute în Moldova, nu se știe. Dar prin anul 1390 sau 1391 Patriarhia trimise în Moldova pe un delegat al său anume Teodosie³⁾. El va fi început de bună samă cu tratativele, cari ar fi avut drept rezultat o înțelegere între ambele părți, o împăcare. Nu se ajunsese însă la aceasta din cauză că pretențiile Patriarhiei, se vede, vor fi fost prea mari, se va fi cerut din primul moment—cum s'a cerut și mai târziu—sacrificarea necondiționată a mitropolitului Iosif din familia Mușăteștilor, lucru de care Moldovenii, în frunte cu Domnul lor, el însuși un

¹⁾ Până în ce vreme va fi continuat să rezideze aci, nu se poate ști. Poate că după moartea lui Meletie, Iosif se va fi mutat la Suceava, unde eră scaunul domnesc. Poate că la mutarea lui din acest oraș să fi contribuit și faptul că Cetatea-Albă, după ce fu cât-va timp sub stăpânirea moldovenească, veni iar sub Genovezi, cari se așezară din nou în ea, fie cumpărând'o, fie ocupând'o fără rezistență (N. Iorga, Studii istorice asupra Chilieii și Cetății-Albe, p. 78). Dar nu e exclus nici faptul că Iosif să fi rămas încontinuu în Cetatea-Albă până în timpul lui Alexandru-cel-Bun.

²⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II, 531.

Muşat, nici nu vor fi voit să audă. Ce e mai mult. Acta Patriarchatus Const. (II, 531) ştiu să ne spună despre acest Teodosie, că a trebuit să se întoarcă numai decât înapoi=ἐγόρπισε σύντομα, care fapt nu putea avea loc de cât din cauza pretenţiunilor exagerate ale Patriarhiei. De aceea şi expedierea grabnică peste hotar a trimisului patriarhicesc.

De starea lucrurilor în Moldova, pe care trimisul o cunoscuse cu ocaziunea venirii sale, el a trebuit să raporteze Patriarhiei. Numai acum Patriarhia, după ce fu mai bine, mai de aproape informată, se hotărî la un pas definitiv, hotărâtor. Imputernicit al ei, cu însărcinarea de a trata, sau d'a se informa la faţa locului,—când cu tratările nu mergea,—şi d'a raporta, Patriarhia nu mai trimise de data aceasta; ci procedă în altfel: mult mai energic. La nesocotirea ce îi o făcuseră Moldovenii, răspunse şi ea tot prin o nesocotire: contra mitropolitului Iosif, pus de Domnul Moldovii, patriarhul numi atunci, din propria sa autoritate, ca mitropolit, pe un arhiereu grec, care se numia *Ieremia*. Atunci Moldova avu doi mitropoliţi: unul Iosif, localnic, din familia domnească, numit cu voiă ţării, a Domnului, şi funcţionând deja de câţiva ani ca mitropolit, altul, *Ieremia*, străin, grec de neam, numit (recte impus) ţării de Patriarhie, şi care venind în ţară, trebuia să ocupe cu forţa scaunul, în contra voinţei ţării, şi să înlăture pe mitropolitul deja existent în ţară. În astfel de împrejurări aflându-se cei doi mitropoliţi-rivali, nu va fi greu să afirmăm, că Domnul şi boerii nu vor fi ezitat de loc în alegerea lor, neputând, fără îndoială, în nici un caz primi sacrificarea mitropolitului Iosif.

Ieremia veni în ţară ca să îşi ia în primire scaunul, pe care i-l acordase Patriarhia, dar pe care el singur, urmă să 'şi-l ocupe. Moldovenii îi făcură cunoscut însă, că ei au deja mitropolitul lor. *Ieremia* încercă atunci să se impună mitropolit cu forţa, fu însă alungat din ţară. Ca să îşi răsbune de un asemenea afront, pe care îl îndurase el, mitropolitul trimis de Patriarhie, asvârli asupra Bisericii moldovene anatema: asupra capilor ei, adică asupra celor doi arhierei din ţară, cum şi asupra Domnului, boierilor şi poporului, atât asupra celor vii, cât şi asu-

pra celor morți. Anatema aceasta, aruncată de Ieremia asupra întregii țări a Moldovei, confirmându-se de Patriarhie, conflictul eră acum declarat, ruptura eră făcută.

Venirea în țară a lui Ieremia și anatematizarea Moldovii cad în anul 1392, adică, după 1390—91, timpul când fû trimis în Moldova Teodosie și Martie 1393¹⁾; la această din urmă dată, Ieremia intitulându-se mitropolit al Moldovei, fără însă a fi în realitate, se află deja în Constantinopole și participă la sinodul patriarhal. În actele patriarhiei îl găsim odată (II, 170) iscălit: *ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης τῆς Μαυροβλαχίας Ἱερεμίας*. Acest Ieremia fu mai târziu (și anume în August 1394²⁾) numit de Patriarhie ca mitropolit la Târnova, în Bulgaria. În anul 1393, imperiul bulgar fû cucerit de Turci, și în timp ce statul căzû sub puterea Turcilor, Biserica bulgărească, după desființarea Patriarhatului bulgar, și după ducerea în exil a ultimului patriarh bulgar Eftimie, căzû și ea sub jurisdicțiunea Patriarhiei din Constantinopole³⁾. În astfel de împrejurări alungatul mitropolit al Moldovei, Ieremia, capătă o altă eparhie.

După declararea conflictului, și mai ales după ce pe tronul moldovenesc se făcû schimbare de Domn, nu lipsi și de o parte și de alta a se face încercări pentru apianarea conflictului și ridicarea anatemei, trimețându-se în acest scop mijlocitori. Așa pe la începutul anului 1395⁴⁾, Domnul de atunci al Moldovei, Ștefan, trimise la Constantinopole pe protopopul Petru, pentru ca să mijlocească acolo iertarea episcoșilor și împăcarea. Patriarhia nu luă însă în samă propunerile Domnitorului; ea dădû mersului lucrurilor o altă întorsătură. Dispoză ca protopopul Petru, care venise la Constantinopole ca să mijlocească împăcarea, să ia cârmuirea (provisorie) a mitropoliei din Moldova; ca să aibă dreptul de a săvârși toate cele bisericesti, în afară de hirotonie; dar mai ales să se silească să alunge

¹⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II p. 167. Conf. apoi și II, p. 174, și II p. 178 etc.

²⁾ Acta Patr. Const. II. p. 223.

³⁾ Jirecek: Geschichte der Bulgaren p. 350.

⁴⁾ Adecă înainte de data: Mai 1395 (Acta Patr. Const. II p. 241.

pe episcopii falși ce se aflau acolo în țară, ca astfel să poată obține Domnul și poporul iertare de aforisirea ce se pronunțase asupra-le. Cărmuirea aceasta (provisorie) a protopopului Petru aveă să dureze, după Patriarhie, până ce se vor aplană lucrurile sau până ce Moldovenii vor primi pe Mitropolitul trimis de Patriarhie, Ieremia, care atunci, în Mai 1395, se află deja la Târnova (ὧν γὰρ περὶ τὸν Τρίναβον ἐπιδημῇ), sau în fine până ce se va luă de Patriarhie vre-o altă dispozițiune ¹⁾.

În acelaș timp (Mai 1395) Patriarhia mai emite, tot în această cestiune, încă alte patru acte, care ni s'au păstrat.

Cel dintâi ²⁾ din ele este o poruncă (Ἐνταλμα) prin care Patriarhia conferă protopopului Petru cărmuirea provisorie a mitropoliei Moldovei, pe care țară actele patriarhale o denumesc cu această ocaziune Rusovlachia=Ῥωσοβλαχία³⁾. Protopopului Petru i se concede administrarea mitropoliei Moldovei «cu toate drepturile și prerogativele cuvenite ei»; el are dreptul să cerceteze și să judece în cestiuni bisericesti și civile, care i se vor aduce înainte, și să se pronunțe asupra lor; el va pedepsi pe preoții, ce se vor face vinovați prin diferite abateri dela datoriile lor, el va face anagnoști, va sfinți biserici; iar în privința hirotonisirei preoților și diaconilor, el va examina mai întâi pe cei ce voiesc să se dedice carierei preotești, apoi pe cei ce îi va găsi demni de o atare misiune să îi trimeată la vre-unul

¹⁾ Acta Patriarhatus Constantinopolitani II p. 241.

²⁾ În ordinea în care sunt publicate. Acta Patriarchatus Constantinopolitani II pp. 241—243.

³⁾ „Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος παραδίδωσι τῷ ἐντιμωτάτῳ πρωτοπαπᾷ τῆς Ῥωσοβλαχίας, κυρῷ Πέτρῳ..... τὴν οἰκονομίαν καὶ διοίκησιν τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Ῥωσοβλαχίας“... Aci Țara Moldovei (ca și mai jos II, 243, II, 244, II, 245) este denumită Rusovlachia. Numirea aceasta indică atârnarea bisericească de mai nainte de mitropolia Haliciului, pe care legatură Patriarhia o susține și pentru acest timp. *Rusovlachia* este deci formată de Greci (în mod analog cu Ungro-Vlahia) fără îndoială cu înțelesul de Vlahia cea depedentă de Rusia, adecă bisericește dependentă de mitropoia Rusiei (căreia Moldova fusese mai nainte subordonată și cum Patriarhul o considera încă) iar politicește de „regele Poloniei, principele Lituaniei și Rusiei“. (Cf. D. Onciul. Titlul lui Mircea cel Bătrân, Convorbiri literare XXXV p. 1019).

dintre arhieriei din vecinătate, spre a-i hirotonisi, așa că fără voința și fără constimțământul său nimeni să nu se hirotonească; i se dă apoi sfatul d'a învăța și conduce poporul conform voinței lui Dumnezeu. În urmă Patriarhul îndreptându-se către Moldoveni, atât către popor, cât și mai ales către cler (οἱ ἱερεῖς, οἱ ἱερομόναχοι, οἱ μοναχοὶ καὶ ὅσοι τῆς ἱερατικῆς εἰσὶ τάξεως), cere ca să asculte de protopopul Petru, trimisul și împuternicitul său; căci la din contră Patriarhul se va mâniă pe cel ce nu va primi pe cel trimis și împuternicit de el.

Al doilea act ¹⁾ este o scrisoare a Patriarhiei adresată Domnului de atunci al Moldovei, Ștefan. Din această scrisoare vedem că protopopul Petru adusese Patriarhului scrisori din partea Domnului Moldovei, prin care scrisori de bună samă că se ceruse iertarea episcopilor, împăcarea lucrurilor; că protopopul se rugase și el mult de Patriarch ca să acorde episcopilor iertare și să'i lase acolo la locurile lor în țară. Patriarhul declară apoi că—din cauza iubirei ce o are față cu Domnitorul—îi ar fi împlinit ori-ce alt-ceva îi ar fi cerut; cererea lui însă privitoare la iertarea episcopilor moldoveni nu îi o poate îndeplini, din cauză că îl opresc canoanele, zice Patriarchul, care nu poate să lase pe acei episcopi (pe care el îi consideră și apostrofă ca nebinecuvântați, tâlhari, curvari și furi) să hirotonească preoți și să liturgisească, adăugând că ei fără socotința sinodului patriarchicesc au răpit biserica Moldovei. În urmă Patriarhul pune Domnitorului ca condițiune de căpetenie, la împăcarea lucrurilor, alungarea din țară a celor doi episcopi; numai atunci când episcopii vor fi goniti din țară va putea adevărat Domnul și boerii și poporul (atât cei vii, cât și cei morți) să capete ridicarea afuriseniei. Pe urmă Patriarchul face cunoscut Domnului că administrarea bisericei moldovene a fost încredințată protopopului Petru, exarh și dikeu al Patriarhului Constantinopolitan. Cu această ocaziune Patriarchul spune că a trebuit să-l forțeze ca să primească această însărcinare, protopopul nevroind de loc să accepte, și numai după ce l'a amenințat cu ex-

¹⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II pp. 243—244.

comunicarea, l'a putut determina ca să primiască. În fine Patriarchul intervine pe lângă Domn ca să vie protopopului în ajutor, spre a alunga pe acei episcopi falși din țară, căci numai în acest caz Patriarchia ar putea să le trimită un mitropolit, conform canoanelor și cu binecuvântarea sinodului patriarchicesc ¹⁾

Al treilea act ²⁾ este o scrisoare adresată de Patriarch celor doi episcopi din Moldova: Iosif și Meletie. Data ei este tot Mai 1395. Scrisoaraa această e sub ori-ce critică. Idee de tonul în care e redactată și de felul cum vorbește Patriarchul față de cei doi episcopi din Moldova, ne putem face arătând cu ce epitete îi trata Patriarchul. Așa el îi numește: „ψεματένιοι ἐπίσκοποι.... ἀνθρώπους ἀδίκους καὶ παρανόμους καὶ πολιτευομένους ἔξω τῶν θείων καὶ ἁγίων κανόνων, ὅτι ἡρπάζατε ἐκκλησίαν.... καὶ πολλὰ ἀναίσχυνται.... ἔχω σας ἀργούς καὶ ἀφορισμένους ὡς παρανόμους καὶ κακοὺς ἀνθρώπους καὶ κλέπτας καὶ μοιχοὺς καὶ ληστές“..... O întreagă serie de gratificări una mai necuviincioasă ca alta! Ele privesc mai mult pe cel ce le proferă, de cât pe cei la care erau adresate. În această scrisoare înfrumusețată cu flori de stil (ca epitetele de mai sus), Patriarchul spune episcopilor că le-a mai scris încă și mai nainte și le-a interzis conducerea bisericei moldovene, de oare-ce ei își au arogat această conducere, lucrând în contra canoanelor și gonind pe adevăratul și legalul lor mitropolit (Ieremia), Se miră mai ales cum de nu le ie teamă de moarte, cum de nu se întricoșează de chinurile iadului, mai ales că Patriarchul a aflat că episcopii sunt deja bătrâni. Le co-

¹⁾ Aci eră tot nodul cestiunei: mitropolitul de atunci al Moldovei, Iosif, nu aveă binecuvântarea, adecă nu eră așezat cu consimțământul Patriarhieii; de aci neconformitate cu canoanele, de aci cuvinte aspre la adresa episcopilor; de aci denumirea lor încontinuu numai de episcopi, deși unul din ei (Iosif) indeplinia funcția de mitropolit, și tocmai ridicarea lui la acest grad nu voia să o recunoască Patriarchia, care însă, de alt-fel, când eră vorba numai de biserica Moldovei, o numește mitropolie. Patriarchul ținea la înlăturarea mitropolitului pus de țară contra voinței lui, pentru ca să poată el trimite un altul care, fiind așezat cu binecuvântarea sa, aveă să recunoască și jurisdicția Patriarchiei asupra bisericei Moldovei

²⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II, pag. 244.

munică apoi și lor că protopopul Petru s'a rugat foarte mult pentru iertarea lor, dar nu îi s'a îndeplinit cererea, pe d'oparte canoanele oprind acest lucru, pe d'alta ei fiind afurisiți de mitropolitul lor, rămân totuși la locurile lor și slujesc. În urmă le face și lor cunoscut că administrarea bisericii moldovene a fost încredințată protopopului Petru și termină prin a le pune în vedere ca să plece din Moldova, și, pentru mântuirea sufletelor lor, să vină la sinodul patriarchal ca să facă pocăință pentru păcatele comise, căci... *να σὰς βοηθήσῃ εἰς τὴν ψυχὴν σὰς, εἰ μὴ νὰ ἔλθῃτε ἐνταῦθα.*

Cel de al patrulea ¹⁾ act este o scrisoare a Patriarhului adresată către clerul, boierii și poporul din Moldova ²⁾, prin care le comunică ceea ce noi știm deja, că adecă protopopul Petru venind la Constantinopole s'a rugat mult ca Patriarchul să ridice de asupra-le afurisirea ce o aruncase peste ei mitropolitul alungat și pe care Patriarchia o confirmase. Li se comunică că numai cu următoarea condițiune le poate acorda iertarea de blestem: să alunge adecă pe acei episcopi, să evite de a primi dela ei binecuvântare, căci ei sunt „*ἐξω ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τοῦ θεσπότητος μας, τοῦ Χριστοῦ*“, că pe protopopul Petru pe care l'a văzut că e om bun, înțelept și învățat (*καλὸν καὶ φρόνιμον καὶ παιδευμένον ἄνθρωπον*) l'a însărcinat cu cârmuirea provisorie a bisericii Moldovei până la venirea înapoi a mitropolitului trimis, sau până ce Patriarchia va lua vre-o altă dispozițiune etc.

*
* *

Cum vedem din aceste patru acte, condițiunea principală pe care o pune Patriarchia la aplanarea conflictului eră alungarea celor doi episcopi, care, după ea, răpiseră biserica Moldovei, pentru ca pe urmă să poată trimite Patriarchia un alt mitropolit, cu binecuvântarea sa, cea-ce im-

¹⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II p. 245.

²⁾ Οἱ ἐν τῇ ἁγιωτάτῃ τῆς Ῥωσσοβλαχίας μητροπόλει εὕρισκόμενοι εὐλαβέστατοι κληρικοί, ἱερεῖς, ἱερομόναχοι, μοναχοὶ, ἄρχοντες καὶ ὁ λοιπὸς χριστιανισμὸς τοῦ κυρίου λαοῦ.....

plicit va să zică recunoscând jurisdicțiunea Patriarhiei din Constantinopole. Dar nimeni în țară (ca să nu mai vorbesc de cei doi episcopi) nici Domnul, nici boierii, nici poporul nu puteau primi o asemenea condițiune. Scrisorile patriarhale deci, cerând ceea ce nu se putea acorda, vor rămâne fără efect; asemenea va rămâne și conflictul tot în starea de până atunci. Date fiind împrejurările din Moldova, nu am putea afirma că însărcinarea, dată de Patriarhie protopopului Petru d'a administra biserica Moldovei, a devenit o realitate. La Constantinopole protopopul a trebuit să primească o asemenea însărcinare, fiindcă îi se impusese cu sila. Intorcându-se însă înapoi în țară e foarte probabil că el nu va fi făcut caz și uz de o însărcinare impusă, mai ales când, urmând însărcinării, trebuia să lucreze în contra șefilor săi bisericești, episcopii Iosif și Meletie, care, cu tot blestemul aruncat asupra lor, au rămas la locurile lor, și au continuat să împlinească și mai departe servicii religioase, cum pentru Iosif vom și avea ocazie s'o constatăm ceva mai târziu. Dar și mai mult de cât acestea vorbește în favorul tezei ce susținem încă un alt fapt. Domnul de atunci al Moldovei, Ștefan, nu putea în nici un caz să primească alungarea sau înlocuirea episcopilor, căci unul din ei, Iosif, era, cam am văzut deja, membru al familiei domnitoare a Mușăteștilor. În fine o altă dovadă și mai convingătoare, că toate încercările făcute de data aceasta de Patriarhie, (bine înțeles și numirea protopopului Petru ca administrator provisoriu al bisericei Moldovei) au rămas fără nici un rezultat, este faptul că numai după câte-va luni de zile după venirea deputațiunei moldovene dela Constantinopole, vedem pe Patriarhie începând—pe un alt ton,—din nou tratativele. Ceea ce de bună samă că nu ar fi mai avut loc, în cazul când dispozițiunile ce luase cu câte-va luni mai înainte 'și ar fi avut efectul țintit.

Așa în Septembrie acelaș an (1395), deci peste patru luni dela data actelor de mai sus găsim¹⁾ că Patriarhia Constantinopolitană în înțelegere cu împăratul bizantin (Manuel Paleologul) trimite pe mitropolitul Mitilenei εὐς τῶ

¹⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II, 256—257.

μέρη τῆς Βλαχίας, unde aveà să reguleze cele ce Patriarhul îi comunicase verbal (αὐτοστομάτως), cum și cele ce erau coprinse în scrisorile adresate către stăpânitorii de acolo. Mitropolitul acesta al Mitilenei însă ti mai porunci Patriarchia să meargă și în părțile Moldovei (εἰς τὰ μέρη τῆς Μαυροβλαχίας), unde cu cât-va timp mai nainte se aruncase βάρος ἀφορισμοῦ asupra unor episcopi. Patriarchia ordonă imputernicitului său, ca cu privire la acei episcopi, să nu facă nimic în favorul lor; iar cu privire la popor îi dă voie să procedeze conform împrejurărilor locale (κατὸς ἂν ἔθροις τὰ κατ' αὐτούς), păzind și prescripțiunile canonice.

În ce privește Țara Moldovei nu se știe pozitiv ce demersuri va fi făcut trimisul patriarchicesc, trecând prin țară. Un lucru însă este sigur că nici de data aceasta nu ajunse Patriarchia la nici un rezultat, căci conflictul dură încă câți-va ani și după această dată. De remarcat însă e un lucru și anume că de data aceasta Patriarchia mai pogorâse tonul, întru cât lăsase plenipotentului său latitudinea d'a proceda, în ce privește poporul țării, conform circumstanțelor locale.

În Ianuarie 1397 fû trimis în Nord mitropolitul Betleemului Michail, om cunoscător al uzanțelor și limbei locului, ca comisar extraordinar al Patriarhului (ἐξάρχος). Pe lângă regularea încurcatelor raporturi ale eparhiei galițiene cu mitropolia Rusiei ¹⁾, mitropolitul de Belleem aveà să încerce și în Moldova, să vadă dacă nu ar putea realiza o împăcare, și dacă nu ar fi cu putință să ia cel puțin provisoriu cârmuirea bisericei moldovene ²⁾. Dar nici această încercare d'a aplană conflictul cu Moldova nu dădû vreun rezultat. Și nici nu putea să dea câtă vreme Patriarchia rămânea tot la condițiunea pusă dela început (alungarea episcopilor prin care ti se deschidea calea d'a numi ea un alt mitropolit). Un lucru însă cred că trebuie remarcat și anume faptul că Patriarchia e aceea care tot trimite mereu delegați pentru ca să trateze despre aplanarea conflictului. Aceasta arată interesul mare ce se puneà în sfe-

¹⁾ Gelzer. Beiträge zur russischen Kirchengeschichte op. cit. p. 265 și Pelesz I 393—395.

²⁾ Acta Patriarhatus Constantinopolitani II p. 278.

rele patriarhale pe această cestiune, dela a cărei rezolvare depindea întinderea jurisdicţiunii patriarhale peste o nouă mitropolie.

X.

Aplanarea Conflictului.
Recunoaşterea mitropolitului Moldovei Iosif
de Patriarchie.

Patriarhul Antonie IV, sub care, cum văzurăm mai sus, pretenţiunile patriarhale, atinseră, în anul 1395, culmea, muri în anul 1397 ¹⁾. Lui îi urmă, însă numai pentru scurtă vreme, Callist II, după care în 1398 urcă treptele scaunului patriarhal Matei, care, precum vom vedea din cele ce urmează, eră animat de sentimente mai paşnice.

Şi pe tronul Moldovii, se succedară către finea secolului al XIV-lea, prin amestecul streinilor, repede câţi-va domni, până ce în fine în 1400 ²⁾, la 23 April (după cronica bistriceană) se urcă pe tronul acestei ţări Alexandru cel Bun, al cărui merit de căpetenie este consolidarea statului. Când Alexandru cel Bun ocupă tronul, ţara eră bântuită de o îndoită criză: una politică, provocată de certurile pentru domnie şi complicată prin amestecul străinilor, şi alta bisericească: conflictul ce dură deja de mai mulţi ani între Patriarchie şi Ţara Moldovii. Criza politică, neintrând în cadrul acestui studiu, este lăsată la o parte pentru a urmări numai mersul şi rezolvarea celei bisericeşti.

Acum când şi pe tronul patriarhal şi pe scaunul domnesc sunt alţi oameni de cât acei care provocaseră conflictul, aplanarea lui deveniă cu mult mai lesnicioasă.

Şi într'adevăr chiar această direcţie—aceea a împăcării—o şi luaseră lucrurile, precum se constată dint'un act patriarhal cu data de 1401 Mai, când conflictul încă dură, când rezolvarea lui, deşi nu mai eră îndepărtată, încă nu se făcuse. La această dată avem o scrisoare patriarhală ³⁾,

¹⁾ Acta Patriarhatus Constantinopolitani II, p. 581.

²⁾ D. Onciul, Cursul din 1900, litografiat de D-ra E. Belu p. 303 şi G. Popovici, Anul dela Martie în Convorbiri XXXIX, p. 219,

³⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II, 494—495.

către mitropolitul Ungrovlachiei, în care cetim că mitropolitul nu a dat voie unui preot din Moldova anume Isidor să se așeze în Țara Românească și să officieze servicii divine, pe motiv că acest preot fusese hirotonisit de episcopul din Moldova Iosif, care la acea dată era tot sub blestemul patriarhal, ce încă nu fusese ridicat. Patriarhia scrie mitropolitului Ungrovlachiei dispozând ca preotul Isidor să fie primit în această țară ¹⁾ și să i se dea voie să slujească, de oare-ce hirotonia efectuată de Iosif,—cu toate că el este încă sub vină,—este valabilă. Această scrisoare însă mai este importantă încă și dintr'un alt punct de vedere. Ea ne arată anume stadiul în care se află atunci conflictul. Mersul ce îl luaseră deja lucrurile trebuia să ducă la împăcare. Așa ni se spune că deja mai nainte de acest timp (Mai 1401) sinodul patriarhal luase o dispozițiune, ce era de o natură cu totul împăciuitoare: dispozase anume ca preoții și poporul din Moldova să fie iertați de blestemul ce se aruncase asupra țării ¹⁾, rămânând numai episcopii și conducătorii țării încă sub blestem până ce se va cerceta sinodicește și cauza lor. Timpul când s'a luat această dispozițiune de sinodul patriarhal nu se poate determina de aproape, adică dacă s'a făcut mai nainte de suirea lui Alexandru cel Bun pe tronul Moldovii, sau îndată după această suire. Fie într'un timp sau într'altul, un lucru poate să fie afirmat cu certitudine, anume, că o asemenea măsură împăciuitoare nu se putea lua de cât, după-ce ajunse pe tronul patriarhal Matei (1398), sub care se și făcu în urmă împăcarea definitivă.

¹⁾ Merită să fie semnalată și constatarea unui alt fapt pe care o face tot această scrisoare patriarhală din Mai 1401. Anume că în Țara Românească pe acea vreme nu se aflau „părinți duhovnicești“, la care să se mărturisiască poporul, Patriarhia scrie mitropolitului Ungrovlachiei ca să ia măsurile necesare pentru îndreptarea acestui rău, rânduint „în fie-care loc al enoriei de sub tine părinte duhovnicesc pe cel care îl ai mai încercat din ei ca să primiască mărturisirile celor ce viu la ei și fă și acest lucru cu îngrijire, fiind-că e dintre cele mai trebuincioase“.

²⁾ „...Καὶ πρότερον διεκρίθη συνοδικῶς, ὅ τε λαὸς ἅπας συνεχωρήθη συνοδικῶς καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῶν, καὶ μόνοι οἱ ἄρχοντες, ὥς αἵτιοι τῆς ἀπειθείας, ἐνεκαλοῦντο, καὶ οἱ ἐπίσκοποι ὑπὸ ἀργίαν ὑπέμειναν, μέχρις ἂν συνοδικῶς ἐξετασθῇ τὸ κατ' αὐτῶν“...

Una dintre cele dintâi griji ale lui Alexandru cel Bun fû aplanarea conflictului cu Patriarchia. Prin lunile Maiu sau Iunie a anului 1401 el trimise la Constantinopole o deputațiune compusă din boeri și clerici cu scrisori din partea Domnului către Patriarchie, în care Domnul se rugă pe de-o parte pentru aplanarea conflictului, iar pe de alta pentru iertarea episcopului Iosif și recunoașterea lui ca șef spiritual al bisericei din Moldova. Scrisorile Domnului Moldovii, în afară de un mic fragment din vorbirea delegaților săi, intercalat într'o scrisoare patriarchală, nu s'au păstrat. Ceea ce ni s'a păstrat însă referitor la această deputațiune, referitor la cele ce s'au hotărât în această ces-tiune de Patriarch și de sinodul său, sunt două acte pa-triarchale, din care, în acelaș timp, se poate lesne deduce care a fost coprinsul scrisorilor Domnului Moldovei Cel dintâiu ¹⁾ din ele, cu data de 26 Iulie, 1401 este însuși actul oficial dat de Patriarchul Matei și de sinodul său, prin care se pune capăt conflictului și se recunoaște ca mitropolit al Moldovii Iosif, pe care actele patriarchale până la această dată îl numiseră consequent numai «episcopul Iosif». Dată fiind deci importanța acestui document, ne vom opri și noi puțin asupra coprinsului său, relevând ceea ce e mai de samă în el

Așa: ni se spune aci că Alexandru, pe care actul îl numește μέγας βοεβόδας πάσης Μολδοβλαχίας, a trimis o solie compusă din boierii săi (ἀρχοντας αὐτοῦ) și din ieromonachi, la Patriarch și la sinodul său, rugându-l ca să acorde iertare episcopului Iosif, osândit sinodicește de Patriarchul Antonie, pe motiv că ar fi fost unde-va episcop sârbesc (ὡς σερβοεπίσκοπος ὧν πόθεν) și că venind în Moldova ar fi încălcat fără drept biserica de aci; că din pricina aces-tei încălcări a fost trimis de Patriarchie în acea țară ar-chiereul Ieremia, care însă a trebuit să se întoarcă înapoi, aflând acolo ca episcop pe Iosif; că Ieremia a aruncat a-tunci blestem asupra întregului popor și asupra episcopului Iosif. Pe urmă documentul acesta ne comunică, ca și scri-soarea patriarchală de care fu vorba mai sus, că bleste-mul a fost ridicat de-asupra poporului, cum și de asupra

¹⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II, 528—530.

episcopului, (rămânând acest din urmă interzis însă, până ce cauza lui va fi cercetată sinodicește, fiind de față și Ieremia); dar, ca și precedenta scrisoare patriarhală, fără să ne determine mai de aproape timpul când s'a efectuat acea ridicare a blestemului, ci denotându-l numai în mod general, nedeterminat prin cuvântul ὅτερον. Cum am spus deja, aceasta a avut probabil loc după suirea patriarhului Matei pe scaun, și poate chiar și după venirea lui Alexandru cel Bun pe tronul Moldovii. Mai departe documentul ne spune cum acum Domnul Moldovii cu toți boerii săi, cu clerici, ieromonachi, monachi, și prin scrisori și prin soli, s'au rugat pentru iertarea episcopului Iosif, ca să poată oficia el cele sfinte și să nu mai fie fără episcop poporul lor cel numeros. Actul adaogă apoi că Ieremia nu poate fi de față la sinod, când se va pertracta cauza lui Iosif, fiind trimis de Patriarchie ca mitropolit la Târnova; că episcopul Iosif nu a venit de alt undeva, precum ziceau unii pe timpul când a fost hirotonisit și trimis în țară Ieremia, ci este de acolo din țară, localnic (τοπικός) și rudă cu stăpânitorii țării (συγγενῆς τῶν τοῦ τόπου ἀποθέντων); că Iosif a fost trimis din țară cu învoirea tuturor la mitropolitul Galiției (care aveă însărcinare d'a hirotonisi episcopi la episcopiile Rusiei-mici, între care eră și Cetatea Albă), care l a hirotonisit ca episcop pentru Moldoveni, așa că dela început a fost Iosif ca episcop la ei, și nu a venit din altă parte, precum s'a zis, nici nu a încălcat acea biserică. Acestea avându-le în vedere Patriarchul și sinodul său, au decis ca să trimeată în Moldova pe ieromonachul Kir Grigorie, călugăr, și pe dascălul de sfânta evanghelie Kir Manuel Archontele, diacon, ca să cerceteze la fața locului, cum stau lucrurile, și dacă vor afla, din mărturiile tuturor: a domnitorului, a boerilor, a clericilor, a ieromonachilor și monachilor, că Iosif a fost într'adevăr hirotonisit de mitropolitul Galiției ca episcop pentru Moldoveni și nu a venit din altă parte, atunci să i se deă voie să officieze cele sfinte, să hirotonisească preoți, diaconi, să sfințească biserici etc. Iar kir Ieremia, dacă nu va fi mulțămît cu aceasta, n'are de cât să aducă cestiunea din nou naintea sinodului, și atunci se va decide în privința lui în conformitate cu canoanele; căci Patriarchia a socotit că nainte

de judecată e nedrept ca unul din ei (Ieremia) să se bucure de drepturile episcopale, iar celalt (Iosif) să fie sub interdicție, neusurpând locul său, ci fiind hirotonisit de acel care eră în drept să facă acest lucru. Actul termină prin a da sfaturi lui Iosif cum să se poarte în activitatea sa pastorală: să fie adică blând, pașnic cu clericii; prescripțiuni referitoare la hirotonie, așa diaconii să fie în vârstă de 25 de ani, iar preoții 30. Documentul poartă în fine data de 26 Iulie 1401 și iscălitura Patriarchului cu mâna proprie.

Cel de al doilea act patriarchal ce ni s'a păstrat ¹⁾, este o scrisoare a patriarchului din Constantinopole către Domnul Moldovii Alexandru, cu aceeași dată (Iulie 1401), ca și actul precedent. Coprinsul acestui al doilea act este aproape egal cu al celui dintâiu, exceptând numai câte-va pasagii, unde ni se dau câte-va lămuriri mai mult. Voiu releva mai mult aceste pasagii, cari adaogă ceva nou la cele deja cunoscute din actul precedent. Așa, cetim aci că deputațiunea moldovenească a scuzat pe episcopul Iosif înaintea patriarchului în modul următor. «Kir Iosif e om din țară (localnic) rudă cu stăpânitorii; a fost hirotonisit episcop al Moldovei de mitropolitul Antonie al Galiției, că el nu cere de cât ca Patriarchul să'l binecuvinteze pe el ca creștin și călugăr». Mai departe documentul ne înșiră trimișii patriarchali în Moldova, fie ca să ia în stăpânire biserica acestei țări, fie ca să trateze despre aplanarea conflictului. Ei sunt, întâi Kir Teodosie, care, cum am spus mai sus, nu a isprăvit nimic și s'a întors îndată înapoi, apoi Ieremia, a cărui trimitere, în afară de blestemul aruncat asupra întregii țări, asemenea n'a avut nici un rezultat favorabil pentru Patriarhie, în urmă mitropolitul Betleemului, care asemenea nu a reușit să ia în stăpânire biserica moldovenească. Ni se spune mai departe ce motive adusesse episcopul Iosif pentru ca să se scuzeze înaintea Patriarchiei, anume: el zisese că dacă până atunci nu a scris și nu a trimis din parte-i pe nimeni la Patriarhie, apoi aceasta a fost din cauză că în țară s'au întâmplat răboaie și mai

¹⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II, pp. 530—533.

ales au avut loc dese schimbări de domnie—ceea ce istoricește și este adevărat;—că el a voit de mai nainte vreme să trimeată soli și scrisori la Constantinopole, dar a fost împedecat dela împlinirea acestei intențiuni. Mai departe documentul ne spune că patriarchul a împuternicit pe cei doi trimiși ai săi în Moldova ca să cerceteze: Grigore și Manuel, că, dacă vor găsi lucrurile la fața locului așa după cum a afirmat deputațiunea moldovenească, atunci Patriarchia, prin anumite scrisori, le dă deplină putere ca să așeze pe Iosif ca adevărat, legal mitropolit=ὁς γνήσιος μητροπολίτης, în țară, acordându-i dreptul d'a săvârși toate câte îi compet lui ca mitropolit.

De și coprinsul acestor două documente, în afară de cele câte-va lămuriri mai mult din al doilea, este aproape acelaș, totuși există, într'un punct, o deosebire între ele. destul de însemnată, pentru ca să rămână neremarcată, Primul document, actul sinodal încheiat de patriarhie cu ocazia aplanării conflictului, spune că lui Iosif i se va da dreptul unui *episcop* dacă cercetarea la fața locului va afla lucrurile precum se afirmase; cel dal doilea, scrisoarea adresată Domnului Moldovii, spune mai mult, că Iosif va fi recunoscut adecă ca adevărat *mitropolit* al țării, dacă cercetarea îi va ieși favorabilă. Nu cred că această deosebire în redactarea celor două acte la pasagiul în cestiune să fie datorită întâmplărei, sau jocului de stil al scriitorului, ci ea ne pune, cred, și mai mult în evidență starea lucrurilor de până atunci, adecă funcționarea și recunoașterea lui Iosif ca mitropolit în țară, fără însă să i se fi acordat această recunoaștere și din partea patriarhiei constantinopolitane, care abia acum, când lucrurile erau aproape de definitivă împăcare, consimte să recunoască pe Iosif, pe care actele patriarhale îl numise până atunci consequent numai episcop, ca mitropolit, și această recunoaștere se face deocamdată numai în scrisoarea adresată Domnului Moldovii, nu și în actul sinodal.

Un lucru rezultă cu destulă claritate din aceste două documente, anume că Patriarchul și sinodul său erau animați de cele mai pașnice sentimente, că aveau mare bună voință și își dădeau silința ca să aplaneze odată—și chiar cât mai curând—conflictul cu Moldova, ce durase

atâta vreme; căci dacă nu ar fi așa, apoi atunci de sigur că Patriarchia nu ar fi dat celor doi trimiși ai ei dreptul d'a recunoaște pe Iosif ca adevărat mitropolit, și aceasta chiar înainte de a se ști, dacă rezultatul cercetării lor avea să iasă favorabil lui Iosif, sau nu.

Aceste două documente sunt și singurile ce ni s'au păstrat în Acta Patriarchatus Constantinopolitani cu privire la aplanarea conflictului. În privința celor săvârșite de delegații patriarhali în Moldova, în privința rezultatului cercetărilor lor la fața locului nu găsim nimic. Greu însă nu este—pe baza celor două documente precedente—să ne reprezentăm lucrurile așa după cum au trebuit să se desfășure.

Delegații patriarhali aveau însărcinare dela Constantinopol să cerceteze în țară, întrebând pe domn, boieri și clerici, dacă într'adevăr Iosif a fost sfințit episcop pentru Moldoveni de mitropolitul Galiției și dacă nu cum-va a venit din altă parte. Și dacă din mărturiile celor întrebați va rezulta că faptul așa este, atunci Patriarchia, fără a mai dispune alt-ceva, împuternicise deplin pe cei doi delegați ai săi, ca să recunoască și să așeze pe Iosif ca adevărat mitropolit în țară. Întreb numai: cine se putea găsi în toată Țara Moldovii care să spună într'altfel, de cât cum se afirmase dela început, că Iosif adecă nu a venit de nicăieri, și că a fost hirotonisit pentru Moldova de mitropolitul Haliciului? Mai ales când întreaga Țară doriă pacea bisericească: aplanarea conflictului, și când și faptul în sine al hirotonisirii lui Iosif eră într'adevăr așa, precum se afirmase de Moldoveni înaintea sinodului patriarhal! De aceea lucrurile au trebuit să ia acest curs: delegații patriarhali au venit în țară, și cercetând, au aflat din mărturiile tuturor că lucrul așa eră precum se afirmase. Atunci ei, conform împuternicirii ce li se dăduse de mai înainte, și pe baza unor anumite scrisori, patriarhale, nu vor fi întârziat să recunoască, să proclame pe Iosif ca adevărat mitropolit al Moldovei. În modul acesta: prin recunoașterea mitropolitului Iosif de Patriarchie, se termină prin luna August, sau cel mai târziu în Septembrie 1401, conflictul cu Patriarchia, după ce ținuse un deceniu. Mitropolitul Iosif este astfel și cel dântăiu mitropolit al Moldovii recunoscut de Patriarchia din Constantinopole.

Faptul acesta al așezării (recte a recunoașterei) mitropolitului Moldovii de către Patriarchia din Constantinopole este cunoscut și cronicarului moldovenesc Grigore Ureche. Ei zice în cronica sa ¹⁾ la domnia lui Alexandru cel Bun: «*Intâia dată au trimis [Alexandru] la Patriarchia dela Răsărit, de au luat bine-cuvântare și au făcut mitropolit*». Dar Ureche, cum vedem din însuși vorbele sale, nu știa că sub Alexandru cel Bun fusese vorba, nu chiar de o așezare, ci numai de o recunoaștere din partea Patriarchiei Constantinopolitane (pe care el o numește «dela Răsărit») a mitropolitului existent deja de mai nainte vreme în țară. Pe urmă Ureche nu a avut posibilitatea să se informeze nici în ceea ce privește numele mitropolitului (după el) așezat. Ori cum însă spusele lui, deși într-o cât-va necomplete și alterate, confirmă deplin, cele petrecute la începutul domniei lui Alexandru cel Bun privitor la recunoașterea mitropolitului Moldovii Iosif de către Patriarchia din Constantinopole.

XI.

Stabilirea scaunului mitropolitan la Suceava.

Alexandru cel Bun are nu numai meritul de a fi aplanat, în modul cel mai onorabil pentru Moldova, conflictul cu Patriarchia, ci încă un altul și mai mare, anume: acela că este și cel ce s'a interesat de aproape de organizațiunea bisericeii moldovenești ²⁾).

Dacă mitropolitul Iosif, putuse, până în timpul recunoașterii sale de Patriarchie, să rezideze în Cetatea Albă, pe numele căreia el fusese hirotonisit, apoi după recunoașterea lui de Patriarchie el nu mai putea să rezideze aiurea, ci numai acolo, unde eră capitala țării, unde rezida și Domnul,

¹⁾ M. Cogălniceanu: Letopiseștele României I p. 137.

²⁾ Cele spuse în acest capitol deși fac parte dintr'o altă cestiune, anume cea a organizării bisericeii moldovene sub Alexandru cel Bun, pe care mi-am propus să o fac într'un alt studiu viitor, dimpreună cu timpul lui Ștefan cel mare, totuși din cauză că stabilirea scaunului mitropolitan la Suceava e în prea strânsă legătură cu aplanarea conflictului,—e chiar o urmare a acestei aplanări,—nu m'am putut abține d'a nu atinge acum, aici, în trăsări generale, această cestiune.

adecă la Suceava. Și dacă înainte de 1401 încă nu își va fi luat reședința la Suceava, apoi dela această dată înainte de sigur că da. Cronicarul Ureche știe să ne povestească despre Alexandru cel Bun următoarele: «*Și îi au dat [mitropolitului] scaun o sfântă mănăstire în orașul Sucevei să fie mitropolie lângă curtea domnească*»¹⁾.

Care să fie oare acea «sfântă mănăstire» dela Suceava, în care Cronicarul spune că Alexandru stabili reședința mitropolitului?

Până mai anii trecuți la marginea dinspre Răsărit a fostei capitale a Moldovei, Suceava, se aflau ruinele mărețe ale «Bisericei Mirăuților»²⁾, care fusese situată în marginea orașului, în dreptul cetății. Această parte a orașului poartă de asemenea numele «Mirăuți». În privința timpului, când a fost zidită această biserică, și în privința persoanei, care a ridicat biserică, nu ni s'a păstrat nimic sigur. «Biserica din Mirăuți» sau «biserica Mirăuțului» după o tradițiune se zice că ar fi fost întemeiată în secolul al XIV-lea de Dragoș-Vodă³⁾. O altă tradițiune spune că ar fi zidit-o Juga-Vodă⁴⁾; și anume pe locul unde mai înainte de aceasta a fost o biserică de lemn⁵⁾. În fine după alții, se zice că ar fi fost zidită de Juga-Vodă în anul 1399⁶⁾. Pe baza acestor date ale tradițiunii s'a crezut și se crede că biserică Mirăuților e singura biserică din Suceava, care datează din timpul dinaintea domniei lui Alexandru cel Bun. Această părere găsește o confirmare în chiar cuvintele de mai sus ale Cronicarului Ureche, care nu ne vorbește despre acea mănăstire din Suceava, în care se stabili reședința mitropolitului, ca de o mănăstire care se înființă atunci de Alexandru cel Bun, ci ca de una, care există de mai înainte

¹⁾ M. Cogălniceanu, Letopisețele României I p. 137.

²⁾ În timpul din urmă biserică a fost restaurată. (Cfr. Calendarul Școalei române pe 1905, Suceava pag. 44).

³⁾ Isidor de Onoia: Biserica Mirăuților din Suceava, Cernăuți 1892 pag. 2.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ Calendar pe anul 1888. Cernăuți p. 127.

⁶⁾ Schematismus der Bucovinaer gr. or. Archiepiscopal Diöcese für das Jahr 1894 pag. 36.

vreme. Numai e de observat că pe acea vreme «biserica Mirăuților» nu eră, ca mai târziu, o simplă «biserică» ci o mănăstire.

În această mănăstire (mai târziu numai biserică) a Mirăuților, cred că a trebuit să își ia reședința mitropolitul Iosif. Câte-va fapte vin să confirme această părere. Atât în gura poporului cât și în actele care s'au păstrat din secolele trecute, biserica Mirăuților este numită «mitropolia cea veche» cu hramul sfântului George ¹⁾. Și din timpul lui Alexandru cel Bun încoace, nu se face amintire nicăieri de nici o altă biserică mitropolitană, până târziu de tot în secolul XVI, când a devenit mitropolie (nu se știe în care an) biserica Sfântului George, care fusese începută la 1514 de Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, dar terminată abia la 1522 de fiul lui Bogdan, Ștefan ²⁾. Pe urmă însuși Cronicarul Ureche ne spune că acea «sfântă mănăstire», în care își luă mitropolitul reședința, eră lângă curtea domnească. Și în adevăr biserica Mirăuților este și cea mai apropiată de Cetate. Dar nici de Curtea domnească nu este prea departe ³⁾, ci e chiar în fața ruinelor vechi ale Curței domnești din Suceava ⁴⁾.

În Cetatea-Albă însă, unde residase până acum mitropolitul Iosif, se aflau și moaștele Sfântului Ioan cel Nou. Ele fură asemenea aduse la Suceava în anul următor (1402).

Sfântul Ioan cel Nou se născuse pela începutul secolului al XIV lea în orașul Trapezunt. Fu negustor și ca atare întreprinse călătorii pe mare. Într'una din aceste călătorii porni odată pe corabia unui «*Frânc*» ⁵⁾ cu mărfuri dela Trapezunt la Cetatea-Albă. Întră în discuție asupra religiunii cu căpitanul corăbiei («*Frâncul*»), care eră de legea apuseană și pe d'asupra om iute mânios. Se certară; căci căpitanul încercase în zadar să'l abată pe Ioan dela credința lui orto-

¹⁾ Isidor de Onciul op. cit. p. 2.—Index Zolkieviensis în Candela anul III Cernăuți 1884 pp. 550—552.

²⁾ Isidor de Onciul op. cit. p. 2 și sequentes.

³⁾ S. F. Marian, Sfântul Ioan cel nou dela Suceava, Schiță istorică, București 1895 p. 31.

⁴⁾ D. Onciul, cursul litografiat amintit p. 318.

⁵⁾ Adecă a unui „Italian“.

doxă, dar fû învins în discuție și rușinat, de aceea jură să își răsbune. Ajungând la Cetatea-Albă căpitanul se duse la eparchul cetății care eră un «Persian»¹⁾ defaimă pe Ioan înaintea lui, și insinuă, spunând, că Ioan dorește să treacă singur la legea persienească a Eparchului. Eparchul s'a bucurat de această veste și a chemat pe Ioan la sine. Venind el însă declară de iscodiri răutăcioase cele ce eparchul aflate, și la îndemnul eparchului d'a îmbrățișa legea persienească, răspunde Ioan, la rândul său, îndemnând și el pe eparch să treacă la legea creștinească. Eparchul caută atunci să'l constrângă cu forța să își renege legea, Ioan declară că nu va face aceasta niciodată. Urmează atunci supunerea lui la diferite torturi, și în fine uciderea lui de un «jidov», care îi taie capul, pe când eră târât de un cal, de coada căruia fusese legat martirul. Fu pus apoi de creștini într'un sicriu în biserica din Cetatea-Albă, unde stătu apoi 70 de ani²⁾.

Martirizarea lui Ioan avu loc cam pe la anul 1330, când Tătarii și stăpâneau într'adevăr Cetatea albă³⁾.

Sub Alexandru cel Bun și mitropolitul Iosif se hotări a se aduce moaștele Sfântului Ioan de acolo din Cetatea-Albă la Suceava. Atunci un boier cu oaste fû trimis. Acesta și aduse cu mare pompă moaștele martirului la Suceava. Domnul, boierii și clerul îi au eşit întru întâmpinare. Moaștele aduse au fost depuse cu cinste «în sfânta mitropolie în luminata sa Cetate Suceava, unde eră scaunul domniei sale»⁴⁾.

Anul în care au fost aduse moaștele la Suceava este, după părintele Marian⁵⁾, 1402.

Cronicarul moldovenesc Ureche, independent, poate, de biografia de mai sus a sfântului Ioan cel Nou scrisă în secolul al XV de Grigorie Țamblac, are și el cunoștință de aducerea moaștelor Sfântului Ioan la Suceava. El zice:

¹⁾ Adeacă: „Tătar“.

²⁾ S. F. Marian, Sfântul Ioan cel nou op. cit. pp. 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18.

³⁾ N. Iorga Chilia și Cetatea-Albă op. cit. p. 37.

⁴⁾ S. F. Marian. Sfântul Ioan cel nou pp. 20—23.

⁵⁾ Ibidem, pp. 24—29 și 37.

«Și dacă s'au văzut luminat în cinstea domniei *în doi ani ai domniei sale* fiind mai întreg și mai cu minte de cât cei trecuți înaintea domniei lui și multe râvnind și nevoind spre cele de folos sufletului său, adus'au cu mare cheltuială, din țară păgână sfintele moaște ale marelui mucenic Ioan Novi și le au pus într-o sa vestită Cetate, ce este orașul Sucevei, cu mare cinste și pohvală, de fericirea Domniei sale și de paza scaunului său»¹⁾.

Tot în legătură cu așezarea scaunului mitropolitan în acea «sfântă mănăstire» din orașul Suceava, Cronicarul Ureche mai știe să ne povestiască despre Alexandru cel Bun, că «au dat multe sate și ocini să fie de poslușanie sfintei mitropolii. Dat'au și o samă de ținuturi în eparchia mitropolitului, făcându-l mitropolit legei»²⁾. Cum vedem Ureche vorbește aci de donațiuni, pe care Alexandru cel Bun le a făcut mitropoliei din Suceava. Afirmățiunea lui Ureche ar fi trebuit să fie crezută, chiar în cazul, când ea nu s'ar fi putut adevăra și prin documente contemporane dat fiind faptul—și constatat deja în cele precedente—că informațiunea lui Ureche începe acum să fie cu mult mai sigură ca până acum. Dar, din fericire, spusele cronicarului sunt confirmate și prin documente, emanând chiar dela Alexandru cel Bun, și chiar din acest timp. Așa: există un document dela Alexandru cu data de 6911, adică 1403 Ianuarie 7 prin care face o donațiune mitropoliei din Suceava. Documentul acesta a fost dus de mitropolitul Dosoftei împreună cu alte documente și odoare ale mitropoliei, precum și dimpreună cu moaștele sfântului Ioan cel Nou, în Polonia, unde el s'a refugiat în anul 1686, pe vremea războiului dintre Ioan Sobiescky regele Polonilor și dintre Turci³⁾. Mai târziu însă și anume în anul 1783, moaștele au fost din nou aduse la Suceava: împăratul Iosif II vizitând acest oraș, a fost rugat de Suceveni ca să dispună a li se aduce înapoi moaștele sfântului; lucru pe care împăratul l'a și acordat. Documentele și odoarele însă au

¹⁾ M. Cogălniceanu *Cronicele României* t. I p. 137.

²⁾ Ibidem.

³⁾ D. Onciul, *Cursul amint* p. 318—320.

rămas tot în Polonia ¹⁾. Chrisovul însă din 7 Ianuarie 1403. prin care se face prima donațiune mitropoliei Sucevei a fost publicat într'o revistă polonă ²⁾ Prin acest chrisov Alexandru cel Bun dăruiește două moșii nu mitropoliei, ci «episcopiei» sale. În acest an (1403) însă, nu existau în Moldova alte episcopii, ci numai mitropolia, și prin urmare episcopia pomenită de Alexandru cel Bun în chrisovul său nu poate fi alta, de cât mitropolia din Suceava. Abia într'un alt document intern contemporan din anul 1407 este numit Iosif, ceea ce el și eră în realitate, mitropolit ³⁾. Pe urmă cele două moșii dăruite în 1403 de Alexandru «episcopiei» sale, se constată mai târziu că sunt ale mitropoliei din Suceava. Deci donațiunea din 1403 este făcută mitropoliei din Suceava.

XII.

Mănăstiri.

Vieața monastică, adusă în Țara-Românească dela sudul Dunărei, fû introdusă de aci și în Moldova, tot într'a doua jumătate a secolului al XIV-lea, când se înființară și în această țară cele dintâi mănăstiri. Printre călugării sălășluiți în cele mai vechi mănăstiri moldovenești, vor fi fost de bună seamă și discipoli ai renumitului Nicodim din Țara-Românească, mai ales cărturarii; căci numai așa ne putem explica cum se face de găsim între cărțile dela mănăstirea Neamțul un manuscript al corespodenței lui Nicodim, cu vestitul patriarch bulgar, Eftimie, precum și un tâlc al evangheliilor, de Teofilact, care a fost contemporani cu Nicodim ⁴⁾. Mănăstirile acestea însă nu erau numai locașuri în care se practică evlavia, pietatea religioasă, sau, în care puținii cărturari se îndeletniciau și cu meșteșugul

¹⁾ Asupra acestor documente s'a făcut în Candela III (1884) un inventar de G. Popovici.

²⁾ Dodatiek tygodniony przy Gazecie Lwowskiej 1854 No. 39—40 de Wolanski.

³⁾ Arhiva istorică I, 1, 140.

⁴⁾ N. Iorga, Istoria literaturii religioase p. X. Melchisedec Catalogul manuscriptelor din Neamț, în Revista p. ist. arch. și filolog, II 130, 139.

condeiului, ci, la vreme de nevoie, în trecut ele au servit, în multe împrejurări, și de azile, în care își găseau refugiul, de multe ori dimpreună cu avutul lor, cei goniți de multele și marile nevoi ale vremii; de aceea vom găsi cele mai multe mănăstiri—și în deobște pe cele mai vechi—construite, prin munți, în locuri greu de pătruns, adăpostite și aparate de natură.

Cea mai veche dintre mănăstirile Moldovii este mănăstirea *Neamțul*. După o tradițiune, consignată de Melchisedec ¹⁾, mănăstirea Neamțului s'ar fi întemeiat de către trei părinți asceți numiți Sofronie, Pimen și Silvan, veniți aci cu ucenicii lor din părțile de preste Dunăre, cucerite atunci de Turci. Tradițiunea aceasta merită deplină crezare întru cât ea confirmă cele ce afirmăram deja mai sus, că adevărat în cele dintâi mănăstiri moldovenești se aflau și ucenici de ai lui Nicodim veniți din Țara Românească, și acești ucenici ai lui Nicodim e foarte probabil ca să fi venit în cea mai mare parte de peste Dunăre, refugiindu-se de acolo, dinaintea cuceririi turcești, în regiuni adăpostite la nordul Dunărei. Cu puținele mijloace însă, de care dispuneau acești evlavioși părinți nu se putea face de cât cel mult o sihăstrie, cu umile locuințe, necum o mănăstire cu ziduri de piatră, cu biserică de zid, pentru care se cer alte mijloace cu mult mai mari de cât ale niștor umili călugări: mijloace domnești, în primul rând. De aceea trebuie să căutăm—documentele de fundațiune ale celor dintâi mănăstiri moldovenești nu ni s'au păstrat ca ale celor din Țara-Românească—spre a vedea în ce timp, sub care Domn s'a putut întemeia mănăstirea Neamțului. Într'un document din 7 Ianuarie 1407 ²⁾ citim că Petru Mușat dăruise mănăstirei Neamțului două sate la gura Neamțului, două mori și o vie. Acesta este deja un indiciu că fondatorul mănăstirei Neamțului este Petru Mușat: fondatorul fiind de obicei acela care și înzestră mănăstirea cu averi. Un alt indiciu că Petru Mușat este fondatorul acestei mănăstiri e faptul că pentru acest Domn nu a pus Ștefan

¹⁾ Grigorie Țamblac: Analele Academiei române seria II, VI, 2 p. 58—59 și Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie 1884 p. 41.

²⁾ Arhiva istorică I. 1. 140.

nici o piatră la Rădăuți, ca celorlalți predecesori¹⁾; de unde urmează că Petru Mușat a trebuit să fie îngropat aiurea, în mănăstirea dela Neamț, fondată de el. Domnii din Țara Românească au avut ca sfătuitor la ridicarea celor dintâi mănăstiri pe Nicodim. Tot așa și Petru Mușat a avut ca sfătuitor pe mitropolitul Moldovii Iosif, căci acelaș document din 7 Ianuarie 1407, de care fû vorba mai sus, și care emană dela mitropolitul Iosif, numește mănăstirea Neamțului «mănăstirea Vlădiciei mele dela Neamț», care cuvinte nu pot avea de cât sensul că Iosif a contribuit la ridicarea ei, și cu cuvântul, îndemnând pe Domn, și cu fapta, dăruind el însuși mănăstirii o vie cumpărată de el, ceea ce îl îndreptăți să se socotească și el ca «ctitor» al mănăstirii.

Tot în munți, ca și mănăstirea Neamțului, și anume pe râul Bistrița, la locul numit azi «gură a Bistriței»²⁾, cam un kilometru mai sus de Piatra, fu ridicată o altă mănăstire *Bistrița*. În ce privește timpul când s'a întemeiat această mănăstire, s'a crezut până acum, aproape unanim, că ea ar data din secolul al XV, că ar fi fondată de Alexandru cel Bun, precum spune de altfel și cronicarul Ureche. Dar un document, aflător în biblioteca mănăstirii Neamțului³⁾, face, dacă cetirea datei și autenticitatea lui sunt în afară de ori-ce îndoială, ca cel ce ar fi crezut, că mănăstirea s'a ridicat sub Alexandru cel Bun, să se îndoiască acum de acest lucru, întru cât din acest document rezultă că mănăstirea Bistrița ar fi existat deja în ultimile decenii ale secolului al XIV-lea. Dar îndoiala ce provoacă numai acest document cu privire la timpul întemeierii mănăstirii Bistrița, se prefăce, prin ajutorul altor fapte ce sunt puse în afară de ori-ce îndoială, într'o deplină siguranță. Într'o notiță a Patriarhiei Constantinopolitane⁴⁾ cu data Mai 1395 e vorba de două mănăstiri (μοναστήριον) din Mol-

¹⁾ N. Iorga, Istoria literaturii române II, p. 532.

²⁾ N. Iorga, Sate și mănăstiri p. 138.

³⁾ Publicat în rezumat de I. A. Grigoriu în teza sa de licență: Notițe isforice asupra lui Iosif I Mușat. București 1898. p. 98.

⁴⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II, p. 241.

dova (ἐν τῇ Μαυροβλαχίᾳ): una a Sfintei Fecioare (τῆς Παναγίας) și alta a sfântului Dumitru (τοῦ ἁγίου Δημητρίου). iar în documentul ce emană dela mitropolitul Iosif cu data de 7 Ianuarie 1407¹⁾ ni se spun expres despre mănăstirea Bistriței cuvintele: «mănăstirea Adormirei Maicei Domnului dela Bistrița». Această mănăstire nefiind alta de cât aceea a sfintei Fecioară din notița patriarchală, concluzia, care se impune acum dela sine, este că mănăstirea Bistrița există deja mai înainte de anul 1395. Ea poate să dateze tot din timpul domniei lui Petru Mușat, care va fi întemeiat, probabil, și această mănăstire, pe lângă cealaltă fundațiune a sa (mănăstirea Neamțului). Cât privește acum afirmarea cronicarului Ureche despre întemeierea mănăstirii Bistrița de Alexandru cel Bun²⁾, ea poate să aibă de bază faptul că Alexandru cel Bun a dat mănăstirii o mai mare dezvoltare: înzestrând-o cu moșii, și făcându-i și alte daruri, precum și faptul că Alexandru cel Bun aci își a ales locul unde să fie înmormântat.

Despre aceste două dintâi mănăstiri moldovenești menționata notiță patriarchală din Mai 1395 ne spune apoi că «Isakie cel din Moldova» (ὁ ἀπὸ τῆς Μαυροβλαχίας Ἰσαάκιος) —care de bună samă nu putea să fie de cât un egumen dela aceste mănăstiri— a scris Patriarchului despre veniturile acestor mănăstiri și l'a rugat ca să primiască ctitoria la ele; cea ce patriarchul a și primit, rezervând însă și arhiereului de pe vremi al țării ca să aibă și el partea sa canonică și pomenirea după obicei, la aceste mănăstiri³⁾.

În 1407 Ianuarie 7 mitropolitul Iosif, cu învoirea Domnului, Alexandru cel Bun, însărcinează pe «jupânul Petru Urechea» ca să împreune amândouă mănăstirile: Neamțul și Bistrița sub conducerea egumenului de la Neamț, Domentian «fiind ambele aceste mănăstiri ale Vlădiciei mele» Boierul Petru Urechea e imputernicit ca să predea toate lucrurile acestor două mănăstiri fie cărți, odăjdii, vase în mâinile «popei kir Domentian» fie avere imobilă precum și oile, boii, caii și albinele mănăstirilor. Mitropolitul Iosif

¹⁾ Archiva istorică I. 1. 140.

²⁾ M. Cogălniceanu, Cronicile României I p. 137.

³⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani II, p. 241.

dă apoi egumenului Domențian dreptul d'a alege el singur pe cel care să'i urmeze în egumenie—întocmai precum și Domnii din Țara Romnească acordaseră acelaș drept lui Nicodim—și întărește acest așezământ și pe viitor, aruncând blestemul în contra celor ce îl vor strică¹⁾

O altă mănăstire care datează tot din ultimele decenii ale secolului al XIV este acea «sfântă mănăstire din orașul Sucevei», în care își luă reședința dela 1401 înainte mitropolitul Moldovii, Iosif. Am văzut că tradițiunea pune întemeierea ei sub Juga. Lucrul nu pare absolut inadmisibil, mai ales când știm că Juga a fost cel ce a pus și cel dintâiu mitropolit în Moldova. Am arătat că această mănăstire nu poate fi alta de cât numai aceea ce mai târziu se numi numai «biserica Mirăușilor».

În fine o altă mănăstire veche în Moldova este și «mănăstirea dela Rădăuți», zidită de Bogdan, întemeietorul statului moldovenesc. În această mănăstire fû leagănul din care ieși mai târziu episcopia dela Rădăuți.

Aceste patru mănăstiri sunt singurile pe care le știm că au fost întemeiate în secolul al XIV, și anume prin ultimile decenii ale acestui secol. În secolul al XV, și anume chiar către începutul acestui secol se mai întemeiază și alte mănăstiri ca: Moldovița, Pobrata, de Alexandru cel Bun, precum vom vedea cu altă ocaziune.

XIII.

Biserici. Preoți.

Înainte de a își fi construit biserici de zid, Românii din Moldova, ca și cei din alte părți, s'au servit, multă vreme, de biserici de lemn, pentru care aveau îndestul material la îndemână, și la a căror construcție nu trebuia numai de cât arhitecți. Abia după întemeierea statului moldovenesc, când se pot aduce meșteri de aiurea și când mijloacele de care dispune Domnul sunt suficiente pentru a ridică alt-fel de clădiri, poate fi vorba de biserici de zid.

¹⁾ Archiva istorică I, 1 140.

Cea mai veche, cunoscută până astăzi, dintre bisericile de zid din Moldova este biserica din Rădăuți. Ea a fost construită, cum am spus deja, de Bogdan, întemeietorul statului, care și este îngropat aci. Asemenea mai sunt îngropați aci și alții dintre cei dintâi domni ai Moldovei, ca Lațco V., Roman V., Ștefan V., precum și Bogdan fratele lui Alexandru cel Bun ¹⁾.

O altă biserică tot așa de veche, după structura, construcția ei, pare a fi și biserica sfintei Treimi din Siret. Tradițiunea a atribuit-o lui Sas, cel bătut și alungat de Bogdan. Se bănuiește însă, și cu mai multă dreptate că această biserică din Siret ar fi fost zidită de către Petru Mușat, care avea în Siret una din capitalele sale. Siretul mai eră apoi locul unde stătea de obicei mama voevodului, Doamna Marghita ²⁾.

O altă biserică trebuie să fi ridicat și Roman fratele lui Petru Vodă. El a întemeiat, precum se știe, orașul care li poartă numele. Aci el a făcut cetate și deci și *biserică*, în care a fost înmormântată maică-sa Anastasia ³⁾. Asemenea și Ștefan, cel d'al treilea frate, nu a putut petrece în Hârlău, fără să nu își fi făcut lângă curte și un lăcaș de închinare: o biserică ⁴⁾.

În ce privește acum preoția, ea nu putea fi altfel de cât tot așa cum am văzut preoții din Țara Românească. Și în Moldova, ca și în Muntenia, toată cultura, ce o puteau avea pe acea vreme preoții, nu putea să treacă mai departe, de cât a scri și cili slavonește, și aceasta în cazurile cele mai fericite, și cele mai rari. Incolo, firește, că majoritatea va fi trebuit să memorizeze pe din afară rugăciunile (în limba slavonă) pe care trebuia să le citească poporenilor săi, și pe care acum numai le recitau. Puțina învățare a limbei slavone, nu o puteau căpăta acei puțini preoți care o știau citi și scrie de cât prin mănăstiri, unde se aflau cărțurari de slavonește. Tot în mănăstiri vor fi

¹⁾ Melchisedec, O vizită la câte va mănăstiri și biserici antice din Bucovina. *Analele Academiei române* 1886. VII p. 267.

²⁾ N. Iorga, în *Convorbiri literare* a. XXXIX, N. 5. p. 404.

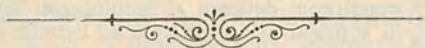
³⁾ *Ibidem* p. 405.

⁴⁾ *Ibidem*.

trebuit să vină să învețe pe dinafară cel puțin rugăciunile și ceilalți preoți.

Pentru Moldova în special însă avem de constatat în timpul de care ne ocupăm, și anume: în anul 1395 prima mențiune ce se face despre existența demnității protopopiatului la Români, în persoana protopresbiterului Petru, căruia Patriarchia din Constantinople îi dădă, cum am văzut mai sus, administrațiunea provizorie a mitropoliei Moldovei, dar de care el nu a făcut uz. Dar, dacă existența protopopiatului la Români se constată abia către sfîrșitul secolului al XIV-lea, (1395), asta nu va să zică de loc, că demnitatea aceasta preoțiască, al cărei rol de căpetenie a fost și este supraveghierea preoților, a fost atunci introdusă, nu, ci ea este cu mult mai veche, datînd, poate, chiar din acele timpuri de cînd poate fi vorba în istorie de un «popor românesc».

—FINE.—

ÎNDREPTĂRI.

- Pag. 7, rândul 10 și 11 se îndreptează astfel:
Dar de ce această constatare a scăderii, a reducerii aproape totale a întinderii jurisdicțiunei arhiepiscopiei de Ohrida?
- Pag. 22. Titlul Capitolului II trebuie lăsat afară, căci e deja pus o dată la pag. 14: s'a scăpat din vedere la reproducerea din revistă a se da afară.
- Pag. 23, rândul 18 și 19 se îndreptează astfel:
în cestiunea instituirii celor două mitropolii se exprimă pur și simplu mirarea față de necesitățile ori cuvintele canonice, fără a se încerca o explicare a faptului.
- Pag. 49, Nota 1. In loc de Ibidem se va complectă:
Titlul lui Mircea în Convorbiri literare anul 35 (1901).
- Pag. 54, rândul 10 și 11 de jos se îndreptează astfel:
deci numai dela 1364 înainte a putut fi întemeiată Vodița, ctitor al ei documentul numind pe Vladislav-voevod.
- Pag. 55, rândul 10, 11 și 12 de jos se îndreptează astfel:
Și Țara Făgărașului¹⁾; partea Oltenească a banatului unguresc de Severin fusese luată de Români în stăpânire deja de mai înainte vreme.

A D A O S.

La pag. 80, ca dată a consignațiunei tronurilor mitropolitane am stabilit anii 1380—90, adică penultimul deceniu al secolului al XIV-lea.

Ulterior am aflat, în scrierea «La Moldavie au concile de Florence» de Ch. Auner (pe care 'mi a dat'o amicul meu Alex. Lepădatu), și mai de aproape determinată data, la care a fost scrisă această consignațiune (ἐκθεσις=la nouvelle exposition, cum o numește autorul). Această dată este anul 1386 sau 1387 (cfr, pag. 10). E de observat numai că nu-ni sunt arătate și cuvintele, ce'l au determinat pe autor să se oprească la această dată, încolo, rezultatele se acopăr.

CUPRINSUL

	Pagina		Pagina
Prefață	5—7	VII. Biserici. Preoți . . .	67—70
I. Cele dintâi mențiuni ce se fac în documente cu privire la istoria bi- sericii române	1—14	VIII. Primele începuturi de organizare politică și bisericească în Mol- dova	70—88
II. Notițe bibliografice în cestiunea întemeierii mitropoliilor din țară .	14—34	IX. Conflictul cu Patriar- hia din Constantino- pole	88—101
III. Intemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei (1359) .	35—49	X. Aplanarea conflictu- lui. Recunoașterea mi- tropolitului Moldovii I- osif de Patriarhie . .	101—108
IV. Intemeierea unei a doua mitropolii în Ța- ra Românească (1370) Mitropoliții de Severin	49—57	XI. Stabilirea scaunului mitropolitan la Sucea- va	108—113
V. Intemeierea celor din- tâi mănăstiri în Țara Românească	57—63	XII. Mănăstiri. . . .	113—117
VI. Nicodim	63—67	XIII. Biserici. Preoți. .	117—119

TABLA NUMELOR

- Alanii 23, 25, 26.
 Albania 37, 45.
 Alexandru Vv. 23, 29, 33, 35.
 39, 40, 43, 55, 59, 67, 68.
 Alexandru (țar) 36, 37.
 Alexandru cel bun 17, 77.
 92, 101, 102, 103, 104, 105.
 108, 109, 110, 111, 112, 57, 58, 69, 70.
 113, 115, 116, 117, 118.
 Alexe 79.
 Amasia 79.
 Amlaș 49, 55.
 Anastasia una la pag 75.
 alta la 118.
 Andrei II 11.
 Andronic Paleologul 26, 27.
 28, 72.
 Andrei (de Cracovia) 72.
 Antim (mitropolit) 15, 16, 20.
 34, 47, 48, 56, 57.
 Antonie, sft. 60.
 Antonie, mitropolit. 29, 74.
 75, 84, 90, 91, 105.
 Antonie IV patriarh 15, 39.
 101, 103.
 Antonescu P. 62.
 Ardeal 11, 15.
 Argeș 17, 43, 56, 57, 59.
 Argeș, Curtea de 68.
 Asan 6.
 Atanasie 15, 16, 57.
 Atena 16.
 Atos 37, 58, 59, 64.
 Augeriu (Gislain) 39.
 Badeștii 59.
 Baia 71.
 Balc 71.
 Bârsa 11.
 Basaraba Vv. 35.
 Bela IV. 11, 14, 25.
 Belgrad 3, 7, 38, 46.
 Belcem 100, 105.
 Bisina, Bicinia, Bucina 46.
 Bistrița 115, 116.
 Bistrețu 61.
 Bizantinii 1, 2, 4, 6, 37, 44.
 Bobulescu Iosif 64, 65, 66, 67.
 Bogdan Vv. 22, 28, 70, 71, 73, 117, 118.
 Bogdan Vv. 110.
 Bogdan Ioan 76, 81.
 Bogdan 118.
 Bohemia 72.
 Bolochovenii 13.
 Branicevo 6, 7.
 Bulgari 2, 3, 4, 7, 35, 36, 57, 58, 69, 70.
 Bulgaria 37, 45, 94.
 Bucovina 71, 118.
 București 67.
 Bunea Augustin 34.
 Călimănești 61, 62, 68.
 Calist B. 32.
 Callist patr. 38, 39, 43.
 Callist II 39, 101.
 Câmpu Lung 59, 67.
 Cantacuzen Ion 44.
 Caro 73.
 Carol Robert 35.
 Carpați 9, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 24, 33, 36, 56, 70, 71.
 Caracivocanu 12, 19, 21.
 Casimir 22, 29, 73, 74, 75, 84.
 Castoria 63.
 Caucaz 19, 20.
 Cedren 1.
 Cetatea Albă 87, 88, 91, 92, 104, 108, 110, 111.
 Chilandar 58.
 Chilia 91, 92.
 Christopulo 23.
 Chrisomunte 61.
 Chelm 72, 74.
 Cioran Emilia 63, 64, 68.
 Cinamus 9.
 Ciprian 80.
 Codin G. 18.
 Cogălniceanu M. 78, 108, 109, 112, 116.
 Coma 24.
 Comanii 61.
 Constantinopole 5, 7, 20, 23, 31, 33, 38, 39, 40, 43, 48, 49, 50, 51, 56, 57, 65, 74, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 94, 100, 105, 106, 107, 108, 119.
 Cozia 61, 62, 63.
 Cotmeana 61, 62.
 Craiova 68.
 Cricov 62.
 Crușia 62.
 Cumanii 11, 12, 14, 24, 25, 46.
 Dăbăcești 61.
 Dan Vv. 60, 61, 62.
 Dan Vv. 63.
 Daniil (=Antim) 23, 49, 50, 51, 52, 53.
 Dirachion 2, 5.
 Dobrogea 45.
 Don 46.
 Domentian 116, 117.
 Dositei mitrop. 112.
 Dragoș 17, 28, 109.
 Ducic 65.
 Du Cange 27.
 Dumitru, sf. 116.
 Dunărea 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 36, 37, 43, 46, 57, 58, 59, 60, 65, 66, 69, 70, 82, 83, 114.
 Dușan (Ștefan) 37, 38, 88.
 Enăceanu Ghenadie 20, 60.
 Endlicher 4.
 Engel 6, 62.
 Epir 37.
 Erbiceanu C. 16, 22, 23, 29, 30.
 Europa 1, 39, 88.
 Eutimie (patr. bulg.) 66, 94, 113.
 Făgăraș 17, 18, 26, 49, 55.
 Fessler-Klein 4, 9.
 Filaret Scriban 17, 18, 22.
 Filotei patr. 38, 39, 87.
 Florența 82, 83.
 Fotino 18, 26, 68.
 Galiția 13, 19, 25, 31, 73, 79, 90, 104, 107.
 Gavril 62, 63.
 Geoffroy (de Ville Hardouin) 27.
 Gelzer 2, 3, 5, 7, 38, 39, 72, 73, 74, 82, 87, 100.
 Gerard, sf. 4.
 Giurgiu 62.
 George, sf. 110.

- Golubinski 2, 12, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 32, 33, 54, 90.
 Gorj 60, 61.
 Gopcevic 67.
 Gotia 25.
 Grecii 1, 7, 38.
 Grigore IX, 11, 14, 25.
 Grigore Țamblac 111, 114.
 Grigore (epis.) 25.
 Grigorie 104, 105.
 Grigoriu Ion 30, 91, 115.
 Haliciu 23, 33, 72, 73, 74, 75, 79, 80, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 95, 207.
 Halkondyles 1.
 Hariton 47.
 Hărlău 118.
 Hasdeu 15, 31, 34, 47, 57, 61, 62, 63, 67, 68, 77, 87.
 Herodot 1.
 Hurmuzache 9, 11, 21, 24, 25, 71, 72, 73.
 Hurul 28.
 Iacint 19, 21, 23, 33, 40, 42, 43, 44, 45, 47, 50, 51, 52, 54, 55.
 Iacșu Litavor 87.
 Ianina 3.
 Iași 18.
 Idrisi 46.
 Ieremia 21, 93, 94, 95, 97, 103, 104, 105.
 Iosif mitrop. 16, 21, 30, 31, 32, 34, 90, 91, 92, 93, 97, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 115, 116, 117.
 Ioanichie II 38.
 Iosif II 112.
 Ioan cel nou, sf. 110, 111, 112.
 Ioan mitrop. 39.
 Ioan (al Ohridei) 2.
 Ioan (patr.) 39.
 Ioan Rylskij 57.
 Ionescu G. M. 31.
 Iorga N. 10, 11, 30, 34, 35, 59, 60, 62, 63, 66, 68, 70, 71, 72, 75, 76, 77, 81, 82, 91, 92, 111, 113, 115, 118.
 Ipek 67, 3, 85.
 Isachie 30, 116.
 Isaia (ieromonah) 38, 64, 65.
 Isaia (patr.) 39.
 Isidor 102.
 Jernstedt 1.
 Jirecek 3, 6, 8, 38, 39, 58, 65, 82, 83, 94.
 Jidovștița 60.
 Jurg Koryatowics 75, 76, 79, 87, 88, 99, 91.
 Juga Vv. 76, 77, 78, 81, 83, 84, 85, 109, 117.
 Kalecas Ion 72.
 Kalliakra 45.
 Kaluzniacki 66.
 Kiev 25, 72, 74, 79, 80, 86, 87, 89.
 Killifarevo 58.
 Krumbacher 1, 2, 9, 27, 88.
 Larisa 7.
 Lațco 71, 72, 73, 75, 76, 79, 118.
 Lazăr (craiul) 38, 64, 65.
 Lazarevici 61.
 Laurențiu 25.
 Leon 5.
 Lesviodax 15, 16, 20, 21.
 Lituania 25, 74, 80, 86, 95.
 Loeirth I. 36.
 Lodomiria 73.
 Luca 46.
 Luck 72.
 Ludovic I. 55, 70.
 Macarie 20.
 Macarie (al Vitzinei) 46.
 Macarie (patr.) 39.
 Macedonia 37, 58, 64.
 Măcin 41, 46.
 Manuel Paleologul 99.
 Manuel Comneanu 6.
 Manuel Archontele 104, 105.
 Mandrea G. 63.
 Marian S. Fl. 110, 111.
 Marghita 118.
 Maramureș 70, 73.
 Martinov 63.
 Matei 83.
 Matei patriarch 39, 101, 102, 103, 104.
 Mavrovlachia 23, 79, 80, 94, 100, 116.
 Melitini 53.
 Mehlsack 72.
 Melchisedec epis. 8, 19, 20, 28, 71, 90, 113, 114, 118.
 Meletie 16.
 Meletie (episcoput) 21, 32, 34, 91, 92, 97, 99.
 Michael 100.
 Michail (țar) 36.
 Mirăuți 109, 110, 117.
 Michail Vv. 62.
 Miklosich & Müller 16, 22, 25, 39.
 Mircea cel mare 8, 15, 16, 48, 49, 56, 60, 61, 62, 63, 67.
 Mircea Zarkovici 8.
 Milcovia 11.
 Mitilene 99, 100.
 Moldova 9, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 28, 30, 31, 70, 71, 72, 73, 75, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88—108, 113, 114, 118, 119.
 Moldavița 117.
 Moscova 18, 74, 86.
 Morisena (Cianad) 4.
 Naupacta 2.
 Neagoe Vv. 68.
 Neamțul mănăstire 113, 114, 115, 116.
 Negru-Vodă 68.
 Nemanja (Ștefan) 6, 58.
 Nestor 46.
 Nicea 8.
 Nicomidia 79.
 Nicodim 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 113, 114, 115, 117.
 Nikola 39.
 Nikanor (Ruzitschitsch) 6, 7, 38, 58.
 Nil (patr.) 39.
 Nipru 46.
 Niș 6.
 Nucet 62.
 Odobescu A. 62.
 Ohrida 2, 3, 4, 5, 7, 8, 32, 33, 38, 39, 76, 78, 81, 82, 83, 85, 92.
 Oltenia 53, 54, 55, 56.
 Onciul D. 3, 4, 9, 13, 31, 35, 44, 48, 55, 59, 67, 68, 70, 71, 73, 76, 77, 89, 91, 95, 101, 110, 112.
 Onciul Isidor 109, 110.
 Ovidiopol 18.
 Orlești 62.
 Pachimcres 46.
 Partenie 64.
 Parthey G. 27, 28, 79.
 Paul de Alepo 63, 67.
 Pelesz (Iulian) 73, 74, 79, 80, 84, 86, 87, 91.
 Peremysl 72, 74.
 Petru Maior 14, 16, 18, 23, 26, 28.
 Petru Mușat 89, 90, 91, 92, 114, 115, 116, 118.
 Petru (protopop) 21, 89, 94, 95, 96, 98, 99, 119.
 Petru (Asan) 6.
 Petru (țar) 2, 57.
 Petrescu I. D. 17, 18.
 Picot E. 76.
 Pimen 80, altul 114.
 Pitești 62.
 Predeanu V. 24, 34.
 Preslav 24.
 Prilep 63.
 Ploesteanu N. 34.
 Popescu S. 32.
 Polonia 71, 72, 73, 84, 89, 95, 112, 113.
 Pobrata 117.
 Popovici Eus. 14, 34, 91.
 Popovici G. 34, 53.

- Popovici G. 75, 76, 77, 88, Sotiriopolis 25.
 91, 101, 113.
 Rădăuți 71, 115, 117, 118.
 Ralli & Pothli 27, 79.
 Radu Vv. 60, 61, 62, 68.
 Radu Negru 17, 18, 20, 22,
 23, 26.
 Râmnic 62.
 Rasa 2.
 Roman 19.
 Roman Vv. 118.
 Români 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7,
 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 19,
 23, 24, 25, 41, 56, 58, 69,
 70, 73, 119.
 Rössler 1.
 Rylo 58.
 Ruvarac (Ilarion) 65.
 Rusia 79, 80, 86, 95, 100, 101.
 Rusovlahia 95.
 Saba IV 64.
 Sărbii 6, 7, 35, 36, 38, 38,
 65, 69.
 Serbia 61, 65.
 Sava, sf. 6, 58.
 Sas Vv. 71, 118.
 Schina 25.
 Scopie 24, 38, 39.
 Schitia (minor) 45.
 Schlumberger 1.
 Severin 15, 16, 17, 18, 23,
 25, 31, 32, 33, 34, 47, 49,
 53, 54, 55, 56, 57, 60, 68.
 Simeon (mitrop.) 25, 26.
 Simeon (țar) 2.
 Simeon (ieromonach) 19, 23,
 32, 90, 91.
 Sigismund 67.
 Silistra 2, 4, 8, 13, 43, 45, 46.
 Siret 14, 17, 70, 71, 72, 75,
 118.
 Silvan 114.
 Sofia 58, 83.
 Sobiescky I. 112.
 Sofronie 114.
 Snagov 63.
 Stefulescu Alex. 34, 59, 60,
 61, 66, 67.
 Studenița 58.
 Strugalea 63.
 Suceava 16, 17, 18, 81, 91,
 92, 108, 109, 110, 111, 112,
 117.
 Șaguna A. 16.
 Ștefan cel mare 110, 114.
 Ștefan Vv. 96, 99, 118.
 Ștefan (despot sârb) 65.
 Ștefan (ieromonach) 64.
 Ștefăniță 110.
 Tagară 19, 24, 31, 90.
 Taine 32.
 Târgoviște 16, 17.
 Târnova (oraș, patriarhie) 6,
 7, 12, 13, 19, 21, 33, 38,
 58, 82, 85, 86, 87, 88, 94,
 95, 104.
 Tătari 14, 33, 70, 87, 111.
 Teoctist 76, 78, 81.
 Teodosie 37, 58.
 Teodosie 92, 93, 94, 105.
 Teofilact 113.
 Teodoret 86, 87.
 Teognost 86.
 Tesalonic 2, 5.
 Teutoni 12.
 Timotei 16, 20, 21.
 Tismana 60, 61, 63, 64, 65,
 66, 67.
 Tisa 9.
 Tocilescu Gr. 66.
 Tomi 18.
 Tomaschek 46.
 Toporna 61.
 Toplița 58.
 Trapezunt 110.
 Tunusli 68.
 Turci 60, 66, 83, 94, 112, 114.
 Turon 72, 74.
 Țara Românească 9, 11, 16,
 17, 24, 26, 33, 34, 38, 39,
 43, 44, 45, 48, 49, 50, 52,
 53, 54, 55, 56, 57, 59, 61,
 64, 66, 74, 79, 102, 113,
 114, 115, 117, 118.
 Țepeș-Vodă 63.
 Ungrovlahia 14, 15, 16, 18,
 19, 20, 21, 29, 31, 35, 40,
 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48,
 49, 50, 51, 52, 53, 56, 57,
 75, 79, 95, 102.
 Ungaria 55, 59, 79.
 Ungurii 9, 11, 13, 60, 70.
 Urban V, 72.
 Ureche (cronicar) 16, 76, 77,
 78, 81, 83, 108, 109, 110,
 111, 112, 115, 116.
 Ureche Petre 111.
 Uroș Stefan III 36.
 Varna 45.
 Vasilie II, 2, 4, 5, 7.
 Vasile (mitrop.) 24.
 Venelin 59, 61, 67.
 Velbujd 24, 36.
 Viena 16, 17.
 Vintilă 63.
 Vidin 2, 3, 4, 6, 8, 13, 15,
 21, 33, 34, 43, 45, 50, 79,
 80, 83.
 Vecina, Vesina 46.
 Vitzin(a) 19, 20, 21, 23, 24,
 32, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 52.
 Vladimir 86.
 Vladislav Vv. 54, 55, 56, 59,
 60, 61, 65.
 Vodița 53, 54, 59, 60, 61,
 63, 65.
 Wassiliowsky 1.
 Vlodzimirz 72, 74.
 Xenopol A. D. 8, 23, 24, 28.
 Zăbrăuții 87.
 Zimmermann-Werner 9, 11.
 Zitscha 6.

GREȘELI DE TIPAR OBSERVATE

Pagina	rândul	în loc de	citește	Pag.	rândul	în loc de	citește
1	1	în	din	7	16	mea	mea,
1	8 de jos	νουθετηρὸς	νουθετηρὸς	7	19	jurisdicțiune	jurisdicțiunea
1	7	incesti	incerti	7	23	independente	în dependență
1	6	1836	1896	7	9 de jos	schimbă	schimbă
2	14	O..rida	Ohrida			când	însă când
2	13 de jos	Βασιλείας	βασιλείας	7	8 de jos	Bulgari	Bulgari,
2	12 de jos	αρχιεπισκοπον	ἀρχιεπίσκοπον.	7	3	Ruzitschisch	Ruzitschisch
3	4	sânt	sunt (sînt)	7	3 de jos	Kirchlich	Kirchlich
3	11	vlahen	Vlachen	7	1 de jos	Patriarhat	Patriarchat
3	18	Orhida	Ohrida	8	11	donfuziune	confuziune
3	6 de jos	admigare	admigrare	8	11	Patriarhatus	Patriarchatus
3	4	Zeitscrist	Zeitschrift	8	12	1393	1394
3	3	Zeitscrist	Zeitschrift	8	15	bătrân	Bătrân
3	2	Patriarhat	Patriarchat	8	21	αρχιεπισκοπος	ἀρχιεπίσκοπος
4	8	stâng	drept	9	13	Anonymis	Anonymus
4	15	Dunărene	dunărene	9	4 de jos	Zimerman	Zimmerman
4	8 de jos	pre cât știu	pre cât știu,	9	4	„	Urkunden-
4	5 de jos	XI-lea	XI-lea.			buchr	buch
5	1	și	Și	9	4	„	zur,
5	3	(1054)	(1054),	9	4	„	Deutochen
5	4	episcopi care	episcopi, care			„	Deutschen
5	7	byzantine	bizantine	9	3	„	Siebenburgen
5	10	Ohrida	Ohrida			„	Siebenbürgen
5	12	o dată	odată	9	3	„	Documenti
5	13	ἤτοι	ἤτοι			„	Documente
5	13	Βλάχων	Βλάχων	10	16	corensunzător	corespun-
5	13	revindecă	revendică			zător	
5	7 de jos	Tesalonic	Tesalonic,	11	17	Hanulul	Hanului
5	3	vol.	anul	11	18	Române	române
5	2	259	257	13	18	Episcopii	episcopii
5	1	Patriarhat	Patriarchat	13	20	exitat	existat
6	2	Românii	Românii,	14	9 de jos	episcopatum	episcopa-
6	7	Branicevo	Branicevo,			tuum	
6	13 de jos	sârbi	Sârbi	14	5 de jos	este	iaște
6	5 de jos	Ruzitschi-	Ruzi-	15	13	la el,	la el),
		tshi	tschitsch	17	14	, e	. E
6	2 de jos	Kirchlich-re-	Kirchlich-	17	21	Alexnndru	Alexandru
		ligiöse	Leben, religiöse	18	3	poliții	politii
		Leben		18	7	înflințat	înflințat
7	13	belcanice—	balcanice—	18	14 de jos	reatitate	realitate
				18	5 de jos	bazează	bază

Pagina	rândul	în loc de	citește	Pag.	rândul	în loc de	citește
19	16	episcopii	episcopiii	36	9	de jos conductori	conducători
21	17	zür	zur	38	3	„ geschicht	geschichte
21	2	de jos Caracioveanu	Caraci-	38	2	„ Kirchlich	kirchlich
			coveanu	39	15	„ Angeriu	Augeriu
22	2	miropolii	mitropolii	39	15	„ Ευνοδικαὶ	Συνοδικαὶ
23	8	doată	poată	39	9	„ Ioan XIV	Ioan XIV, 1-
23	3	de jos Kristopulos	Kritopulos				sidor
24	23	revindeca	revendica	39	7	„ Müller	Müller
25	16	de jos un archiereu	un „archi- ereu	39	1	„ pag....	pag. 16
25	14	„ Sotiraopolie	Sotiriopolei	40	21	Βοῦδοδας	Βοῦδόδας
26	7	„ Autorul	Autorul,	40	21	αὐθέντης	αὐθέντης
26	8	„ admisă	admisă,	40	10	de jos Γάκινθου	Γάκινθον
26	15	de jos îmbrăcăn-	îmbrăcăn-	41	19	voia sa le	voia „să le
		du-se	du-se	42	10	sinodala	sinodală
26	1	„ am	a	44	14	de jos curtuazie	curtoazie
27	2 și 8	Constantino-	Constanti-	45	6	face	fac
		pole	nople	45	13	de jos Patriarhatus	Patriar-
27	12	Byzantini-	byzantini-				chatus
		schen	schen	46	18	gastro	quastro
27	3 și 18	de jos ἱερων	ἱερῶν	46	7	de jos Perjaslowiçi	Perejasla-
27	16	de jos episcopatum	episcopa-				wiçi
			tuum	47	1	„ 130—133	130 și 133
27	16	„ recognione	recognitione	48	14	„ print'o	printr'o
27	5	„ αὐ τῶν	αὐτῶν	49	2	Πλαγγνα	Πλαγγνᾶ
27	4	„ ὑπέρτιμοι, μόνον	ὑπέρτιμοι- μόνον	49	14	ἑξάρχος	ἑξάρχος
27	2	„ 198	598	49	9	de jos Οὐγγρο	Οὐγγρο
28	4	episcopatum	episcopa-	50	8	„ τὰ	τὰ
			tuum	50	4	„ Βάρος	Βάρος
28	17	este	pare	51	17	Οὐγγρο	Οὐγγρο
28	23	adevărat, cea	adevărat, e cea	51	16	de jos fie	fi
28	27	informatiune	informațiune	52	18	„ ἀπείρουσχεδόν	ἀπείρου
29	7	din cuvânt	din cuvânt în cuvânt				σχεδόν
30	15	competența	competința	52	5	„ Βλυχίας	Βλαχίας
30	1	de jos păstortt	păstorit	53	17	„ Οὐγγρο	Οὐγγρο
31	1	„ au	an	54	12	„ 1372	1374
31	18	de jos mitropolie	mitropolii	55	19	„ 1372	1374
31	10	„ cestinea	cestiunea	56	18	„ află	aflau
32	3	„ Vitziu	Vitzin	56	18	„ români	Români
34	20	Patriarhatus	Patriarchatus	57	6 și 9	Patriarhatus	Patriarcha-
34	7	de jos mitropalii	mitropolii				tus
34	6	„ ș.	și	69	15	de jos Nico im	Nicodim
35	11	„ la rezultat	la un rezultat	72	14	„ sen	seu
35	5	„ Românește	Românești	72	12	„ 150	160
36	3	„ Mittelalterli-	mittelalterli-	73	1	„ IXII	XIII
		chen	chen	74	21	„ i	și
				74	22	„ șă	șă
				74	23	sfînsrea	sfîntirea
				74	24	țîara	Țara
				74	25	Ție	-hie

Pagina	rândul	în loc de	citește	Pag.	rândul	în loc de	citește
74	26	hecretului	decretului	92	5 de jos	asemena	asemenea
74	27	dcest	acest	95	8 „	legatură	legătură
74	28	aara	Țara	95	5 „	mitropoia	mitropolia
77	17 de jos	Cronica	Cronică	102	4 „	λαοσφ	λαός
77	17	timpulr	timpul	106	18	aplanării	aplanării
78	22	lui	lui.	107	1 de jos	scrisori, pa-	scrisori pa-
80	3 de jos	oit	cit			triarchale	triarchale

